

ความรู้ทางการเงิน เพื่อการจัดการหนี้ครัวเรือน จังหวัดนครราชสีมา

ณพนธ์ จิมพลี และคณะ
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
2568

ความรอบรู้ทางการเงิน เพื่อการจัดการหนี้ครัวเรือน จังหวัดนครราชสีมา

กนกพร ฉิมพลี และคณะ

โครงการการพัฒนาและยกระดับแพลตฟอร์มเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจน
จังหวัดนครราชสีมา (ระยะที่ 2)

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

ความรอบรู้ทางการเงินเพื่อการจัดการหนี้ครัวเรือน จังหวัดนครราชสีมา

เขียนโดย: ผศ. ดร.กนกพร ฉิมพลี ผศ. ดร.นุชจรี ภักดีจื่อหอ
 ผศ. รัตติกร ศรีชัยชนะ ดร.ทิพย์มล ไตรยุทธ
 จารุกิตติ์ ไชยรด ปนัดดา คำจะโปะ
 ปภัสรา ไทกระโทก อาริรัตน์ ประเมศรี

พิมพ์ครั้งที่ 1 ธันวาคม 2568 จำนวน 200 เล่ม

จัดพิมพ์: โครงการการพัฒนาและยกระดับแพลตฟอร์มเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจน
จังหวัดนครราชสีมา (ระยะที่ 2)
ศูนย์ศึกษาและพัฒนาโคราช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
340 ถนนสุนทรารายณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
โทรศัพท์ 04 400 9009 โทรสาร 04 425 5532

สนับสนุน:

หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.)
สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ
319 อาคารจัตุรัสจามจุรี ชั้น 14 ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330

พิมพ์ที่: โรงพิมพ์เลิศศิลป์ สาส์ณ โฮสติ้ง

336 ถนนสุนทราริ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา โทรศัพท์ 04 425 2883

ข้อมูลทางบรรณานุกรม:

ความรอบรู้ทางการเงินเพื่อการจัดการหนี้ครัวเรือน จังหวัดนครราชสีมา. – นครราชสีมา : โครงการ
การพัฒนาและยกระดับแพลตฟอร์มเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจน จังหวัดนครราชสีมา
(ระยะที่ 2) มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 2568.

114 หน้า : ภาพประกอบ

1. หนี้ -- ไทย -- นครราชสีมา. 2. การเงินส่วนบุคคล 3. ครัวเรือน. I. กนกพร ฉิมพลี.

332.024

ISBN 978-616-8365-67-0

คำนำ

หนังสือ “ความรอบรู้ทางการเงินเพื่อการจัดการหนี้ครัวเรือน จังหวัดนครราชสีมา” จัดทำขึ้นจากองค์ความรู้ที่ได้จากการดำเนินงานโครงการการพัฒนาและยกระดับแพลตฟอร์มเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจน จังหวัดนครราชสีมา (ระยะที่ 2) โดยศูนย์ศึกษาและพัฒนาโคราช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ร่วมกับภาคีในจังหวัด รวมทั้งกระบวนการทำงานจริงจากพื้นที่ต้นแบบตำบลพระพุทธ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา

หนังสือเล่มนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมหลักคิด วิธีการ และขั้นตอนที่เป็นระบบสำหรับการลดหนี้ครัวเรือน ทั้งในระดับนโยบายจังหวัดและระดับปฏิบัติการในชุมชน โดยมุ่งหวังให้เป็นคู่มือสำหรับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน อาสาสมัคร (ADM) และผู้สนใจ นำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนอย่างยั่งยืน

ผู้จัดทำขอขอบคุณหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณตลอดการดำเนินโครงการ ตลอดจนหน่วยงานภาคีในระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล ที่ร่วมแรงร่วมใจกันทำให้เกิดต้นแบบ “โคราชเมืองปลอดหนี้สร้างรายได้อย่างยั่งยืน”

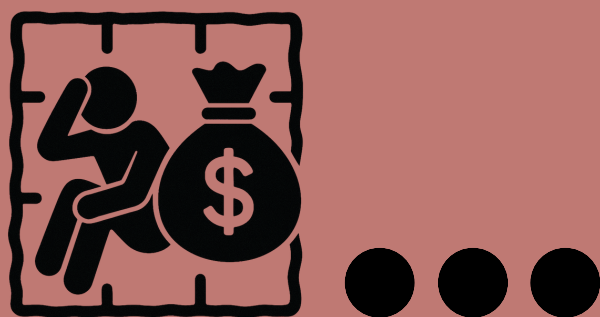
หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการจัดการหนี้ครัวเรือน และช่วยสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดนครราชสีมาและพื้นที่อื่น ๆ ได้ต่อไป

กนกพร นิมพลี และคณะ

สารบัญ

1. หนี้ครัวเรือน “ปัญหาหนี้สินที่คนจน...ยังไม่มีทางออก”	1
2. สถานการณ์และความรุนแรงของหนี้ครัวเรือน.....	5
3. เริ่มต้น...ต้องรู้สาเหตุของการเป็นหนี้.....	13
4. ทำเล็ก ๆ ให้เป็นรูปธรรม.....	27
5. แนวทางและขั้นตอนในการลดหนี้ครัวเรือน.....	41
6. Empowerment “ทำงานเชิงรุก ด้วยการแก้หนี้ครัวเรือน Plus”	61
7. ปัจจัยและเงื่อนไขสู่ความสำเร็จของการลดหนี้ครัวเรือนยากจน: กรณีศึกษาตำบลพระพุทธ จังหวัดนครราชสีมา.....	89
บรรณานุกรม.....	94
ภาคผนวก.....	96

1.

หนึ่คร้วเรือน
“ปัญหาหนึ่สิน
ที่คนจน...ยังไม่มี
ทางออก”

ปัญหาหนี้สินครัวเรือนเป็นหนึ่งในความท้าทายสำคัญของประเทศไทยในรอบหลายทศวรรษ โดยเฉพาะในกลุ่มประชาชนผู้มีรายได้น้อยที่มีรายจ่ายสูงกว่ารายรับ ขาดโอกาสเข้าถึงแหล่งทุนในระบบ และไม่มียกยัดการจัดการทางการเงินที่เพียงพอ ส่งผลให้คนจำนวนมากต้องพึ่งพาเงินกู้นอกระบบ ติดกับดักดอกเบี้ย และตกอยู่ในวงจรหนี้สินที่ยากจะหลุดพ้น

สถานการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึง “ช่องว่างเชิงโครงสร้าง” ของระบบเศรษฐกิจและการพัฒนาในระดับฐานราก ซึ่งไม่ได้มีเพียงปัญหาหนี้ส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจในครัวเรือน การขาดโอกาสในการสร้างรายได้ที่มั่นคง รวมถึงขาดกลไกช่วยเหลือจากภาครัฐและภาคประชาสังคมที่ตอบโจทย์จริงในพื้นที่

ดังนั้น การจัดการหนี้ครัวเรือนจึงต้องมองอย่างบูรณาการ ไม่ใช่เพียง “การแก้หนี้” แต่ต้องมุ่งสู่ “การสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงิน” ให้คนจนสามารถบริหารจัดการชีวิตทางเศรษฐกิจของตนเองได้อย่างยั่งยืน บทนี้มุ่งอธิบายให้เห็นภาพรวมของปัญหาหนี้สินในระดับครัวเรือน โดยเฉพาะในกลุ่มคนจนและกลุ่มเปราะบาง เพื่อให้ผู้อ่านตระหนักถึงรากของปัญหาและแนวทางการแก้ไขเชิงระบบ ทั้งในด้านการเงิน การออม และการสร้างรายได้ พร้อมนำไปต่อยอดในการออกแบบโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่ตนเอง

ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง

ปัญหาหนี้สินของคนไทย โดยเฉพาะในกลุ่มรายได้น้อยและกลุ่มเปราะบาง ไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่เป็น “รอยแผลเรื้อรัง” ที่สั่งสมมานานในระบบเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ จากชีวิตที่ต้องดิ้นรนเพื่อให้พออยู่พอกิน คนจำนวนมากต้องกู้ยืมเงินมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่ค่าใช้จ่ายในครอบครัว ค่ารักษาพยาบาล ไปจนถึงการลงทุนเล็ก ๆ เพื่อประกอบอาชีพ แต่เมื่อรายได้ไม่แน่นอน และต้นทุนชีวิตสูงขึ้น หนี้สินจึงกลายเป็นภาระที่ทับถมจนยากจะแก้ไข

จังหวัดนครราชสีมาเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่สะท้อนปัญหานี้อย่างชัดเจน ครัวเรือนจำนวนมากมีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่าระดับความสามารถในการชำระหนี้ หลายครอบครัวต้องพึ่งพาเงินกู้นอกระบบ หรือใช้บัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลโดยไม่รู้เท่าทันผลกระทบทางการเงิน การขาด “ความรู้ทางการเงิน” (Financial Literacy) จึงกลายเป็นจุดเปราะบางสำคัญที่ผลักให้คนจนติดอยู่ใน “กับดักหนี้สิน” โดยไม่รู้ตัว จากสถานการณ์ดังกล่าว มหาลัษราชภูวนครราชสีมา ในฐานะ “มหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสร้างทางออก ด้วยการศึกษาวิจัยเชิงพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจต้นเหตุของปัญหาหนี้ครัวเรือนในระดับชุมชน นำข้อมูลจากระบบ PPP-Connect TPMAP และ NRRU Big Data (NOAH) มาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และพฤติกรรมทางการเงินของครัวเรือน เพื่อหาคำตอบว่า “ทำไมคนจนถึงยังหนี้สินล้นพ้นตัว” และ “จะช่วยให้พวกเขาหลุดพ้นได้อย่างไร”

จากจุดเริ่มต้นของการสำรวจข้อมูลและวิจัยเชิงลึก จึงนำไปสู่การสร้าง โมเดลลดหนี้สินครัวเรือนจังหวัดนครราชสีมา ที่เน้นการพัฒนา “**ความรู้ทางการเงิน**” ควบคู่กับการสร้างรายได้และการออม ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน เช่น กองทุนออมทรัพย์สัจจะหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพ และศูนย์ใกล้เกลี่ยภาคประชาชน แนวทางนี้ไม่เพียงช่วยให้คนรู้จักจัดการหนี้ของตนเองได้ดีขึ้น แต่ยังสร้างพลังแห่งการพึ่งพาตนเองในระดับครัวเรือนและชุมชน

ดังนั้น “**จุดเริ่มต้นของเรื่องนี้**” จึงไม่ใช่เพียงการพูดถึงหนี้สินในฐานะตัวเลขทางเศรษฐกิจ แต่คือการเริ่มต้นของ “**การเปลี่ยนวิธีคิด**” จากการมองว่าเป็นภาระ มาเป็นการมองว่าเป็น “**โอกาสในการสร้างวินัยทางการเงินและการเรียนรู้ชีวิต**” เพราะเมื่อคนรู้เท่าทัน เข้าใจ และลงมือจัดการได้ด้วยตนเอง หนี้ก็ไม่ใช่อุปสรรคของชีวิต แต่คือจุดเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

เอกสารเล่มนี้ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้หน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาสังคม สถาบันการศึกษา และชุมชน นำแนวทางการจัดการหนี้เชิงบูรณาการไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะดังนี้

1. เพื่อสร้างความเข้าใจต่อสภาพปัญหาและโครงสร้างของหนี้ครัวเรือน โดยเฉพาะในกลุ่มคนจนและกลุ่มเปราะบาง
2. เพื่อเสนอแนวทางการจัดการหนี้เชิงพื้นที่แบบมีส่วนร่วมที่บูรณาการทั้งการวิเคราะห์ข้อมูล การสร้างความรู้ทางการเงิน และการสร้างอาชีพเสริมรายได้
3. เพื่อใช้เป็นเครื่องมือประกอบการดำเนินโครงการแก้ไขปัญหาความยากจนและลดหนี้สินครัวเรือน ในระดับจังหวัดและอำเภอ

เป้าหมายและผลที่คาดว่าจะได้รับ

เป้าหมายหลัก

1. หน่วยงานในระดับจังหวัดและพื้นที่ สามารถเข้าใจแนวทางการจัดการหนี้เชิงระบบ และออกแบบกิจกรรมลดหนี้-เพิ่มรายได้ได้อย่างเหมาะสม
2. ประชาชนกลุ่มเป้าหมายมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการวางแผนทางการเงินของครอบครัว
3. เกิดกระบวนการสร้าง “**กลไกชุมชนจัดการหนี้**” ที่เข้มแข็ง เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน หรือศูนย์ใกล้เกลี่ยภาคประชาชน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. หน่วยงานในระดับจังหวัดและอำเภอ มีองค์ความรู้และเครื่องมือในการวิเคราะห์ – วางแผน – ติดตามการแก้ไขปัญหาหนี้สินครัวเรือนเชิงระบบ สามารถเชื่อมโยงข้อมูลจากฐานข้อมูลระดับจังหวัด (PPP-Connect/TPMAP/NOAH) เพื่อกำหนดแนวทางลดหนี้และเพิ่มรายได้ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่
2. ประชาชนกลุ่มเป้าหมายและครัวเรือนที่มีหนี้สิน ได้รับการพัฒนา “**ความรู้ทางการเงิน**” (Financial Literacy) เข้าใจหลักการจัดการรายรับ-รายจ่าย การออม และการก่อหนี้อย่างมีสติ สามารถวางแผนทางการเงินและบริหารหนี้ของตนเองได้อย่างยั่งยืน
3. ชุมชนและองค์กรท้องถิ่น เกิดกระบวนการรวมกลุ่มเพื่อจัดการหนี้ร่วมกัน เช่น การฟื้นฟูและเสริมสร้างกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนชุมชน หรือศูนย์ใกล้เคียงภาคประชาชน เพื่อเป็นกลไกช่วยเหลือสมาชิกในพื้นที่
4. สถาบันการศึกษาและนักพัฒนาเชิงพื้นที่มีต้นแบบกระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ (CBL/ PAR) ด้านความรู้ทางการเงิน ที่สามารถนำไปใช้บูรณาการกับรายวิชา การบริการวิชาการ และการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนในพื้นที่อื่น ๆ ได้

สาระสำคัญ

เอกสารเล่มนี้ มุ่งถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวทางปฏิบัติในการจัดการหนี้ครัวเรือนอย่างเป็นขั้นตอน โดยบูรณาการข้อมูลจากการวิจัยเชิงพื้นที่ของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา และแนวทางจากโครงการ “**โมเดลลดหนี้สินครัวเรือน จังหวัดนครราชสีมา**” ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ด้าน คือ

เข้าใจปัญหา

- วิเคราะห์โครงสร้างหนี้ครัวเรือนผ่านข้อมูลจากระบบ PPP-Connect และ TPMAP
- ศึกษาสาเหตุเชิงพฤติกรรมและโครงสร้าง เช่น รายได้ไม่เพียงพอ วินัยการเงินต่ำ และการเข้าถึงแหล่งทุนจำกัด เป็นต้น

สร้างความรอบรู้ทางการเงิน

- ถ่ายทอดความรู้เรื่องการวางแผนการเงิน การออม การใช้จ่าย และการก่อหนี้อย่างมีสติ
- ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ครัวเรือนเรียนรู้จากประสบการณ์จริง

เสริมรายได้และอาชีพ

- ส่งเสริมกิจกรรมอาชีพที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่
- สร้างกลุ่มอาชีพและเชื่อมโยงตลาด เช่น โมเดล “ตลาดน้ำ นวัตกรรมเสริม”

สร้างระบบจัดการหนี้ชุมชน

- สนับสนุนให้เกิดกลุ่มออมทรัพย์หรือกลุ่มสัจจะหมู่บ้าน
- สร้างกลไกใกล้เคียงข้อพิพาทภาคประชาชน (ADM) และพัฒนานักจัดการหนี้ชุมชน

2.

สถานการณ์
และความรุนแรง
ของหนี้สิน
ครัวเรือน

ปัญหาหนี้สินครัวเรือนเป็นหนึ่งในความท้าทายสำคัญของสังคมไทยในปัจจุบัน หนี้สินครัวเรือนไทยมีมูลค่าสูงถึง 16.32 ล้านล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 90 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ซึ่งนับเป็นอัตราส่วนที่สูงที่สุดในช่วงการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยใหม่ของไทย ความรุนแรงของปัญหาสะท้อนได้ใน 3 มิติ คือ (1) คนไทยจำนวนมากมีหนี้ โดยประมาณ 1 ใน 3 ของประชากรมีหนี้ในระบบ (2) คนไทยมีหนี้สูง โดยมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อคนอยู่ที่ 539,291 บาท และ (3) คนไทยมีหนี้หลายบัญชี โดยเฉลี่ย 3.3 บัญชีต่อคน ทำให้เกิดภาระซ้อนทับและวงเวียนไม่รู้จบ

สำหรับจังหวัดนครราชสีมา แม้จะเป็นจังหวัดขนาดใหญ่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีประชากรกว่า 2.6 ล้านคนและมีศักยภาพทางเศรษฐกิจ แต่กลับเผชิญปัญหาหนี้สินครัวเรือนที่รุนแรงไม่แพ้จังหวัดอื่น โดยหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนอยู่ที่ 303,257 บาท ซึ่งจัดเป็นอันดับ 2 ของภาคอีสาน ภาระหนี้สินรวมของประชาชนทั้งจังหวัดมีมูลค่ากว่า 490,000 ล้านบาท สะท้อนถึงความเปราะบางของเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่ จากข้อมูลระบบ PPPConnex และ TPMap ปี 2568 พบว่ามีครัวเรือนยากจนกว่า 21,251 ครัวเรือน หรือ 81,561 คน และมากกว่าร้อยละ 60 มีภาระหนี้สิน โดยเฉลี่ยแต่ละครัวเรือนมีหนี้สินสะสมระหว่าง 80,000-300,000 บาท โดยสาเหตุหลักของปัญหาหนี้สินครัวเรือนในจังหวัดนครราชสีมาไม่ได้มาจากความฟุ่มเฟือย หากแต่เกิดจาก **“หนี้เพื่อการอยู่รอด”** ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยเฉพาะการปลูกข้าว มันสำปะหลัง และพืชผักพื้นบ้าน โครงสร้างรายได้ของครัวเรือนไม่มั่นคง รายได้หลักขึ้นอยู่กับฤดูกาลและราคาผลผลิตที่ผันผวน ขณะที่รายจ่ายในชีวิตประจำวันเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง การกู้ยืมจึงเป็นทางเลือกสุดท้ายเพื่อซื้อปุ๋ย ยา เมล็ดพันธุ์ ค่าเล่าเรียนบุตร และค่ารักษาพยาบาล แหล่งหนี้หลักของครัวเรือนส่วนใหญ่ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และสินเชื่อในระบบที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงถึง ร้อยละ 15-20 ต่อปี โครงสร้างหนี้สินที่ซับซ้อนและดอกเบี้ยที่สะสมทำให้นี้ก้อนเล็กในตอนแรกค่อยๆ ขยายจนกลายเป็นภาระถาวรของครอบครัว บางครัวเรือนมีหนี้จากหลายแหล่งพร้อมกัน เฉลี่ยมากกว่า 5 รายต่อครัวเรือน จนต้องนำเงินจากกองทุนหนึ่งไปใช้หนี้ก้อนกองทุนหนึ่ง วนซ้ำเป็นวงจรไม่มีที่สิ้นสุด แม้ภาครัฐจะมีมาตรการปรับโครงสร้างหนี้และโครงการ **“มหกรรมแก้หนี้”** ที่ช่วยเหลือลูกหนี้ได้มากกว่าแสนรายและช่วยลดหนี้รวมเป็นมูลค่าหลายหมื่นล้านบาท แต่ผลลัพธ์ยังไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในกลุ่มเกษตรกรรายย่อยและผู้มีรายได้น้อยในชนบท

โดยเนื้อหาในส่วนนี้จะเปิดภาพมุมมองของสถานการณ์หนี้สินครัวเรือนในระดับประเทศ และในจังหวัดนครราชสีมา ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ความรุนแรงของหนี้สินครัวเรือนสาเหตุ/ปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดหนี้สิน ผลกระทบที่เกิดขึ้น ฯลฯ มีรายละเอียดดังนี้

สถานการณ์หนี้สินครัวเรือนในประเทศไทย: การวิเคราะห์และมาตรการป้องกัน

สถานการณ์หนี้สินครัวเรือนของประเทศไทยในปี 2568 ยังคงมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยพบว่าหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนประมาณ 740,596 บาท เพิ่มขึ้นกว่าร้อยละ 22 จากปีก่อนหน้า ซึ่งนับเป็นระดับสูงสุดในรอบสี่ปี ขณะเดียวกัน รายได้ส่วนใหญ่ของครัวเรือนอยู่ในช่วง 50,001–100,000 บาทต่อเดือน แต่มีครัวเรือนมากถึงร้อยละ 46.3 ที่ไม่มีเงินออมสำหรับกรณีฉุกเฉิน อีกทั้งปริมาณเงินออมโดยรวมยังลดลงจากปีก่อนอย่างมีนัยสำคัญ ข้อมูลยังระบุว่า ร้อยละ 95 ของครัวเรือนไทยมีภาระหนี้สิน โดยโครงสร้างหนี้แบ่งออกเป็นหนี้ในระบบประมาณร้อยละ 65 และหนี้นอกระบบร้อยละ 35 แหล่งที่มาของหนี้สินส่วนใหญ่ ได้แก่ หนี้บัตรเครดิต หนี้เพื่อที่อยู่อาศัย และหนี้ยานพาหนะตามลำดับ ขณะที่ภาระการผ่อนชำระเฉลี่ยต่อเดือนอยู่ที่ประมาณ 22,022 บาท สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอย รายได้ของครัวเรือนที่ลดลง ประกอบกับค่าครองชีพที่ปรับสูงขึ้น ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อเสถียรภาพทางการเงินของครัวเรือนไทย ทั้งนี้ ภาครัฐจึงถูกเสนอแนะให้เร่งดำเนินมาตรการช่วยเหลือควบคู่กับการกระตุ้นเศรษฐกิจ เพื่อบรรเทาภาระหนี้และเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาว (หอการค้าไทย, 2568)

ศูนย์พยากรณ์เศรษฐกิจและธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย เผยผลสำรวจสถานภาพหนี้ครัวเรือนไทย ปี 2568 พบว่า ครัวเรือนไทยมากถึงร้อยละ 95.1 มีภาระหนี้สิน โดยมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงถึง 740,596.94 บาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 22 จากปีก่อนหน้า เป็นระดับสูงสุดในรอบสี่ปี ขณะที่ภาระการผ่อนชำระเฉลี่ยอยู่ที่ 22,022.08 บาทต่อเดือน อีกทั้งครัวเรือนร้อยละ 46.3 ไม่มีเงินออมเพื่อรองรับเหตุฉุกเฉิน และปริมาณเงินออมเฉลี่ยของครัวเรือนก็มีแนวโน้มลดลงจากปีก่อนอย่างมีนัยสำคัญ โครงสร้างหนี้ครัวเรือนไทยในปีดังกล่าวประกอบด้วยหนี้ในระบบร้อยละ 65 และหนี้นอกระบบร้อยละ 35 โดยแหล่งหนี้ที่พบมากที่สุดคือบัตรเครดิต ตามด้วยหนี้เพื่อที่อยู่อาศัย และหนี้ยานพาหนะ เมื่อพิจารณาจำแนกตามอาชีพพบว่า ข้าราชการมีสัดส่วนหนี้ด้านยานพาหนะสูงสุด แรงงานรับจ้างและพนักงานเอกชนมีหนี้บัตรเครดิตในระดับสูง เจ้าของกิจการมีหนี้เพื่อที่อยู่อาศัยมากที่สุด และเกษตรกรมีภาระหนี้จากสินเชื่อเพื่อการเกษตรเป็นหลัก ลักษณะการใช้บัตรเครดิตหรือสินเชื่อส่วนบุคคลของครัวเรือนไทยส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปใช้จ่ายด้านอุปโภคบริโภค รองลงมาคือ การซื้ออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ การใช้เป็นเงินทุนประกอบธุรกิจ และการซื้อสินค้าคงทน ซึ่งสะท้อนภาวะรายได้ที่ไม่สอดคล้องต่อค่าใช้จ่ายจำเป็น และการพึ่งพาเงินกู้เพื่อประคองการดำรงชีพ (หอการค้าไทย, 2568) ทั้งนี้ ประเทศไทยประสบปัญหาหนี้ครัวเรือนต่อเนื่องมากกว่าสิบปี โดยสัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อจีดีพียังคงอยู่ในระดับสูงกว่าร้อยละ 80 ในปี 2567 ครัวเรือนไทยมีหนี้เฉลี่ยประมาณ 600,000 บาท ก่อนที่ตัวเลขจะเพิ่มขึ้นเป็นกว่า 740,000 บาทต่อครัวเรือนในปี 2568 ซึ่งถือเป็นระดับสูงสุดในรอบสี่ปีเช่นกัน

ด้านบริษัทข้อมูลเครดิตแห่งชาติ จำกัด (เครดิตบูโร) รายงานสถานการณ์หนี้ของประชาชน สิ้นไตรมาสที่ 1 ปี 2568 พบว่า คนไทยมีหนี้รวมสูงถึง 16.2 ล้านล้านบาท เกือบเทียบเท่าขนาดจีดีพีของประเทศในปีก่อนหน้า โดยในจำนวนนี้เป็นหนี้ที่อยู่ในระบบของเครดิตบูโร จำนวน 13.54 ล้านล้านบาท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหนี้เพื่อที่อยู่อาศัยร้อยละ 37.9 รองลงมาคือ หนี้ส่วนบุคคลร้อยละ 19.4 และหนี้ยานพาหนะร้อยละ 17.4 สำหรับหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (Non-Performing Loan: NPL) มีจำนวนรวม 1.19 ล้านล้านบาท แยกเป็นหนี้ส่วนบุคคลมากที่สุดร้อยละ 22.7 รองลงมาคือ หนี้ยานพาหนะร้อยละ 22.4 และหนี้เพื่อที่อยู่อาศัย ร้อยละ 19.5 ซึ่งล้วนสะท้อนความเปราะบางทางการเงินของภาคครัวเรือนและความเสี่ยง ต่อเสถียรภาพเศรษฐกิจโดยรวม (หอการค้าไทย, 2568)

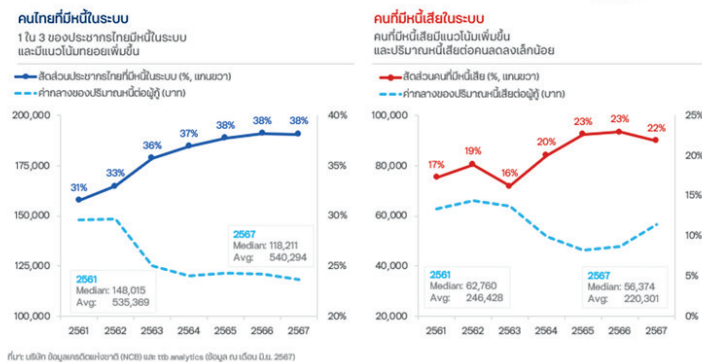
1. สถานการณ์หนี้ในระบบของประชากรไทย

ข้อมูลจากศูนย์วิเคราะห์เศรษฐกิจ ทีทีบี (ttb analytics) ชี้ให้เห็นประเด็นที่น่ากังวลว่า ประชากรไทยเกือบร้อยละ 40 เป็นหนี้ในระบบ เฉลี่ยต่อคนมากกว่า 100,000 บาท ทั้งนี้ฐานข้อมูลของบริษัทข้อมูลเครดิตแห่งชาติ (NCB) ระบุว่าสัดส่วนประชากรไทยที่มีหนี้ในระบบเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 31 ของประชากรทั้งหมดในปี 2561 เป็นร้อยละ 38 ในปี 2567 สะท้อนผลจากการเข้าถึงสินเชื่อที่ง่ายขึ้น รวมถึงมาตรการผ่อนคลายทางการเงิน ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 (ไทยพีบีเอส, 2568)

นอกจากนี้ แนวโน้มการเกิดหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (NPL) มีการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง หลังวิกฤตโควิด-19 โดยพบว่าสัดส่วนคนไทยที่มีหนี้เสียเพิ่มจากร้อยละ 17 ในปี 2561 เป็นร้อยละ 22 ในปี 2567 แม้ยอดหนี้เฉลี่ยต่อผู้กู้ในทุกช่วงอายุจะลดลงเล็กน้อยจาก 148,000 บาท เหลือ 118,000 บาทต่อคน แต่แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ที่เป็นหนี้เสียยัง สะท้อนภาวะความเปราะบางทางการเงินของครัวเรือนไทยในภาพรวมอย่างมีนัยสำคัญ

เกือบ 40% ของคนไทยเป็นหนี้ในระบบ โดยมีหนี้เฉลี่ยต่อคนเกิน 1 แสนบาท

ttb analytics

ภาพที่ 1 สัดส่วนคนไทยที่เป็นหนี้ในระบบและหนี้เสียในช่วงปี 2561–2567
ที่มา: ไทยพีบีเอส (2568)

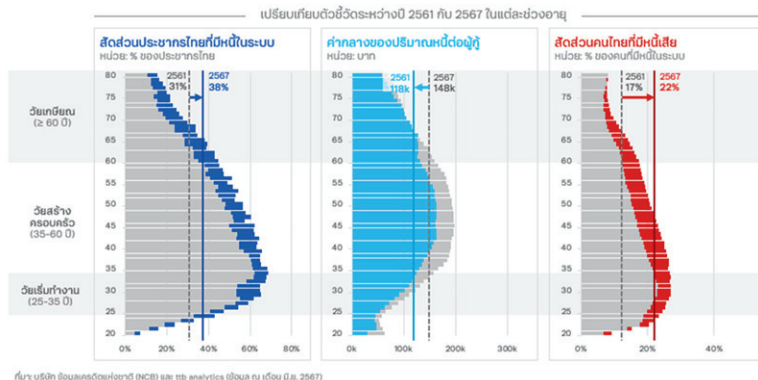
2. การวิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้าง: ความเปราะบางของครัวเรือน

ข้อมูลศูนย์วิเคราะห์เศรษฐกิจ ทีทีบี (ttb analytics) แสดงให้เห็นถึงปัญหาหนี้ครัวเรือนไทย สะท้อนภาวะเชิงโครงสร้างที่สำคัญ คือ **“รายได้เติบโตไม่ทันรายจ่าย”** ซึ่งเกิดขึ้นกับประชาชนทุกช่วงวัย (ไทยพีบีเอส, 2568) ความเปราะบางดังกล่าวสามารถจำแนกตามช่วงอายุของลูกหนี้ที่มีลักษณะและความท้าทายแตกต่างกัน ดังนี้

- วัยเริ่มทำงาน (First Jobber, อายุ 25-29 ปี) – ชนกำแพงรายได้ คนกลุ่มนี้กว่าร้อยละ 57 เข้าสู่วงจรหนี้ตั้งแต่อายุยังน้อย (20-22 ปี) โดยหนี้เริ่มต้นมักมาจาก สินเชื่อรถจักรยานยนต์ (ร้อยละ 41 ของบัญชี) และ สินเชื่อส่วนบุคคล (ร้อยละ 43 ของบัญชี) และกลุ่มนี้มีปัญหาการก่อหนี้โดยขาดวินัยทางการเงินที่ดี
- วัยสร้างครอบครัว (อายุ 35-50 ปี) – ชนกำแพงรายจ่าย **เป็นกลุ่มที่ก่อหนี้มากที่สุด** (ร้อยละ 62 ของประชากรช่วงอายุนี) มีการหนี้เฉลี่ยต่อคนสูงถึง 1.54 แสนบาท หนี้หลักคือหนี้ส่วนบุคคล (ร้อยละ 43) หนี้เช่าซื้อรถ (ร้อยละ 23) และหนี้บัตรเครดิต (ร้อยละ 17) รวมถึงหนี้บ้าน
- กลุ่มวัยเกษียณ (อายุ 60-80 ปี) – ชนกำแพงอายุ กว่าร้อยละ 29 ของประชากรกลุ่มนี้ยังคงมีหนี้ในระบบ (เพิ่มร้อยละ 20 ในปี 2561) มีหนี้เฉลี่ยต่อคนสูงถึง 1.02 แสนบาท และที่น่าห่วงคือ กว่าร้อยละ 14 ของบัญชีหนี้ในกลุ่มอายุ 60-70 ปี เป็นหนี้เสีย ซึ่งกลุ่มนี้กำลังกลายเป็นปัญหาเรื้อรังจากความสามารถในการหารายได้ในช่วงบั้นปลายชีวิตค่อนข้างต่ำ สวนทางกับค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพที่นับวันจะเพิ่มขึ้นตามอายุ

วัยสร้างครอบครัวเป็นกลุ่มที่แบกหนี้มากที่สุด

ttb | analytics

ภาพที่ 2 สัดส่วนการเป็นหนี้ในระบบและหนี้เสียจำแนกตามช่วงอายุ ปี 2561-2567
ที่มา: ไทยพีบีเอส (2568)

3. บทบาทของนโยบายการเงินและการแก้ปัญหาหนี้

3.1 Trade-off ของนโยบายการเงิน การใช้นโยบายการเงินแบบผ่อนคลายเป็นลดอัตราดอกเบี้ย เพื่อบรรเทาภาระหนี้ครัวเรือนนั้นมี Trade-off คือ

- ผลดีระยะสั้น การลดดอกเบี้ยช่วยลดภาระดอกเบี้ยจ่ายและกระตุ้นเศรษฐกิจในระยะสั้น (เช่น การลดดอกเบี้ยนโยบาย ร้อยละ 1 มีแนวโน้มทำให้ GDP เติบโตได้ ร้อยละ 0.63 ใน 3 ปีแรก)
- ความเสี่ยงระยะยาว หนี้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการกระตุ้นจะสะสมเป็นภาระหนี้ครัวเรือนในระยะยาวและจะอุดหนุนการเติบโตของเศรษฐกิจในที่สุด
- บริบทของหนี้สูง อย่างไรก็ตาม หากครัวเรือนอยู่ในภาวะหนี้สูง (เช่นในปัจจุบัน) ผลดีระยะสั้นจากการลดภาระหนี้อาจมีมากกว่าผลเสีย เนื่องจากการกู้หนี้ใหม่มีโอกาสเกิดขึ้นน้อยลง เพราะสถาบันการเงินเข้มงวดมากขึ้น

3.2 มาตรการและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน การแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนอย่างยั่งยืนต้องอาศัยนโยบายที่ครบวงจรและบูรณาการจากทุกภาคส่วน

- สำหรับภาครัฐและ ธปท. (แก้ไขเชิงโครงสร้าง) ดังนี้ (1) ยกระดับการกำกับดูแลสหกรณ์: เร่งรัดการออกกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับการให้สินเชื่ออย่างรับผิดชอบ (Responsible Lending) ให้ครบถ้วน รวมถึงการพิจารณากำหนดเพดานอัตราดอกเบี้ยเงินกู้และเงินปันผลของสหกรณ์ออมทรัพย์ (2) การเชื่อมโยงข้อมูลเครดิตบูโร ผลักดันให้สหกรณ์ออมทรัพย์ เชื่อมโยงฐานข้อมูลสมาชิกกับเครดิตบูโรอย่างจริงจัง (เช่น โครงการ Credit Lock ในกรณีศึกษาของสหกรณ์ออมทรัพย์ครูสระบุรี) (3) การสร้างรายได้ที่มั่นคงและส่งเสริมการออม สนับสนุนการสร้างรายได้ที่มั่นคง และพัฒนามาตรการช่วยเหลือครัวเรือนหนี้สินอย่างยั่งยืน (4) ส่งเสริมการศึกษาทางการเงิน ปลูกฝังทัศนคติและวินัยทางการเงินที่ดีตั้งแต่เด็กและเยาวชน
- สำหรับสถาบันการเงินและสหกรณ์ (การให้สินเชื่ออย่างรับผิดชอบ) (1) พิจารณาสินเชื่ออย่างรอบคอบตามหลัก Responsible Lending โดยต้องประเมินความสามารถในการชำระหนี้ของสมาชิก/ลูกหนี้อย่างจริงจัง (2) กำหนดเกณฑ์เงินเดือนคงเหลือหลังหักชำระหนี้ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 30 ตลอดอายุสัญญา (3) ติดตามคุณภาพสินเชื่ออย่างใกล้ชิดและเสนอผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสม
- สำหรับครัวเรือน (การปรับตัว) วางแผนการเงินอย่างรอบคอบและหลีกเลี่ยงการก่อหนี้ เพื่อการบริโภคลดภาระหนี้ที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง และสร้างเงินออมฉุกเฉิน เนื่องจากครัวเรือนไทยกว่าร้อยละ 46.3 ไม่มีเงินออมฉุกเฉิน

สรุป

สถานการณ์หนี้ครัวเรือนในประเทศไทยปี 2568 แสดงให้เห็นถึงสถานะที่หนี้สินรวมต่อ GDP เริ่มชะลอตัวจากการควบคุมสินเชื่อที่เข้มงวดและการหดตัวของสินเชื่อบางประเภท (เช่น ยานยนต์) อย่างไรก็ตาม หนี้สินยังคงสูงในเชิงเปรียบเทียบ และปัญหาคุณภาพสินเชื่อยังน่ากังวล

โดยเฉพาะในกลุ่มสินเชื่อเพื่อการบริโภคส่วนบุคคลและสินเชื่อเช่าซื้อรถยนต์ โดยการวิเคราะห์พลวัตของหนี้สินชี้ให้เห็นว่า การสะสมหนี้เกิดจากทั้งปัจจัยการกู้ยืมใหม่สุทธิที่มาจากความไม่มั่นคงทางรายได้และการขาดเงินออมฉุกเฉินของครัวเรือน และภาระจากหนี้เดิมที่หนักขึ้นจากการเติบโตของรายได้ที่ต่ำ ปัญหานี้ทวีความซับซ้อนด้วยปัญหาเชิงโครงสร้างในระบบสหกรณ์ออมทรัพย์ ซึ่งเป็นแหล่งเงินกู้ขนาดใหญ่ที่มีการกำกับดูแลสินเชื่อไม่เข้มงวดและขาดการเชื่อมโยงข้อมูลกับเครดิตบูโร ตลอดจนการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนจึงจำเป็นต้องก้าวข้ามเพียงแค่การจัดการหนี้ในระดับครัวเรือน แต่ต้องมุ่งเน้นไปที่การแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะการบังคับใช้หลักเกณฑ์ Responsible Lending อย่างเข้มงวดในทุกสถาบันการเงิน รวมถึงสหกรณ์ออมทรัพย์ พร้อมทั้งต้องให้ความสำคัญกับการเพิ่มศักยภาพในการสร้างรายได้ที่มั่นคง และการปลูกฝังวินัยทางการเงินที่ดีตั้งแต่ช่วงอายุยังน้อย การพึ่งพานโยบายการเงินเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอและอาจนำไปสู่การสะสมหนี้ในระยะยาว หากไม่ได้รับการสนับสนุนจากนโยบายด้านอื่น ๆ เช่น นโยบายการคลังและการศึกษาทางการเงินที่ครอบคลุม ทั้งนี้ สถานการณ์หนี้ครัวเรือนไทยเปรียบเสมือน **“เรือที่บรรทุกสินค้าเกินพิกัด”** แม้ว่าความเร็วของเรือ (อัตราการเติบโตของหนี้) จะชะลอตัวลงแล้ว แต่ภาระที่แบกรับยังคงหนักอึ้งมากกว่าที่จะรองรับคลื่นลม (ภาวะเศรษฐกิจผันผวน) ได้อย่างมั่นคง ยิ่งไปกว่านั้น สินค้าบางส่วน (หนี้เสีย/หนี้สหกรณ์) ถูกซ่อนอยู่ในห้องเก็บของที่ไม่ได้ถูกตรวจสอบทั่วถึง ทำให้ผู้ควบคุม (ภาครัฐ/ธปท.) ประเมินความเสี่ยงได้ยาก การแก้ปัญหาจึงไม่ใช่แค่การชะลอเรือ แต่ต้องลดน้ำหนักบรรทุก (แก้ไขปัญหาหนี้เดิม) และอุดรูรั่ว (อุดช่องว่างการกำกับดูแล เช่น หนี้สหกรณ์และหนี้นอกระบบ) เพื่อให้เรือสามารถเดินทางต่อไปได้อย่างปลอดภัยและยั่งยืน

ปัญหาหนี้สินครัวเรือนไทยในปี 2568 มีความรุนแรงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีมูลค่ารวม 16.32 ล้านล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 90 ของ GDP ซึ่งถือเป็นอัตราส่วนสูงสุดในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย ความรุนแรงสะท้อนใน 3 มิติหลัก ได้แก่ (1) คนไทยจำนวนมากมีหนี้ โดยประมาณ 1 ใน 3 ของประชากรมีหนี้ในระบบ (2) คนไทยมีหนี้สูง โดยมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนอยู่ที่ 740,596 บาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 22 จากปีก่อน และ (3) คนไทยมีหนี้หลายบัญชี โดยเฉลี่ย 3.3 บัญชีต่อคน ทำให้เกิดภาระซ้อนทบวนเวียนไม่รู้จบ

สำหรับจังหวัดนครราชสีมา แม้จะเป็นจังหวัดขนาดใหญ่ที่มีประชากร 2.6 ล้านคน แต่กลับเผชิญปัญหาหนี้สินรุนแรง โดยมีหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน 303,257 บาท จัดอันดับ 2 ของภาค

อีสาน ภาระหนี้รวมมีมูลค่ากว่า 490,000 ล้านบาท มีครัวเรือนยากจนกว่า 21,251 ครัวเรือน และมากกว่าร้อยละ 60 มีภาระหนี้สิน โดยแต่ละครัวเรือนมีหนี้สะสมระหว่าง 80,000 - 300,000 บาท สาเหตุหลักไม่ได้มาจากความฟุ่มเฟือย แต่เกิดจาก **“หนี้เพื่อการอยู่รอด”** เนื่องจากรายได้จากการเกษตรไม่มั่นคง ขึ้นอยู่กับฤดูกาลและราคาผลผลิตที่ผันผวน ขณะที่ ค่าครองชีพเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง การกู้ยืมจึงเป็นทางเลือกสุดท้ายเพื่อซื้อปัจจัยการผลิต ค่าเล่าเรียนบุตร และค่ารักษาพยาบาล

การวิเคราะห์เชิงโครงสร้างพบว่า ปัญหาสะท้อนถึง **“รายได้โตไม่ทันรายจ่าย”** ในทุกช่วงวัย โดยวัยเริ่มทำงาน (25-29 ปี) มีร้อยละ 57 เข้าสู่วงจรหนี้ตั้งแต่อายุยังน้อย วัยสร้างครอบครัว (35-50 ปี) เป็นกลุ่มที่ก่อหนี้มากที่สุด (ร้อยละ 62) มีหนี้เฉลี่ย 1.54 แสนบาท และวัยเกษียณ (60-80 ปี) มีร้อยละ 29 ยังคงมีหนี้ในระบบ โดยร้อยละ 14 ของบัญชีหนี้เป็นหนี้เสีย ปัญหาทวีความซับซ้อนจากโครงสร้างหนี้ที่มาจากหลายแหล่ง ทั้งหนี้ในระบบ (ร้อยละ 65) และ หนี้นอกระบบ (ร้อยละ 35) รวมถึงการขาดการกำกับดูแลสินเชื่อที่เข้มงวด โดยเฉพาะในระบบ สหกรณ์ออมทรัพย์ที่ขาดการเชื่อมโยงข้อมูลกับเครดิตบูโร การแก้ไขอย่างยั่งยืนจึงต้องอาศัย การบูรณาการทุกภาคส่วน ทั้งการยกระดับการกำกับดูแล การบังคับใช้หลัก Responsible Lending การสร้างรายได้ที่มั่นคง และการปลูกฝังวินัยทางการเงินตั้งแต่วัยเยาว์

3.

เริ่มต้น...
ต้องรู้สาเหตุ
ของการเป็นหนี้

สถานการณ์หนี้ครัวเรือนของประเทศไทยในปัจจุบันนับเป็นหนึ่งในปัญหาเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่สำคัญ โดยข้อมูลจากธนาคารแห่งประเทศไทย (2567) ระบุว่า สัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ของไทยอยู่ในระดับสูงกว่า ร้อยละ 90 ของ GDP ซึ่งนับว่าสูงเป็นอันดับต้น ๆ ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หนี้สินส่วนใหญ่ของครัวเรือนไทยเป็นหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภค ไม่ใช่หนี้เพื่อการลงทุน ส่งผลให้ภาระดอกเบี้ยและการขาดสภาพคล่องทางการเงินกลายเป็นปัญหาที่ฝังรากลึกในชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2567; สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2567)

นอกจากภาระหนี้สินแล้ว ประเทศไทยยังเผชิญกับ ปัญหาความยากจนเชิงซ้อน (Multidimensional Poverty) ซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่เพียงมิติของรายได้ แต่ครอบคลุมถึงปัญหาด้านการศึกษา สุขภาพ การเข้าถึงทรัพยากร และความมั่นคงทางสังคม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) การแก้ไขปัญหาคความยากจนในปัจจุบันจึงมุ่งเน้นแนวทางที่เป็น **“การบูรณาการและแม่นยำ”** (Integrated and Targeted Approach) ผ่านการดำเนินงานของ ศูนย์อำนวยการจัดการความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ศพพ.) ซึ่งใช้ฐานข้อมูล TPMAP (Thai People Map and Analytics Platform) และ PPP Connect เป็นเครื่องมือสำคัญในการคัดกรองและวิเคราะห์สาเหตุความยากจนในแต่ละครัวเรือน เพื่อให้ความช่วยเหลืออย่างตรงจุด (สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, 2567)

หนึ่งในประเด็นสำคัญที่พบในเกือบทุกกลุ่มเป้าหมายคือ **“ภาระหนี้สินครัวเรือน”** ซึ่งถือเป็นทั้งผลลัพธ์ของความยากจน และสาเหตุของความยากจนรูปแบบใหม่ เมื่อรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย ครัวเรือนจำเป็นต้องพึ่งพาการกู้ยืมเพื่อดำรงชีพ นำไปสู่หนี้เรื้อรัง การขาดสภาพคล่อง และการสูญเสียโอกาสในการพัฒนาในระยะยาว (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2566) ดังนั้น การแก้ไขปัญหานี้ครัวเรือนของประเทศไทยจึงไม่อาจจำกัดอยู่เพียงมาตรการทางการเงิน เช่น การพักหนี้หรือการปรับโครงสร้างหนี้ แต่จำเป็นต้องเสริมด้วย **“กลไกการเรียนรู้และการเสริมพลัง (Empowerment)”** เพื่อพัฒนาความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) ส่งเสริมวินัยทางเศรษฐกิจ และสร้างระบบชุมชนที่สามารถบริหารจัดการหนี้ของตนเองได้อย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุปการเริ่มต้นแก้ปัญหานี้ครัวเรือนต้องตั้งอยู่บนฐานของ **“การเข้าใจสาเหตุของการเป็นหนี้”** ทั้งในระดับประเทศและระดับพื้นที่ เพื่อให้การดำเนินการแก้ไขไม่ใช่เพียงการปลดหนี้ในระยะสั้น แต่เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมให้ครัวเรือนสามารถ **“อยู่รอด อยู่ได้ และอยู่ดี”** อย่างมั่นคงในระยะยาว

ลักษณะหนี้ครัวเรือน

“หนี้ครัวเรือน หมายถึง การระดมทางการเงินทั้งหมดที่ครัวเรือนต้องชำระ ไม่ว่าจะเป็น หนี้เพื่อที่อยู่อาศัย หนี้สินเชื่อส่วนบุคคล บัตรเครดิต สินเชื่อส่วนบุคคล หรือหนี้นอกระบบ ซึ่งรวมกันแล้ว กลายเป็นภาระหนี้สินประจำที่ต้องชำระทุกเดือน”

1. ภาพรวมระดับประเทศ

จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2568 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2568) พบว่า ครัวเรือนไทยมี รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 28,151 บาท และมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือน 21,984 บาท ส่งผลให้มีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน 144,871 บาท โดยครัวเรือนที่มีหนี้คิดเป็นร้อยละ 59.3 ของครัวเรือนทั้งหมด หนี้สินส่วนใหญ่ของครัวเรือนเป็น หนี้เพื่อการอุปโภคบริโภค (Consumption Loan) คิดเป็นร้อยละ 75.7 ของหนี้สินทั้งหมด เช่น หนี้เพื่อซื้อบ้าน รถยนต์ และค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ขณะที่หนี้เพื่อการลงทุน (เช่น การทำการเกษตรหรือธุรกิจ) มีเพียงร้อยละ 24.3 เท่านั้น สะท้อนให้เห็นว่า **“หนี้ส่วนใหญ่ของครัวเรือนไทยไม่สร้างรายได้”** หรือที่เรียกว่า Non-productive Loan (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2566)

นอกจากนี้ ครัวเรือนส่วนใหญ่มีลักษณะการเป็นหนี้ระยะสั้นแต่มีอัตราดอกเบี้ยสูง โดยเฉพาะในกรณีของสินเชื่อส่วนบุคคลและบัตรเครดิต ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 69 ของบัญชีหนี้ทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) หนี้ประเภทนี้ไม่ก่อให้เกิดผลตอบแทนในระยะยาวแต่เพิ่มภาระผ่อนชำระรายเดือน ส่งผลให้หลายครัวเรือนประสบภาวะ **“ขาดสภาพคล่องเรื้อรัง”** และมีความเสี่ยงต่อการผิดนัดชำระหนี้ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและวัยเริ่มทำงาน กล่าวโดยสรุป หนี้ครัวเรือนของประเทศไทยมีลักษณะเด่นคือ เป็นหนี้เพื่อบริโภคมากกว่าการลงทุน มีอัตราดอกเบี้ยสูง และกระจุกตัวในกลุ่มรายได้น้อยซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจมากที่สุด

2. ลักษณะของหนี้ครัวเรือนในพื้นที่ชนบท จังหวัดนครราชสีมา

ในระดับพื้นที่ เช่น จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นจังหวัดขนาดใหญ่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือลักษณะหนี้ครัวเรือนส่วนใหญ่สอดคล้องกับแนวโน้มระดับประเทศ แต่มีมิติทาง **“สังคมและชีวภาพ”** ของครัวเรือนชนบทที่ซับซ้อนกว่า โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอเฉลิมพระเกียรติที่เป็นพื้นที่ดำเนินงานโครงการ **“โมเดลลดหนี้สินครัวเรือนตำบลพระพุทธ”** ข้อมูลจากภาคสนามระบุว่า ครัวเรือนในตำบลพระพุทธมีหนี้เฉลี่ย 2–3 แหล่งต่อครัวเรือน มียอดหนี้รวมเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 50,000–300,000 บาท โดยมีแหล่งหนี้หลักคือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) กองทุนหมู่บ้าน/กองทุนเงินล้าน กลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน การกู้ยืมแบบไม่เป็นทางการระหว่างเพื่อนบ้าน จากการสำรวจ พบว่าหนี้ในพื้นที่ชนบทส่วนใหญ่เกิดจาก **“ภาระจำเป็นในชีวิตประจำวัน”** มากกว่าการบริโภคฟุ่มเฟือย เช่น การกู้เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนในการทำเกษตร

การกู้ยืมบ้าน หรือซื้ออุปกรณ์ทำกิน การกู้เพื่อจ่ายค่ารักษาพยาบาล หรือค่าเล่าเรียน บุตรหลาน โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรรายย่อยที่พึ่งพาฤดูกาลผลิต รายได้ไม่แน่นอนแต่ ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นทุกปีจากค่าปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และค่าแรงงาน ทำให้ต้องกู้เงินเพิ่ม เพื่อรักษากระแสเงินสด เมื่อผลผลิตขาดทุนหรือประสบภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วมหรือน้ำแล้ง ยิ่งซ้ำเติมภาระหนี้ให้หนักขึ้น

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 7 ตำบลพระพุทธให้ข้อมูลว่า **“รายได้เท่าเดิม แต่รายจ่ายมันเพิ่ม”** คำกล่าวนี้สะท้อนปัญหาหนี้เชิงโครงสร้างของชุมชนชนบทอย่างชัดเจน เนื่องจาก ครัวเรือนไม่ได้มีรายได้คงที่ ขณะที่รายจ่ายประจำ เช่น ค่าเทอม ค่ารักษาพยาบาลและ ค่าใช้จ่ายในครอบครัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้ง โครงสร้างประชากรของตำบล พระพุทธส่วนใหญ่เป็น **“ครอบครัวแอ่งกลาง”** คือผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับหลาน ขณะที่ คนวัยแรงงานออกไปทำงานนอกพื้นที่ ผู้สูงอายุจึงต้องรับภาระค่าใช้จ่ายหลักของ ครอบครัว แม้จะได้รับเบี้ยยังชีพแต่รายได้ไม่พอเพียงต่อการดำรงชีพ จึงต้องกู้ยืมจาก กองทุนหมู่บ้านหรือกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน

สาเหตุของการเป็นหนี้ครัวเรือน

หนี้ครัวเรือนของประเทศไทยมิได้เกิดจากพฤติกรรมส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผล สะท้อนของ โครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมที่เปราะบาง ซึ่งทำให้ครัวเรือนจำนวนมากต้อง พึ่งพาการกู้ยืมเพื่อดำรงชีวิต จากการสังเคราะห์ข้อมูลของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) และข้อมูลภาคสนามจากโครงการ **“โมเดลลดหนี้สินครัวเรือน ตำบลพระพุทธ”** สามารถจำแนกสาเหตุหลักของการเป็นหนี้ ครัวเรือนได้ดังนี้

1. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

ในระดับประเทศ การเติบโตทางเศรษฐกิจที่ไม่ทั่วถึงทำให้ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ ยังคงสูง ครัวเรือนรายได้น้อยไม่สามารถสะสมเงินออมและต้องกู้ยืมเพื่อรักษาระดับ การบริโภค (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2566) ครัวเรือนไทยมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 28,151 บาท แต่มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 21,984 บาท (สำนักงานสถิติแห่งชาติเตรียมดำเนิน โครงการสำมะโนประชากรและเคหะ, 2568) ทำให้ส่วนต่างรายได้ที่เหลือไม่เพียงพอ เพื่อรองรับเหตุฉุกเฉินหรือการลงทุนเพิ่มเติม

ในพื้นที่ชนบทของจังหวัดนครราชสีมา โดยเฉพาะตำบลพระพุทธ พบว่า ครัวเรือน ส่วนใหญ่มีรายได้จากภาคเกษตรเป็นหลัก รายได้ขึ้นอยู่กับฤดูกาลและราคาพืชผล เช่น

ผักพื้นบ้าน ข้าว หรือมันสำปะหลัง เมื่อราคาคตกต่ำหรือเกิดภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วมหรือน้ำแล้ง รายได้ลดลงทันที แต่รายจ่ายประจำ เช่น ค่าครองชีพ ค่าเล่าเรียน และค่ารักษาพยาบาล ยังคงอยู่เท่าเดิม จึงต้องกู้ยืมเพื่อ “หมุนรายจ่ายในชีวิตประจำวัน” ซึ่งกลายเป็นจุดเริ่มต้นของหนี้รื้อรังเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ

2. ปัจจัยทางสังคมและโครงสร้างครอบครัว

สังคมชนบทในตำบลพระพุทธมีลักษณะเป็น “ครอบครัวแห่วงกลาง” คือผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับหลาน ขณะที่บุตรหลานวัยแรงงานออกไปทำงานต่างจังหวัด ทำให้ผู้สูงอายุซึ่งมีรายได้จำกัดต้องรับภาระค่าใช้จ่ายแทนลูกหลาน ทั้งค่าเทอม ค่ายา และค่าอาหาร แม้จะได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเดือนละ 600–700 บาท แต่ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ จึงต้องกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้านหรือกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน

ลักษณะดังกล่าวสะท้อนว่า หนี้ครัวเรือนไม่ได้เป็นเพียง “ปัญหาเงินไม่พอใช้” แต่เป็นผลจากโครงสร้างครอบครัวและสังคมที่เปลี่ยนไป เมื่อแรงงานหลักออกนอกพื้นที่และผู้สูงอายุต้องทำหน้าที่ดูแลครอบครัว ครัวเรือนจึงต้องพึ่งพาเงินกู้เพื่อชดเชยรายได้ที่หายไป

3. ปัจจัยด้านพฤติกรรมและทัศนคติทางการเงิน

พฤติกรรมการใช้จ่ายของคนรุ่นใหม่ในชนบทมีแนวโน้ม “บริโภคนิยม” มากขึ้น จากการเข้าถึงสินเชื่อ และการซื้อขายออนไลน์ได้ง่ายขึ้น เช่น การผ่อนโทรศัพท์ การกู้ซื้อรถจักรยานยนต์ หรือสินค้าฟุ่มเฟือยขนาดเล็ก โดยขาดการวางแผนรายรับ – รายจ่ายที่ชัดเจน

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 7 ตำบลพระพุทธ ให้ข้อมูลว่า “รายได้เท่าเดิม แต่รายจ่ายมันเพิ่ม เพราะลูกหลานก็กลับมาอยู่บ้าน วัยรุ่นก็ใช้โทรศัพท์ ผ่อนของกันหมด” สะท้อนว่าการขาดวินัยทางการเงินเป็นปัจจัยสำคัญที่ซ้ำเติมปัญหาหนี้ในชุมชน บางครัวเรือนเข้าใจผิดว่า “รัฐจะปลดหนี้ให้” ทำให้ขาดแรงจูงใจในการปรับพฤติกรรมและบริหารหนี้อย่างจริงจัง

4. ปัจจัยด้านความรู้และเครื่องมือด้านการเงิน

จากข้อมูลภาคสนามพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ ไม่ทราบยอดหนี้รวมของตนเองไม่รู้ว่าดอกเบี้ยที่จ่ายเป็นเท่าใด และไม่มีการบันทึกบัญชีครัวเรือน ขาดทั้งความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) และเครื่องมือช่วยวางแผนการชำระหนี้ เมื่อไม่มีข้อมูลครบถ้วน การกู้ยืมเพิ่มเติมจึงกลายเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวัน หลายครัวเรือนพยายามแก้ปัญหาหนี้ด้วยการ “กู้ใหม่มาโปะหนี้เก่า” หรือ Debt Cycling โดยใช้เงินจากกองทุนหมู่บ้านมาชำระหนี้ ธ.ก.ส. หรือจากกลุ่มออมทรัพย์ไปชำระหนี้ธนาคาร แม้ช่วยบรรเทาภาระชั่วคราว แต่ไม่ทำให้ยอดหนี้ลดลงในระยะยาว

5. ปัจจัยเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและนโยบาย

โครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัดนครราชสีมาและพื้นที่ชนบทโดยทั่วไปยังคงพึ่งพาแรงงานนอกระบบในสัดส่วนสูงกว่าร้อยละ 55 ของประชากรวัยแรงงาน แรงงานเหล่านี้ไม่มีสวัสดิการคุ้มครองรายได้ ไม่มีเงินออมเพื่อการเกษียณและไม่สามารถเข้าถึงสินเชื่อในระบบได้เต็มที่ จึงต้องพึ่งพาแหล่งเงินกู้แบบไม่เป็นทางการ (หนี้นอกระบบ) ที่มีดอกเบี้ยสูง ขณะเดียวกัน นโยบายภาครัฐบางประการ เช่น กองทุนหมู่บ้าน หรือ โครงการพักหนี้ชั่วคราว แม้ช่วยเพิ่มสภาพคล่องระยะสั้น แต่หากไม่มีการเสริมความรู้ทางการเงินควบคู่กันก็อาจทำให้ประชาชนเข้าใจผิดว่า “รัฐจะช่วยเหลือเสมอ” ซึ่งยังทำให้เกิดพฤติกรรมพึ่งพา (Dependency Behavior) ในการบริหารการเงินส่วนบุคคล

สาเหตุการเป็นหนี้ครัวเรือนในประเทศไทยและตำบลพระพุทธรังมีความเชื่อมโยงกันทั้งระดับโครงสร้างเศรษฐกิจและระดับพฤติกรรมรายบุคคลโดยในชนบท “การเป็นหนี้” มักมีลักษณะของ หนี้เพื่อยังชีพ (Survival Debt) มากกว่า หนี้เพื่อบริโภค (Consumption Debt) เช่น ในเมือง กล่าวคือ เป็นหนี้ที่เกิดจากความจำเป็นทางชีวิต ไม่ใช่จากความฟุ่มเฟือย ดังนั้น การแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนจึงต้องดำเนินการแบบบูรณาการควบคู่ระหว่าง “มาตรการทางเศรษฐกิจ” เช่น การปรับโครงสร้างหนี้ และ “มาตรการทางสังคม” เช่น การเสริมความรู้ทางการเงินและการสร้างรายได้ ที่มั่นคงให้แก่ครัวเรือนในพื้นที่

ความแตกต่างระหว่าง “หนี้คนเมือง” และ “หนี้คนชนบท”

แม้ว่าปัญหาหนี้สินครัวเรือนจะเป็นปัญหาร่วมของคนไทยทั่วประเทศ แต่ลักษณะของหนี้ในแต่ละพื้นที่กลับมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะระหว่าง “หนี้คนเมือง” และ “หนี้คนชนบท” ซึ่งมีบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และพฤติกรรมทางการเงินที่ไม่เหมือนกัน ความแตกต่างนี้ส่งผลโดยตรงต่อแนวทางการจัดการหนี้และการออกแบบนโยบายที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่

หนี้คนเมือง มักเกิดจากพฤติกรรมการบริโภคที่ขับเคลื่อนด้วยความต้องการทางสังคมและวัฒนธรรมการใช้ชีวิตในเมือง เช่น การซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย รถยนต์ โทรศัพท์มือถือ หรือค่าใช้จ่ายเพื่อความสะดวกสบาย ทำให้เกิดภาระสินเชื่อบุคคล บัตรเครดิต หรือหนี้ไฟแนนซ์ ซึ่งมีระบบชำระหนี้แบบรายเดือนและอยู่ภายใต้กลไกของสถาบันการเงินในระบบ ในทางตรงกันข้าม ขณะที่ **หนี้คนชนบท** มักเชื่อมโยงกับการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ เช่น การกู้ยืมเพื่อลงทุนทางการเกษตร การซื้อปัจจัยการผลิต หรือใช้จ่ายในครอบครัวระหว่างรอผลผลิต การเข้าถึงสินเชื่อจึงพึ่งพาแหล่งเงินในชุมชน เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) กองทุนหมู่บ้าน หรือกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งมีระบบชำระหนี้ตามฤดูกาล และอิงกับรายได้จริงของครัวเรือน

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบหนี้คนเมืองและหนี้คนชนบท

ประเด็นเปรียบเทียบ	หนี้คนเมือง	หนี้คนชนบท
วัตถุประสงค์ในการกู้	เพื่อบริโภค ฟุ่มเฟือย ซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น รถยนต์ โทรศัพท์มือถือ	เพื่อยังชีพ ลงทุนทางการเกษตร หรือใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน
แหล่งเงินกู้หลัก	ธนาคารพาณิชย์ บัตรเครดิต ไฟแนนซ์	ธ.ก.ส. กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ และเพื่อนบ้าน
ลักษณะการชำระหนี้	ผ่อนรายเดือน มีระบบหักบัญชีอัตโนมัติ	ผ่อนตามฤดูกาล ขึ้นอยู่กับผลผลิต หรือรายได้จากเกษตร
ปัญหาหลัก	พฤติกรรมบริโภคนิยมและสินเชื่อส่วนบุคคล	รายได้ไม่แน่นอน ต้นทุนสูง การขาดวางแผนรายรับ-รายจ่าย
โอกาสในการเข้าถึงสินเชื่อ	เข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ง่าย มีเครดิตทางการเงิน	เข้าถึงได้จำกัด ขาดเอกสารหลักทรัพย์ค้ำประกัน

ประเภทของหนี้สิน (หนี้ในระบบ - หนี้นอกระบบ)

หนี้ครัวเรือนของไทยสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ (1) หนี้ในระบบ (Formal Debt) และ (2) หนี้นอกระบบ (Informal Debt) โดยพิจารณาจากลักษณะของแหล่งเงินกู้ ความชอบด้วยกฎหมาย และกลไกกำกับดูแล

หนี้ในระบบ หมายถึง หนี้ที่เกิดจากการกู้ยืมผ่านสถาบันการเงินที่ได้รับอนุญาตตามกฎหมาย เช่น ธนาคารพาณิชย์ ธนาคารของรัฐ (ธ.ก.ส., ออมสิน) สหกรณ์ออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน หรือสถาบันการเงินชุมชน โดยมีเอกสารสัญญาและอัตราดอกเบี้ยอยู่ภายใต้การกำกับของรัฐ

หนี้นอกระบบ หมายถึง หนี้ที่เกิดจากการกู้ยืมโดยไม่มีใบอนุญาตหรือหลักฐานทางกฎหมาย เช่น นายทุนเงินกู้รายย่อย การกู้จากเพื่อนบ้าน หรือเครือข่ายในชุมชน ซึ่งมักมีอัตราดอกเบี้ยสูงเกินกว่ากฎหมายกำหนด (บางกรณีสูงถึงร้อยละ 10–20 ต่อเดือน) และขาดกลไกคุ้มครองลูกหนี้

ภาพรวมสถานการณ์หนี้สินครัวเรือนระดับประเทศ

จากรายงานของธนาคารแห่งประเทศไทย (2566) พบว่า สัดส่วนของหนี้ในระบบ คิดเป็นประมาณ ร้อยละ 92 ของหนี้ครัวเรือนทั้งหมด ส่วนที่เหลือ ร้อยละ 8 เป็นหนี้นอกระบบ ซึ่งส่วนใหญ่พบในพื้นที่ชนบทและกลุ่มแรงงานนอกระบบ ลักษณะสำคัญของหนี้ในระบบ คือ แม้จะอยู่ภายใต้กฎหมายและมีอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่า แต่ส่วนใหญ่เป็น **“หนี้เพื่อการบริโภค”** เช่น สินเชื่อส่วนบุคคลและบัตรเครดิต ซึ่งไม่สร้างรายได้ให้ครัวเรือน ส่วนหนี้นอกระบบ แม้มีวงเงินไม่สูง แต่กลับมีอัตราดอกเบี้ยสูงมากและมักใช้เพื่อการดำรงชีพในระยะสั้นหรือแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าการศึกษา

สถานการณ์หนี้สินครัวเรือนของจังหวัดนครราชสีมา

จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดขนาดใหญ่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคม แต่ประสบปัญหาหนี้สินครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยครอบคลุมสาเหตุ โครงสร้างหนี้ แนวโน้มในอนาคต และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อปัญหาหนี้สินครัวเรือนในพื้นที่ มีรายละเอียดดังนี้

สถานการณ์หนี้สินครัวเรือนของจังหวัดนครราชสีมาในปี 2568 จัดว่าอยู่ในระดับสูงเมื่อเทียบกับภาพรวมภูมิภาค โดยหนี้ครัวเรือนเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 303,257 บาทต่อครัวเรือน ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างชัดเจน เป็นอันดับที่ 2 ในภูมิภาครองจากจังหวัดอำนาจเจริญ หนี้ครัวเรือนดังกล่าวครอบคลุมหลายประเภท ทั้งหนี้เพื่อที่อยู่อาศัย หนี้เพื่อการอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน และหนี้เพื่อการเกษตร (รายละเอียดในส่วนถัดไป) ซึ่งสะท้อนถึงแหล่งที่มาของหนี้ที่หลากหลายในภาคครัวเรือน ตั้งแต่การกู้ยืมที่อยู่อาศัยไปจนถึงการกู้ยืมเพื่อดำรงชีพและทำการเกษตร แม้ภาระหนี้จะอยู่ในระดับสูง แต่ครัวเรือนในนครราชสีมาโดยเฉลี่ยมีรายได้สูงกว่าภาระหนี้อยู่ประมาณ 2,500 บาทต่อครัวเรือน ซึ่งบ่งชี้ว่าหลายครัวเรือนยังพอมีความสามารถในการชำระหนี้ได้ในระดับหนึ่ง

การกระจายหนี้ตามพื้นที่พบว่า อำเภอเมืองนครราชสีมา เป็นพื้นที่ที่มีหนี้สินสูงที่สุดในจังหวัด โดยมีมูลค่าหนี้สินหรือเงินฝากในระบบธนาคารสูงถึงประมาณ 115,956 ล้านบาท ซึ่งสะท้อนถึงความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและกำลังซื้อของประชาชนในเขตเมือง แต่ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงภาระหนี้สินที่หนักหน่วงของครัวเรือนในพื้นที่นี้มากที่สุดเช่นกัน รองลงมาคืออำเภอปากช่อง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีธุรกิจการค้าและบริการมากมีการลงทุนอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีการกู้ยืมเพื่อการลงทุนในธุรกิจและที่อยู่อาศัยค่อนข้างสูง

อย่างไรก็ตาม ในปี 2568 เศรษฐกิจของจังหวัดเริ่มส่งสัญญาณชะลอตัว ส่งผลให้ความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนลดลง ภายในสิ้นปีดังกล่าว ครัวเรือนในจังหวัดยังคงมีภาระหนี้สูงในหลายรูปแบบ แต่ก็สามารถประคับประคองสถานการณ์ทางการเงินของตนได้ส่วนหนึ่ง อันเป็นผลจากทั้งรายได้ที่ยังพอยืนอยู่เหนือภาระหนี้และมาตรการช่วยเหลือจากภาครัฐที่เข้ามาบรรเทาปัญหาหนี้สิน

ประเภทของหนี้ครัวเรือนในจังหวัดนครราชสีมา

หนี้สินครัวเรือน/โครงสร้างหนี้สินครัวเรือนในจังหวัดนครราชสีมาสามารถจำแนกออกเป็นหลายประเภทหลักตามวัตถุประสงค์ของการก่อหนี้ ได้แก่

- **หนี้เพื่อที่อยู่อาศัย:** เป็นสัดส่วนหนี้ที่ใหญ่ที่สุด คิดเป็นประมาณ ร้อยละ 34.83 ของหนี้ครัวเรือนทั้งหมดในจังหวัด มักเกิดจากการกู้ยืมเพื่อซื้อบ้าน ที่ดิน หรือที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นหนี้ระยะยาวที่มีภาระดอกเบี้ยสูงและต้องชำระคืนเป็นระยะเวลานาน โดยการกู้ยืมเพื่อที่อยู่อาศัยนี้ส่วนใหญ่เป็นการกู้ผ่านสถาบันการเงินในระบบโดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์และธนาคารออมสิน
- **หนี้เพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน:** คิดเป็นประมาณ ร้อยละ 34.22 ของหนี้ครัวเรือนทั้งหมด ครอบคลุมหนี้สินเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เช่น ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ค่าเรียน ค่ารักษาพยาบาล และค่าใช้จ่ายจำเป็นอื่น ๆ หนี้ประเภทนี้มักเป็นหนี้ระยะสั้นที่เกิดจากความจำเป็นในชีวิตประจำวันและบางส่วนเป็นหนี้นอกระบบที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง
- **หนี้เพื่อการเกษตรกรรม:** คิดเป็นประมาณ ร้อยละ 24.74 ของหนี้ครัวเรือนทั้งหมด เกิดจากการกู้ยืมเพื่อการเกษตร เช่น การซื้อที่ดินทำกิน เครื่องจักรกลการเกษตร ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ และปัจจัยการผลิตทางการเกษตรอื่น ๆ หนี้ประเภทนี้มีความเสี่ยงสูงเนื่องจากรายได้จากการเกษตรมีความไม่แน่นอนและขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ มากมาย เช่น สภาพอากาศ ราคาพืชผล และต้นทุนการผลิต
- **หนี้บัตรเครดิตและสินเชื่อยานพาหนะ:** เป็นหนี้เพื่อการบริโภคในระบบที่สำคัญอีกรูปแบบหนึ่ง ประชาชนจำนวนไม่น้อยมีการก่อหนี้ผ่านบัตรเครดิตหรือการเช่าซื้อ/สินเชื่อรถยนต์ ซึ่งนับเป็นส่วนหนึ่งของหนี้ในระบบธนาคารพาณิชย์ของจังหวัด (แม้ไม่ได้มีสัดส่วนระบุชัดเจนเท่าประเภทข้างต้น แต่มีความสำคัญเนื่องจากเกี่ยวข้องกับการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันและสินทรัพย์คงทนของครัวเรือน)
- **หนี้นอกระบบ:** หนี้ที่กู้ยืมนอกระบบสถาบันการเงินคิดเป็นประมาณ ร้อยละ 35 ของหนี้ครัวเรือนทั้งหมดของจังหวัด สัดส่วนที่สูงนี้สะท้อนถึงข้อจำกัดในการเข้าถึงสินเชื่อในระบบของประชาชนบางกลุ่ม จึงต้องพึ่งพิงเงินกู้นอกระบบซึ่งมักตามมาด้วยอัตราดอกเบี้ยที่สูงและความเสี่ยงทางกฎหมาย

โดยภาพรวม หนี้ในระบบสถาบันการเงินมีสัดส่วนประมาณ ร้อยละ 65 ของหนี้ครัวเรือนทั้งหมด ขณะที่หนี้นอกระบบอยู่ที่ราว ร้อยละ 35 ทั้งนี้ ภาระหนี้ส่วนใหญ่ของครัวเรือนนครราชสีมายังมาจากสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยและสินเชื่อภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก สะท้อนว่าการกู้เพื่อซื้อที่อยู่อาศัยและการทำเกษตรคือสองปัจจัยสำคัญที่สร้างหนี้จำนวนมากแก่ครัวเรือนในจังหวัดนครราชสีมา

สาเหตุของการเพิ่มขึ้นของหนี้สินครัวเรือน

1. ปัจจัยด้านอุปสงค์

สาเหตุหลักที่ทำให้หนี้สินครัวเรือนในจังหวัดนครราชสีมาเพิ่มขึ้นในปี 2568 ประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ

ประการที่หนึ่ง: รายได้ครัวเรือนไม่เพิ่มขึ้นตามภาระค่าครองชีพที่สูงขึ้นแม้ว่าเศรษฐกิจจังหวัดจะมีการเติบโตแต่รายได้ของครัวเรือนโดยเฉพาะในภาคเกษตรกรรมและแรงงานรายวันไม่ได้เพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงพอที่จะรองรับค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นทำให้ครัวเรือนต้องพึ่งพาหนี้สินเพื่อบริหารค่าใช้จ่ายประจำวัน

ประการที่สอง: ความไม่มั่นคงของการจ้างงานและโอกาสในการสร้างรายได้ที่จำกัด โดยเฉพาะในภาคเกษตรกรรมซึ่งรายได้มีความผันผวนตามฤดูกาลและราคาผลผลิต และในภาคธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่ได้รับผลกระทบจากสภาวะเศรษฐกิจที่ชะลอตัว

ประการที่สาม: ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะค่าการศึกษา ค่ารักษาพยาบาล และค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ระบบสวัสดิการของรัฐยังไม่ครอบคลุมเพียงพอ

2. ปัจจัยด้านอุปทาน

ประการที่หนึ่ง: การขยายตัวของสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย สถาบันการเงินมีการปล่อยสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีเงื่อนไขที่ดูเหมือนจะเอื้ออำนวย เช่น ดอกเบี้ยคงที่ในช่วงแรก การผ่อนชำระระยะยาว แต่ในระยะยาวอาจเป็นภาระที่หนักหน่วงสำหรับครัวเรือนที่มีรายได้ไม่แน่นอน

ประการที่สอง: การเติบโตอย่างรวดเร็วของหนี้ในภาคเกษตรกรรม ข้อมูลจากธนาคารแห่งประเทศไทยชี้ว่าภาคอีสาน โดยเฉพาะนครราชสีมา เป็นพื้นที่ที่หนี้เกษตรกรรมเพิ่มขึ้นสูงสุดในประเทศ เนื่องจากความต้องการลงทุนในการเกษตรสมัยใหม่ การขยายพื้นที่เพาะปลูก และการซื้อเครื่องจักรกลการเกษตร

ประการที่สาม: การเข้าถึงสินเชื่อที่ง่ายขึ้นทั้งในระบบและนอกระบบ การขยายตัวของสินเชื่อเงินสดและบัตรเครดิตที่สามารถอนุมัติได้รวดเร็ว ทำให้ครัวเรือนสามารถเข้าถึงเงินกู้ได้ง่ายขึ้น แต่อาจไม่มีการวางแผนการเงินที่ดีพอ

3. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจมหภาค

ประการที่หนึ่ง: สภาพเศรษฐกิจของจังหวัดมีแนวโน้มชะลอตัวในปี 2568 พบสัญญาณการหดตัวของอุปสงค์ อัตราเงินเฟ้อที่ลดลง และการเบิกจ่ายงบประมาณที่ลดลง ส่งผลกระทบต่อรายได้และความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือน

ประการที่สอง: อัตราดอกเบี้ยที่มีแนวโน้มสูงขึ้น แม้ว่าอัตราดอกเบี้ยนโยบายของธนาคารแห่งประเทศไทยจะปรับลดลงในบางช่วง แต่อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ที่แท้จริงที่ครัวเรือนต้องจ่ายยังคงสูง โดยเฉพาะสำหรับหนี้นอกระบบ

ประการที่สาม: เงินเฟ้อและต้นทุนชีวิตที่เพิ่มขึ้น แม้ว่าอัตราเงินเฟ้อจะลดลง แต่ต้นทุนในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะค่าอาหาร ค่าพลังงาน และค่าบริการต่าง ๆ ยังคงอยู่ในระดับสูง สร้างความกดดันให้ครัวเรือนต้องใช้จ่ายมากขึ้นในขณะที่รายได้ไม่เพิ่มขึ้นในอัตราเดียวกัน

แนวโน้มหนี้ครัวเรือนในอนาคตของจังหวัดนครราชสีมา (5 ปีข้างหน้า)

แนวโน้มหนี้ครัวเรือนของจังหวัดนครราชสีมาในช่วง 5 ปีข้างหน้า คาดว่าจะยังคงอยู่ในระดับสูงและมีทิศทางเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะมีความพยายามในการควบคุมการปล่อยสินเชื่อ และมีมาตรการความช่วยเหลือจากภาครัฐออกมาแล้วก็ตาม ทั้งนี้หนี้ครัวเรือนในภาพรวมของประเทศไทยยังคงขยายตัวไม่หยุดยั้ง โดย ณ ไตรมาสที่ 3 ปี 2566 ยอดหนี้ครัวเรือนรวมอยู่ที่ประมาณ 16.2 ล้านล้านบาท หรือราวร้อยละ 90.9 ของ GDP ซึ่งหนี้ส่วนใหญ่เป็นสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยและสินเชื่อเพื่อการบริโภคส่วนบุคคลที่ยังเติบโตในอัตราสูง สถานการณ์ระดับประเทศดังกล่าวสะท้อนว่าจังหวัดนครราชสีมาอาจมีแนวโน้มหนี้เคลื่อนไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ ยังคงมีภาระหนี้ในระดับสูงอย่างต่อเนื่องในระยะกลางถึงระยะยาว

สำหรับภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวมถึงนครราชสีมา ระดับรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนที่ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศแต่กลับมีภาระหนี้ต่อครัวเรือนสูง ทำให้เกิดฐานะทางการเงินที่เปราะบาง และเสี่ยงที่ระดับหนี้จะเพิ่มขึ้นต่อไปหากแหล่งรายได้ยังคงไม่มั่นคง หรือไม่ปรับตัวสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ปัจจัยกดดันทางเศรษฐกิจที่ยังดำรงอยู่ ไม่ว่าจะเป็นอัตราดอกเบี้ยที่ทรงตัวในระดับสูง ค่าครองชีพที่ยังอยู่ในเกณฑ์สูง และความไม่แน่นอนของรายได้ ยังคงบีบให้หลายครัวเรือนต้องพึ่งพาการก่อหนี้ เพื่อจัดการสภาพคล่องทางการเงินของตนเองต่อไป แม้ว่า

ภาครัฐมีมาตรการบรรเทาหนี้ครัวเรือนและความช่วยเหลือแก่ผู้มีรายได้น้อยออกมาแล้ว แต่การเติบโตของหนี้ในกลุ่มครัวเรือนประเภทต่างๆยังคงเป็นความท้าทายสำคัญที่ต้องเผชิญ ในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหา ดังนั้น หากไม่มีการยกระดับรายได้ของประชาชนและสร้าง เสถียรภาพทางเศรษฐกิจในพื้นที่อย่างมีนัยสำคัญ หนี้ครัวเรือนในจังหวัดนครราชสีมาอาจยังคงอยู่ในระดับสูงหรือเพิ่มขึ้นอีกในอนาคตข้างหน้า

ประเภทของหนี้ในพื้นที่ตำบลพระพุทธร จังหวัดนครราชสีมา

จากการดำเนินงานของโครงการ “โมเดลลดหนี้สินครัวเรือน ตำบลพระพุทธร” พบว่าครัวเรือนในพื้นที่มีหนี้เฉลี่ย 2 – 3 แห่งต่อครัวเรือน โดยมียอดหนี้รวมเฉลี่ยระหว่าง 50,000 – 300,000 บาทต่อครัวเรือน ซึ่งสามารถจำแนกแหล่งหนี้ได้ดังนี้

ตารางที่ 2 ประเภทหนี้ แหล่งที่มา อัตราดอกเบี้ย และลักษณะปัญหาของครัวเรือนไทย

ประเภทหนี้	แหล่งที่มา/ลักษณะ	อัตราดอกเบี้ยโดยประมาณ	สัดส่วนโดยประมาณ	ลักษณะปัญหา
หนี้ในระบบ	ธ.ก.ส. (สินเชื่อเพื่อเกษตรกร) กองทุนหมู่บ้าน / กองทุนเงินล้าน และกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน	ร้อยละ 4-8 ต่อปี (กองทุนหมู่บ้าน ร้อยละ 4)	ประมาณร้อยละ 80 ของครัวเรือนที่มีหนี้	- กู้เพื่อการเพาะปลูก ลงทุนการเกษตร และค่าใช้จ่ายจำเป็นในครัวเรือน - ภาระดอกเบี้ยต่ำแต่กู้ซ้ำหลายรอบ และ - ไม่มีระบบวางแผนชำระหนี้ระยะยาว
หนี้นอกระบบ	การกู้ยืมจากเพื่อนบ้าน / นายทุนในชุมชน และการกู้แบบรายวันหรือรายสัปดาห์	ร้อยละ 10-20 ต่อเดือน (สูงสุดถึง ร้อยละ 240 ต่อปี)	ประมาณร้อยละ 20 ของครัวเรือนที่มีหนี้	- กู้เพื่อเหตุฉุกเฉิน เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าเทอม หรือค่าครองชีพ - ขาดหลักฐานทางกฎหมาย และ - เสี่ยงต่อการฉ้อฉลและถูกเอาเปรียบ

จากคำบอกเล่าของผู้ใหญ่บ้านหมู่ 7 ตำบลพระพุทธร “บางบ้านมีหนี้ถึง 5 แห่ง ทั้ง ธ.ก.ส. กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ และหนี้เงินกู้รายวัน” สะท้อนให้เห็นถึงวงจรหนี้ซ้ำซ้อน (debt overlapping) ที่ยากต่อการปลดภาระหากไม่มีระบบติดตามช่วยเหลือ โดยในกลุ่มเกษตรกรรายย่อย หนี้หลักมักเกิดจากการกู้เพื่อเป็นทุนเพาะปลูกหรือหมุนเงินในฤดูกาลผลิต แต่เมื่อผลผลิตราคาตกต่ำ หรือเกิดภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วมหรือน้ำแล้ง หนี้จึงไม่สามารถชำระได้ตรงเวลา ทำให้เกิดการ “กู้ใหม่เพื่อปิดหนี้เก่า” อย่างต่อเนื่อง

สรุป

สถานการณ์หนี้ครัวเรือนในตำบลพระพุทธสะทอนให้เห็นภาพจำลองของปัญหาหนี้สินในระดับประเทศได้อย่างชัดเจนว่า **“หนี้ในระบบ”** ยังคงเป็นแหล่งเงินกู้หลักของครัวเรือนชนบท ทั้งจากธนาคารของรัฐ กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน ซึ่งแม้จะมีอัตราดอกเบี้ยต่ำและอยู่ภายใต้กฎหมาย แต่หากขาดวินัยทางการเงิน ขาดการวางแผนชำระหนี้ หรือกู้ซ้ำโดยไม่มีระบบติดตาม ก็อาจกลายเป็นภาระระยะยาวไม่ต่างจากหนี้นอกระบบ

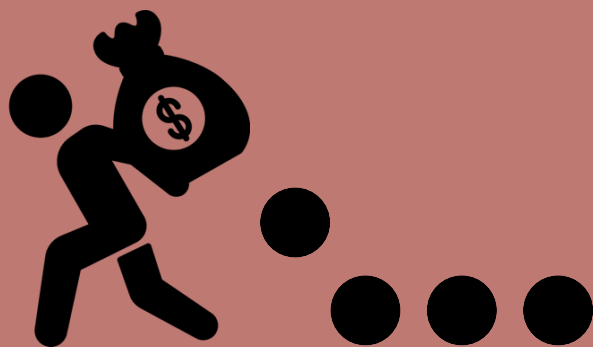
ขณะเดียวกัน **“หนี้นอกระบบ”** แม้จะมีวงเงินกู้ไม่มาก แต่มีความเสี่ยงสูง ทั้งในแง่อัตราดอกเบี้ยที่เกินกว่ากฎหมายกำหนด และการขาดกลไกคุ้มครองลูกหนี้ ส่งผลให้ครัวเรือนจำนวนหนึ่งติดอยู่ในวงจรหนี้ที่ไม่สามารถปลดภาระได้ด้วยตนเอง โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ แรงงานนอกระบบ และครัวเรือนรายได้น้อย

ดังนั้น การแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนในพื้นที่ชนบทจำเป็นต้องดำเนินการแบบ บูรณาการและมีเป้าหมายเชิงระบบ (Systematic and Integrated Approach) กล่าวคือ ต้องดำเนินการพร้อมกันในสามมิติ ได้แก่

- ลดหนี้ในระบบ ผ่านการปรับโครงสร้างหนี้ การเจรจาไกล่เกลี่ย และการติดตามการชำระอย่างต่อเนื่อง
- ปิดหนี้นอกระบบ โดยสร้างช่องทางสินเชื่อทางเลือกที่ถูกกฎหมายและเข้าถึงได้ เช่น สถาบันการเงินชุมชน
- เสริมรายได้และวินัยทางการเงิน ผ่านการพัฒนาอาชีพเสริม การจัดทำบัญชีครัวเรือน และการอบรมความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy)

การขับเคลื่อนแนวทางดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยและภาคประชาชนในพื้นที่ เพื่อร่วมกันสร้างระบบการจัดการหนี้ครัวเรือนที่ยั่งยืน สอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

กล่าวได้ว่า การจัดการหนี้ครัวเรือนอย่างยั่งยืนมิได้หมายถึงการปลดหนี้เพียงครั้งเดียว แต่คือกระบวนการเสริมพลังให้ครัวเรือนสามารถ **“จัดการ วางแผน และสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินได้ด้วยตนเอง”** ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างแท้จริงในระดับชุมชนและประเทศ

4.

ทำเล็ก ๆ
ให้เป็นรูปธรรม

พื้นที่แก๊หนี้ แก๊จน ต้นแบบ “ตำบลพระพุท อำเภอเฉลิมพระเกียรติ”

“ตำบลพระพุท” ซึ่งเป็นหนึ่งในพื้นที่ต้นแบบของจังหวัดนครราชสีมา ที่สามารถพลิกวิกฤติ
ปัญหานี้สินครัวเรือนให้กลายเป็นพลังการพัฒนาได้อย่างเป็นรูปธรรม ตำบลพระพุทไม่เพียง
เป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่มีจำนวนครัวเรือนไม่มาก แต่กลับเป็นพื้นที่สะท้อนพลังของ “ความร่วมมือ
และความเชื่อมั่น” ระหว่างชาวบ้าน ภาควิชาการ และหน่วยงานภาครัฐ ได้อย่างชัดเจน

จากจุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มออมทรัพย์สัจจะหมู่ 7 เพื่อช่วยกันออม ช่วยกันใช้ และช่วยกัน
พ้นจากหนี้สินสู่กระบวนการเรียนรู้ทางการเงิน การสร้างรายได้ และการจัดการกลุ่มอย่าง
โปร่งใส จนสามารถขยายผลเป็นระบบจัดการหนี้ในระดับตำบลได้จริง ตำบลพระพุทจึงกลายเป็น
เป็น “พื้นที่ต้นแบบของการแก๊หนี้-แก๊จนเชิงบูรณาการ” ที่เกิดจากพลังของคนในพื้นที่เอง

ลักษณะวิถีชีวิตและประชากร

ลักษณะวิถีชีวิตและประชากรของครัวเรือนยากจนที่เป็นหนี้ในตำบลพระพุทนั้น สะท้อน
ภาพของ “สังคมผู้สูงอายุ” อย่างชัดเจน โดยผู้ที่ต้องรับภาระหนี้สินและเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก
มักเป็นผู้สูงวัยในช่วงอายุ 60 - 70 ปีขึ้นไป แม้จะอยู่ในวัยชราแต่พวกเขายังคงต้องดิ้นรน
เพื่อหารายได้ วิถีชีวิตโดยรวมยังผูกพันกับการเกษตรแบบดั้งเดิม เช่น การทำนา ปลูกผัก หรือ
หาปลา อย่างไรก็ตาม ภาคเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียวไม่สามารถเลี้ยงชีพได้อีกต่อไป รายได้
ภาคเกษตรกรรม “ซบเซา” หรือในกรณีศึกษาเชิงลึกพบว่าการทำนาถึงขั้น “ขาดทุน” ทำให้
รายได้หลักที่แน่นอนของครัวเรือนเหล่านี้กลายเป็นเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุหรือเบี้ยคนพิการ ด้วย
เหตุนี้จึงเกิดลักษณะวิถีชีวิตแบบ “กึ่งเมือง” ที่ต้องผสมผสานการเกษตรเข้ากับการหารายได้
นอกภาคเกษตรเพื่อความอยู่รอด บางครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองและต้องอาศัย
บ้านเช่า หรือต้องพึ่งพารายได้จากสมาชิกครอบครัวที่ทำงานในภาคบริการ เช่น พนักงาน
รีสอร์ท พนักงานโรงงานอุตสาหกรรม เช่น บริษัท ซีเกท เทคโนโลยี (ประเทศไทย) จำกัด
ในบางกรณี ผู้สูงอายุเคยเป็นแรงงานในโรงงานมาก่อน แต่จำเป็นต้องลาออกเพื่อกลับมา
ทำหน้าที่เลี้ยงหลาน สภาพการณ์นี้แสดงให้เห็นครัวเรือนที่กำลังเปลี่ยนผ่านจากชนบท
เกษตรกรรมไปสู่การเป็นแรงงานรับจ้าง แต่ยังคงติดอยู่กับโครงสร้างครอบครัวแบบเดิมที่
ผู้สูงอายุยังคงเป็นผู้แบกรับภาระหลักของครัวเรือน

1. ลักษณะการเป็นหนี้: ภาระฟุ้งฟุ้งสูง

ประเด็นที่เด่นชัดและเป็นรากฐานของปัญหาหนี้สินที่หนักหนาคือ ภาระฟุ้งฟุ้งที่สูงมาก ซึ่งเป็นผลกระทบโดยตรงจากสถานะ **“ครอบครัวแหวกกลาง”** ภาวะนี้หมายถึง การที่คนรุ่นกลาง (รุ่นลูก) ซึ่งควรจะเป็นกำลังหลักในการหารายได้และดูแลทั้งคนรุ่นพ่อแม่ (ผู้สูงอายุ) และคนรุ่นลูก (หลาน) กลับไม่อยู่ในระบบครอบครัวอย่างสมบูรณ์ อาจเนื่องมาจากการย้ายถิ่นฐานไปทำงานในเมือง การว่างงานหรือการมีปัญหาด้านการเงินเสียเอง ผลกระทบที่เกิดขึ้นคือ ผู้สูงอายุวัย 60 - 70 ปี ต้องแบกรับภาระหนักซ้อนกันถึงสองชั้น ชั้นแรกคือ ภาระในการเลี้ยงดูหลาน ซึ่งกลายเป็นหน้าที่หลักแทนพ่อแม่ที่หายไป ผู้สูงอายุต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายทุกอย่างของหลาน ตั้งแต่ค่าอาหาร ค่าเล่าเรียน ไปจนถึงค่าใช้จ่ายรายวัน บางกรณีถึงขั้นต้องลาออกจากงานประจำเพื่อมาทำหน้าที่เลี้ยงหลานโดยเฉพาะ ภาระชั้นที่สองคือ ภาระในการอุปถัมภ์ลูก แม้ว่าลูกจะโตแล้ว แต่ผู้สูงอายุก็ยังต้องเป็นที่พึ่งทางการเงิน กู้ยืมเงินในนามของตนเองเพื่อลูกหลานกลายเป็น **“หนี้เพื่อครอบครัว”** อย่างแท้จริง ตัวอย่างที่ชัดเจนในกรณีศึกษา คือการกู้หนี้ ธ.ก.ส. เพื่อเป็นค่าเล่าเรียนให้ลูก การกู้เงินเพื่อช่วยลูกซื้อรถ หรือช่วยลูกขายลงทุน และในกรณีที่รุนแรงที่สุด คือการเป็นหนี้ไฟแนนซ์จากการเช่าซื้อรถจักรยานยนต์ให้ลูกไปใช้ถึง 4 คัน

ดังนั้น หนี้สินของผู้สูงอายุเหล่านี้จึงไม่ได้เกิดจากการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยส่วนตัว แต่เกิดจากการที่พวกเขากลายเป็น **“เสาหลัก”** คนสุดท้ายที่ต้องแบกรับค่าใช้จ่ายของคนถึงสามรุ่น ในขณะที่รายได้ของตนเองมีจำกัด (จากเบี้ยชราหรือการเกษตรที่ขบเซา) ช่องว่างระหว่างรายได้คงที่กับภาระฟุ้งฟุ้งที่สูงลิ้นเอง คือบ่อเกิดหลักของวงจรหนี้สินในครัวเรือนยากจนเหล่านี้

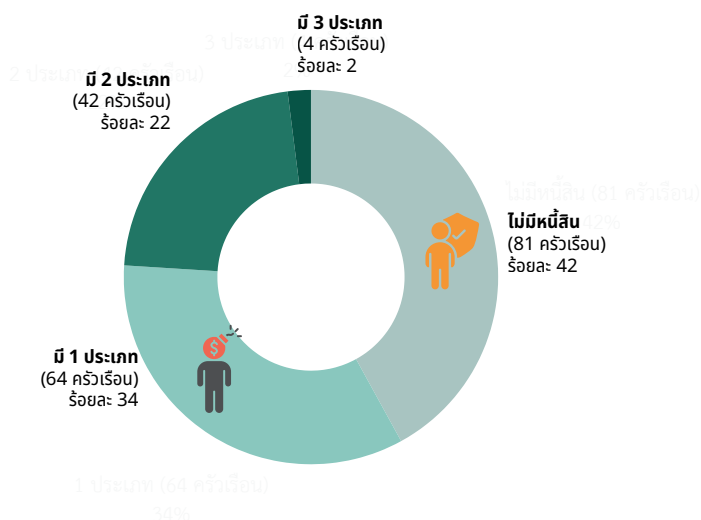
2. สาเหตุการก่อหนี้: ความจำเป็นพื้นฐาน ปะทะ ค่านิยมใหม่

เมื่อวิเคราะห์ถึงสาเหตุการก่อหนี้ พบภาพความขัดแย้งที่ซับซ้อนระหว่างสองปัจจัยหลักคือ หนี้สินของครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่เกิดจาก **“ความจำเป็นพื้นฐาน”** ไม่ใช่การใช้จ่ายฟุ่มเฟือย หนี้เหล่านี้คือต้นทุนที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในชีวิตประจำวัน เช่น หนี้เพื่อการเกษตร ค่ารักษาพยาบาล ค่าเล่าเรียนบุตร และค่าใช้จ่ายในครัวเรือนทั่วไป นอกจากนี้ ยังรวมถึงหนี้ที่เกิดจากภาระผูกพันในครอบครัวแหวกกลาง ซึ่งผู้สูงอายุต้องกู้ยืมเพื่ออุปถัมภ์ลูกหลาน เช่น กู้เพื่อช่วยลูกซื้อรถ หรือช่วยลูกขายลงทุน และในอีกมิติหนึ่ง กลับฉายภาพของ **“ค่านิยมใหม่”** ที่กำลังเข้ามาปะทะ ชีให้เห็นถึงแรงกดดันจาก **“การบริโภคนิยมสมัยใหม่”** ที่กระตุ้นให้เกิดการแข่งขันและการใช้จ่ายผ่านสื่อออนไลน์ พฤติกรรมนี้ส่งผลกระทบโดยตรง โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ที่อาจเรียกร้องของราคาสูง

เช่น โทรศัพท์มือถือ โดยไม่เข้าใจภาระทางการเงินที่แท้จริงของผู้ปกครอง สาเหตุการก่อหนี้ในพื้นที่จึงมีสองด้านที่ขัดแย้งกันคือ หนี้ที่เกิดจากความจำเป็นพื้นฐาน และความรับผิดชอบต่อครอบครัวของคนรุ่นเก่า และหนี้ที่ถูกกระตุ้นจากแรงกดดันของค่านิยมใหม่ที่ส่งผลกระทบมายังคนในครัวเรือน

สถานการณ์หนี้สินของครัวเรือนยากจนตำบลพระพุทธ

จากข้อมูลระบบ PPP-Context ปี 2564 พบว่า ในตำบลพระพุทธมีครัวเรือนยากจนจำนวน 191 ครัวเรือน โดยในจำนวนนี้ ไม่มีหนี้สิน 81 ครัวเรือน และมีหนี้สิน 110 ครัวเรือน รวมยอดหนี้ทั้งสิ้น 10,315,250 บาท สถานการณ์หนี้ครัวเรือนจำแนกตามประเภทหนี้ ดังนี้

ภาพที่ 3 จำนวนครัวเรือนยากจน ตำบลพระพุทธ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ปี 2564

จากกราฟ สัดส่วนครัวเรือนยากจนในตำบลพระพุทธ ตามจำนวนประเภทหนี้สินที่ครัวเรือนถือครองพบว่า ร้อยละ 42 ของครัวเรือนไม่มีภาระหนี้สิน ขณะที่ร้อยละ 34 มีหนี้สินหนึ่งประเภท และอีกร้อยละ 22 มีหนี้สินตั้งแต่สองประเภทขึ้นไป การกระจายตัวของจำนวนประเภทหนี้สะท้อนระดับความเปราะบางทางการเงินที่แตกต่างกันในกลุ่มครัวเรือนยากจน โดยเฉพาะครัวเรือนที่มีหนี้หลายประเภท ซึ่งมีแนวโน้มเผชิญความเสี่ยงด้านเสถียรภาพทางการเงินสูงกว่าและอาจต้องการมาตรการสนับสนุนที่เฉพาะด้านมากขึ้น

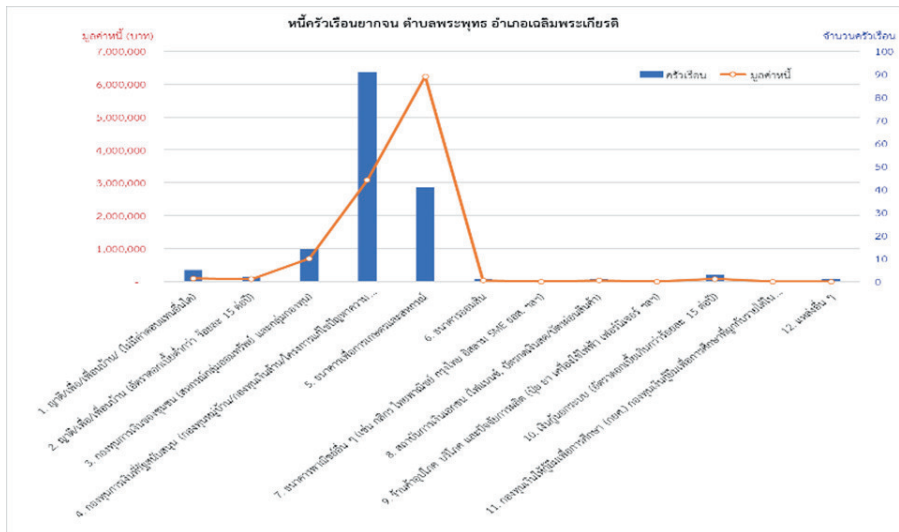
ตารางที่ 3 สถานการณ์หนี้สินของครัวเรือนยากจนตำบลพระพุทธรูป ปี 2564

ลำดับที่	ประเภทหนี้	จำนวน (ครัวเรือน)	มูลค่าหนี้ (บาท)
1	กู้ยืมญาติ เพื่อนบ้าน (ไม่มีดอกเบี้ย)	5	90,000
2	กู้ยืมเพื่อซ่อมแซมบ้าน (อัตราดอกเบี้ยต่ำกว่า ร้อยละ 15 ต่อปี)	2	72,000
3	กองทุนการเงินชุมชน (สหกรณ์ออมทรัพย์ และกองทุนชุมชนต่าง ๆ)	14	697,000
4	กองทุนการแก้ไขปัญหาความยากจน (กขค.) และกองทุนหมู่บ้าน/กองทุน แก้จนอื่น ๆ	91	3,082,000
5	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.)	41	6,236,250
6	ธนาคารออมสิน	1	30,000
7	ธนาคารพาณิชย์อื่น ๆ (เช่น กสิกรไทย กรุงเทพ กรุงไทย กรุงศรี SME ธอส. ฯลฯ)	0	-
8	สถาบันการเงินนอกระบบ (ไฟแนนซ์ บัตรเครดิต บัตรเงินสด ฯลฯ)	0	-
9	ร้านขายของปลีก ขายผ่อนสินค้า (ปุ๋ย เคมีภัณฑ์ เฟอร์นิเจอร์ ฯลฯ)	0	-
10	เงินกู้ยืมนอกระบบ (รายวัน/รายสัปดาห์/รายเดือน)	3	78,000
11	กองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.)	1	-
12	แหล่งอื่น ๆ	1	-
	รวม	159	10,315,250

จากข้อมูลการจำแนกประเภทหนี้ของครัวเรือนยากจนในตำบลพระพุทธรูปว่า ครัวเรือนจำนวน 159 ครัวเรือน มีหนี้สินรวมทั้งสิ้น 10,315,250 บาท โดยแหล่งหนี้ส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในระบบกองทุนชุมชนและสถาบันการเงินของรัฐ ซึ่งสะท้อนรูปแบบการพึ่งพาแหล่งทุนที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนชนบท กลุ่มแหล่งเงินกู้ที่มีสัดส่วนสูงที่สุด ได้แก่ กองทุนการแก้ไขปัญหาความยากจน (กขค.) และกองทุนหมู่บ้าน/กองทุนแก้จนอื่น ๆ ซึ่งครัวเรือนจำนวน 91 ครัวเรือน เข้ากู้ยืม รวมเป็นมูลค่า 3,082,000 บาท แสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของกองทุนชุมชนในการเป็นที่พักพิงทางการเงินขั้นพื้นฐานของครัวเรือนยากจน รองลงมาคือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ซึ่งมีครัวเรือนกู้ยืมจำนวน 41 ครัวเรือน คิดเป็นยอดหนี้รวม 6,236,250 บาท ถือเป็นแหล่งเงินกู้ที่มีมูลค่าหนี้สูงที่สุด สอดคล้องกับลักษณะของพื้นที่ที่มีเศรษฐกิจฐานเกษตรกรรมเป็นสำคัญ การเข้าถึงสินเชื่อเพื่อการผลิตจึงมีบทบาทสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของครัวเรือน

นอกจากนี้ ยังพบครัวเรือนบางส่วนกู้ยืมจาก กองทุนการเงินชุมชน รวม 14 ครัวเรือน มูลค่า 697,000 บาท ขณะที่หนี้จาก ญาติหรือเพื่อนบ้าน ที่ไม่มีดอกเบี้ยมีจำนวน 5 ครัวเรือน รวม 90,000 บาท แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางสังคมและการพึ่งพาเครือญาติในชุมชนชนบท ในส่วนของหนี้ในระบบ พบเพียง 3 ครัวเรือน รวมมูลค่า 78,000 บาท แม้จำนวนไม่มาก แต่สะท้อนความเสี่ยงสูงเนื่องจากเป็นกลไกเงินกู้ที่คิดดอกเบี้ยในอัตราสูง และอาจนำไปสู่ภาวะหนี้เรื้อรังในอนาคตหากไม่มีการจัดการหนี้ที่เหมาะสม แหล่งกู้ยืมประเภทอื่น เช่น ธนาคารออมสิน กองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) และ แหล่งอื่น ๆ ปรากฏเพียงสัดส่วนเล็กน้อย ซึ่งไม่ได้เป็นปัจจัยหลักของโครงสร้างหนี้ในพื้นที่นี้

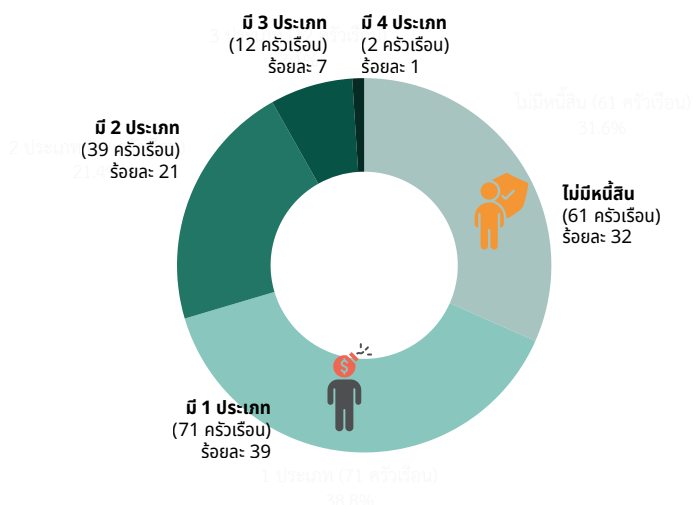
จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนว่าโครงสร้างหนี้ของครัวเรือนยากจนตำบลพระพุทธรูปพึ่งพาแหล่งทุนในระบบของรัฐและกองทุนชุมชนเป็นหลัก ขณะที่มูลค่าหนี้จาก ธ.ก.ส. เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของหนี้รวม ทั้งนี้ ข้อมูลดังกล่าวสามารถนำไปใช้ในการออกแบบมาตรการแก้ไขหนี้ให้ตรงกับลักษณะปัญหาเฉพาะของพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพที่ 4 แผนภูมิหนี้ของครัวเรือนยากจน ตำบลพระพุทธ อำเภอนเฉลิมพระเกียรติ (ปี 2564)

จากข้อมูลพบว่า ครัวเรือนยากจนในตำบลพระพุทธส่วนใหญ่จำนวน ร้อยละ 42 ไม่มีภาระหนี้สิน ขณะที่ร้อยละ 34 มีหนี้จาก 1 แหล่ง และอีกร้อยละ 22 มีหนี้ตั้งแต่ 2 แหล่งขึ้นไป เมื่อพิจารณามูลค่าหนี้ตามประเภทพบว่า หนี้ที่มีมูลค่าสูงที่สุดคือ หนี้จากกองทุนหมู่บ้าน และกองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน รวมมูลค่า 3,082,000 บาท ครอบคลุม 91 ครัวเรือน รองลงมาคือ หนี้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ซึ่งมีมูลค่ารวม 6,236,250 บาท ในจำนวน 41 ครัวเรือน ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นบทบาทสำคัญของสถาบันการเงินภาครัฐและกองทุนชุมชนในการเป็นแหล่งเงินทุนหลักสำหรับครัวเรือนยากจนในพื้นที่

จากข้อมูลฐาน PPP-Context ปี 2567 พบว่า ตำบลพระพุทธมีครัวเรือนยากจนจำนวน 185 ครัวเรือน โดยในจำนวนนี้ ไม่มีภาระหนี้สิน 61 ครัวเรือน และมีภาระหนี้สิน 124 ครัวเรือน รวมมูลค่าหนี้ทั้งสิ้น 11,694,600 บาท ทั้งนี้ สถานการณ์หนี้ครัวเรือนสามารถจำแนกตามประเภทหนี้ได้ดังต่อไปนี้

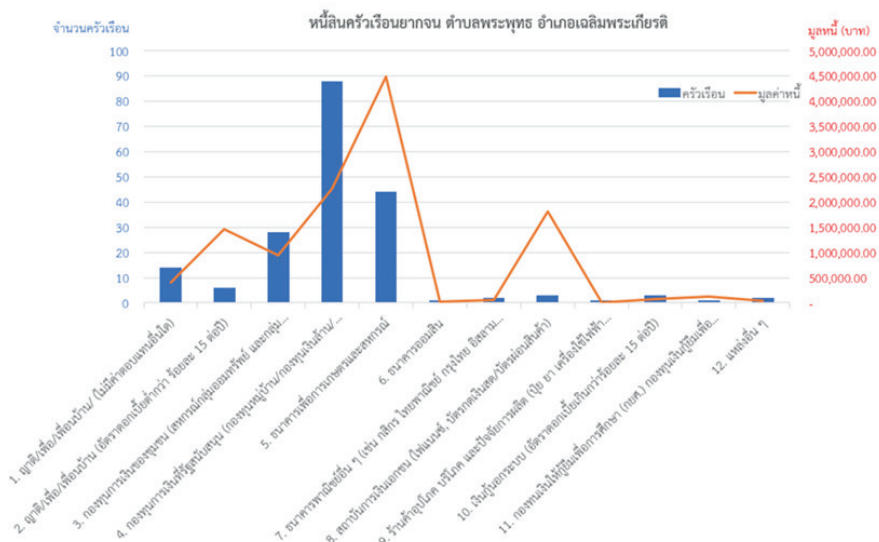

ภาพที่ 5 จำนวนครัวเรือนยากจน ตำบลพระพุทธร อำเภอนครชัยศรี ปี 2567

ตารางที่ 4 สถานการณ์หนี้สินของครัวเรือนยากจนตำบลพระพุทธร ปี 2567

ลำดับที่	ประเภทหนี้	จำนวน (ครัวเรือน)	มูลค่าหนี้ (บาท)
1	ญาติ/เพื่อน/เพื่อนบ้าน (ไม่มีค่าตอบแทนอื่นใด)	14	403,000
2	ญาติ/เพื่อน/เพื่อนบ้าน (อัตราดอกเบี้ยต่ำกว่า ร้อยละ 15 ต่อปี)	6	1,460,000
3	กองทุนการเงินของชุมชน (สหกรณ์ออมทรัพย์ และกองทุนชุมชน)	28	936,000
4	กองทุนการเงินที่รัฐสนับสนุน (กองทุนหมู่บ้าน/กองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน - กขค.)	88	2,266,000
5	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)	44	4,494,000

ลำดับที่	ประเภทหนี้	จำนวน (ครัวเรือน)	มูลค่าหนี้ (บาท)
6	ธนาคารออมสิน	1	20,000
7	ธนาคารพาณิชย์อื่น ๆ (เช่น กสิกรไทย ไทยพาณิชย์ กรุงเทพ กรุงไทย SME ธอส. ฯลฯ)	2	53,600
8	สถาบันการเงินเอกชน (ไฟแนนซ์ บัตรเครดิต/บัตรผ่อนสินค้า)	3	1,820,000
9	ร้านค้าปุ๋ย เคมีภัณฑ์ และปัจจัยการผลิต (ปุ๋ย ยา เครื่องใช้ไฟฟ้า เฟอร์นิเจอร์ ฯลฯ)	1	2,000
10	เงินกู้นอกระบบ (อัตราดอกเบี้ยเกินร้อยละ 15 ต่อปี)	3	80,000
11	กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.)	1	120,000
12	แหล่งอื่น ๆ	2	40,000
	รวม	193	11,694,600

ภาพที่ 6 แผนภูมิหนี้ของครัวเรือนยากจน ตำบลพระพุทธ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ (ปี 2567)

ภาพแสดงจำนวนครัวเรือนยากจนที่มีหนี้ตามประเภทแหล่งกู้ยืม พบว่า ครัวเรือนยากจนในตำบลพระพุทธส่วนใหญ่ ร้อยละ 38 มีหนี้จาก 1 แหล่ง ขณะที่ ร้อยละ 33 ไม่มีหนี้ ส่วนการพิจารณามูลค่าหนี้จำแนกตามแหล่งเงินกู้พบว่า หนี้ที่มีมูลค่ารวมสูงที่สุดคือ หนี้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) มูลค่า 4,494,000 บาท ในจำนวน 44 ครัวเรือน รองลงมาคือ หนี้จากกองทุนหมู่บ้านและกองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน มูลค่า 2,266,000 บาท ในจำนวน 88 ครัวเรือน สะท้อนให้เห็นถึงการพึ่งพาแหล่งทุนในระบบของรัฐ และกองทุนชุมชนเป็นหลักของครัวเรือนยากจนในพื้นที่

1. ภาพรวมจำนวนครัวเรือนยากจน

แม้ว่าจำนวนครัวเรือนยากจนโดยรวมในตำบลพระพุทธจะลดลงเล็กน้อยระหว่างปี 2564 - 2567 แต่กลับพบว่าสัดส่วนครัวเรือนที่มีภาระหนี้สินเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนให้เห็นถึง ความเปราะบางทางการเงินที่ทวีความรุนแรงขึ้น ในกลุ่มครัวเรือนยากจนที่ยังคงเหลืออยู่ในระบบข้อมูล เป็นภาวะที่ชี้ให้เห็นว่าการหลุดพ้นจากสถานะความยากจนไม่ได้สอดคล้องกับการลดลงของภาระหนี้ กล่าวคือ แม้จำนวนครัวเรือนที่จัดอยู่ในเกณฑ์ความยากจนจะลดลง แต่คุณภาพทางการเงินของครัวเรือนที่เหลือยังคงน่าเป็นห่วง

ตารางที่ 5 ภาพรวมจำนวนครัวเรือนยากจนและสถานะหนี้สิน (ปี 2564–2567)

รายการ	ปี 2564 (ครัวเรือน)	ปี 2567 (ครัวเรือน)	การเปลี่ยนแปลง
จำนวนครัวเรือนยากจนทั้งหมด	191	185	ลดลง 6 ครัวเรือน (-3.1%)
ไม่มีหนี้สิน	81	61	ลดลง 20 ครัวเรือน (-24.7%)
มีหนี้สิน	110	124	เพิ่มขึ้น 14 ครัวเรือน (+12.7%)

2. ภาพรวมมูลค่าหนี้สิน

มูลค่าหนี้สินของครัวเรือนยากจนในตำบลพระพุทธรมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น โดยภาระหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนเพิ่มจาก 93,775 บาทในปี 2564 เป็น 94,318 บาทในปี 2567 แม้การเพิ่มขึ้นในเชิงเฉลี่ยต่อครัวเรือนจะไม่มากนัก แต่จำนวนครัวเรือนที่มีหนี้เพิ่มขึ้นส่งผลให้มูลค่าหนี้รวมขยายตัวอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนถึงความตึงตัวทางการเงินที่เพิ่มขึ้นในกลุ่มครัวเรือนยากจน และความจำเป็นในการกำหนดมาตรการจัดการหนี้ที่ตอบโจทย์มากขึ้นในระดับพื้นที่

ตารางที่ 6 ภาพรวมมูลค่าหนี้สินของครัวเรือนยากจน (ปี 2564–2567)

รายการ	ปี 2564 (บาท)	ปี 2567 (บาท)	การเปลี่ยนแปลง
มูลค่าหนี้รวมทั้งหมด	10,315,250	11,694,600	เพิ่มขึ้น 1,379,350 บาท (+13.4%)

3. ประเภทแหล่งหนี้สำคัญ

หนี้ในระบบจาก ธ.ก.ส. และกองทุนหมู่บ้านมีแนวโน้มลดลง ข้อมูลเปรียบเทียบระหว่างปี 2564 และปี 2567 พบว่า มูลค่าหนี้ในระบบจากแหล่งเงินกู้หลัก ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และ กองทุนหมู่บ้าน/กองทุนแก้ไขปัญหาคาความยากจน มีแนวโน้มลดลงอย่างชัดเจน แม้จำนวนครัวเรือนที่กู้ยืมจะมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย แต่ยอดหนี้รวมกลับลดลงจำนวนมาก สะท้อนถึงพฤติกรรมการชำระหนี้ที่ดีขึ้น หรือการลดการกู้ยืมใหม่ในบางกลุ่มครัวเรือน ซึ่งอาจเกิดจากความตระหนักด้านวินัยการเงินหรือข้อจำกัดด้านความสามารถในการกู้เพิ่มเติม

ตารางที่ 7 การเปรียบเทียบมูลค่าหนี้สินในระบบ (ปี 2564–2567)

ประเภทแหล่งหนี้	ปี 2564 (ครัวเรือน)	มูลค่า (บาท)	ปี 2567 (ครัวเรือน)	มูลค่า (บาท)	การเปลี่ยนแปลง
ธ.ก.ส.	41	6,236,250	44	4,494,000	ลดลง 1,742,250 บาท
กองทุนหมู่บ้าน	91	3,082,000	88	2,266,000	ลดลง 816,000 บาท

4. สัดส่วนลักษณะการเป็นหนี้

จากการเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างปี 2564 และปี 2567 พบว่า สัดส่วนของครัวเรือนยากจนที่ “ไม่มีหนี้สิน” ลดลง ขณะที่สัดส่วนของครัวเรือนที่ “มีหนี้จาก 1 แหล่ง” เพิ่มขึ้น สะท้อนถึงแนวโน้มการพึ่งพาแหล่งเงินกู้มากขึ้น ทั้งเพื่อการยังชีพและการประกอบอาชีพ ภาพรวมดังกล่าวบ่งชี้ถึงความตึงตัวทางเศรษฐกิจและความจำเป็นในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของครัวเรือนยากจนมากขึ้นในช่วงเวลาที่ผ่านมา

ตารางที่ 8 สัดส่วนลักษณะการเป็นหนี้ของครัวเรือนยากจน (ปี 2564–2567)

รายการ	ปี 2564 (ร้อยละ)	ปี 2567 (ร้อยละ)	การเปลี่ยนแปลง
ไม่มีหนี้	42	33	ลดลง 9%
มีหนี้ 1 แหล่ง	34	38	เพิ่มขึ้น 4%

จากฐานข้อมูล PPP Connect พบว่า ในช่วงระยะเวลา 4 ปี (พ.ศ. 2564–2567) จำนวนครัวเรือนยากจนในตำบลพระพุทธรมีแนวโน้มลดลงเล็กน้อยจาก 191 ครัวเรือน เหลือ 185 ครัวเรือน หรือคิดเป็นการลดลงประมาณ ร้อยละ 3 อย่างไรก็ตาม แม้จำนวนครัวเรือนยากจนจะลดลง แต่กลับพบว่า จำนวนครัวเรือนที่มีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ จาก 110 เป็น 124 ครัวเรือน (เพิ่มขึ้นร้อยละ 12.7) ส่งผลให้มูลค่าหนี้รวมเพิ่มจาก 10.31 ล้านบาท เป็น 11.69 ล้านบาท สะท้อนภาระหนี้สินที่สูงขึ้นของครัวเรือนยากจนในพื้นที่

เมื่อพิจารณาโครงสร้างลักษณะการเป็นหนี้พบว่า ปี 2564 ครั้วเรือนยากจนจำนวนร้อยละ 42 ไม่มีภาระหนี้สิน แต่สัดส่วนนี้ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 33 ในปี 2567 ขณะที่สัดส่วนของครั้วเรือนที่มีหนี้จากเพียงหนึ่งแหล่งเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 34 เป็นร้อยละ 38 สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเริ่มเข้าสู่ระบบการกู้ยืมของครั้วเรือนจำนวนมากขึ้น เพื่อรองรับค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นทั้งด้านการยังชีพ การประกอบอาชีพ และภาระค่าครองชีพที่เพิ่มขึ้นต่อเนื่อง

แหล่งเงินกู้สำคัญของครั้วเรือนยากจนยังคงเป็น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และกองทุนหมู่บ้าน โดยในปี 2564 มูลหนี้จาก ธ.ก.ส. อยู่ที่ 6.23 ล้านบาท (41 ครั้วเรือน) และกองทุนหมู่บ้าน 3.08 ล้านบาท (91 ครั้วเรือน) แต่ในปี 2567 มูลหนี้ทั้งสองแหล่งลดลงเหลือ 4.49 ล้านบาท และ 2.27 ล้านบาท ตามลำดับ แม้ยอดหนี้จะลดลง แต่จำนวนครั้วเรือนที่เป็นหนี้กลับเพิ่มขึ้น สะท้อนให้เห็นว่า ครั้วเรือนมีการกู้ยืมแบบกระจายตัวมากขึ้น แต่ในวงเงินที่ลดลง ซึ่งอาจเกิดจากข้อจำกัดด้านความสามารถในการกู้หรือการชำระคืนบางส่วนของครั้วเรือน

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็น ความเปราะบางเชิงโครงสร้าง ของครั้วเรือนยากจนในพื้นที่ แม้จำนวนคนจนโดยรวมจะลดลง แต่ครั้วเรือนที่ยังคงอยู่ในระบบกลับเผชิญความจำเป็นในการพึ่งพาเงินกู้มากขึ้น เพื่อรักษาระดับการดำรงชีพหรือใช้เป็นเงินทุน หมุนเวียนในการผลิตทางการเกษตร โดยรูปแบบการกู้ยืมส่วนใหญ่เป็นการแก้ไขสภาพคล่องในระยะสั้นมากกว่าการลงทุนที่ก่อให้เกิดรายได้ระยะยาว จึงเป็นสัญญาณของความยากจนที่ฝังลึกและต้องการการแก้ไขที่ครอบคลุมมากกว่าแนวทางชั่วคราว

ดังนั้น การแก้ไขปัญหาหนี้สินของครั้วเรือนยากจนไม่ควรมุ่งเพียงมาตรการพักชำระหนี้หรือปรับโครงสร้างหนี้ แต่ควรดำเนินควบคู่กับการเพิ่มรายได้ การสร้างทักษะทางการเงิน และการเสริมศักยภาพด้านอาชีพ เช่น การพัฒนาอาชีพเกษตรแปรรูป การสร้างอาชีพที่มีตลาดรองรับ และการจัดตั้งระบบการออมในระดับชุมชน นอกจากนี้ การเชื่อมโยงฐานข้อมูล PPP Connect เข้ากับ **“แผนการเงินครั้วเรือนรายบุคคล”** จะเป็นกลไกสำคัญในการติดตามสถานการณ์แบบรายครั้วเรือน และกำหนดแนวทางช่วยเหลือเฉพาะกลุ่มได้อย่างตรงจุด

ในภาพรวมช่วงปี 2564–2567 แม้ตำบลพระพุทธสามารถลดจำนวนครั้วเรือนยากจนลงได้บางส่วน แต่ปัญหาภาระหนี้สินยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของครั้วเรือน การแก้ไขปัญหาในระยะยาวจึงควรเน้นแนวทางแบบบูรณาการผ่านกลยุทธ์ **“ลดหนี้ – เพิ่มรายได้ – เสริมพลังชุมชน”** เพื่อให้ครั้วเรือนยากจนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

5.

แนวทางและ
ขั้นตอนในการลด
หนี้ครัวเรือน

แนวทางเงินนโยบายและขั้นตอนการดำเนินงานเพื่อลดหนี้ครัวเรือน ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขปัญหาความยากจนและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ โดยเชื่อมโยงจากระดับ “นโยบายชาติ” สู่ “การปฏิบัติในระดับจังหวัดและพื้นที่ต้นแบบ” โดยจะกล่าวถึงนโยบายของรัฐบาลในการปรับโครงสร้างหนี้ทั้งระบบที่ครอบคลุมทั้งหนี้ในระบบและนอกระบบ ภายใต้หลักการ “ลดหนี้อย่างมีวินัย – เพิ่มรายได้อย่างยั่งยืน – สร้างภูมิคุ้มกันทางการเงิน” จากนั้นจะวิเคราะห์การขับเคลื่อนเชิงนโยบายของจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งได้พัฒนาแนวทางและกลไกเฉพาะพื้นที่ในการแก้ไขหนี้ครัวเรือนแบบบูรณาการ ผ่านการใช้ฐานข้อมูลเชิงลึก (Data Driven Approach) การเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท การสร้างระบบเรียนรู้ทางการเงิน และการบูรณาการความร่วมมือของภาครัฐ มหาวิทยาลัย และชุมชน

โดยรวมแล้วในส่วนนี้มุ่งให้เห็น “ภาพระบบการจัดการหนี้ครัวเรือนอย่างเป็นขั้นตอน” ตั้งแต่การกำหนดนโยบายระดับประเทศ การแปลงสู่กลไกระดับจังหวัดไปจนถึงการดำเนินการในระดับพื้นที่ต้นแบบ เพื่อให้การลดหนี้ไม่ใช่เพียงการปลดภาระชั่วคราว แต่เป็นกระบวนการสร้างศักยภาพและวินัยทางการเงินของครัวเรือนอย่างยั่งยืน

ภาพรวมเชิงนโยบายระดับประเทศและจังหวัดนครราชสีมา

1. ภาพรวมจำนวนครัวเรือนยากจน

รัฐบาลได้กำหนด “การแก้ไขปัญหาหนี้สินของประชาชน” เป็น นโยบายเร่งด่วนระดับชาติ เพื่อฟื้นฟูเสถียรภาพทางเศรษฐกิจฐานรากและลดความเหลื่อมล้ำทางการเงิน โดยมีเป้าหมายหลักคือ การปรับโครงสร้างหนี้สินทั้งระบบครอบคลุมทั้ง หนี้ในระบบและนอกระบบ ภายใต้หลักคิด “ลดหนี้อย่างมีวินัย – เพิ่มรายได้อย่างยั่งยืน – ไม่ก่อภาระทางการคลัง และไม่สร้างภาวะภัยทางจริยธรรม (Moral Hazard)”

นโยบายดังกล่าวได้รับการประกาศโดยนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2567 ต่อรัฐสภา ย้ำให้การแก้ไขหนี้สินเป็น “วาระแห่งชาติ” ที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จากมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2566 ซึ่งเห็นชอบแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินทั้งระบบสำหรับประชาชนทุกกลุ่มอาชีพ แนวนโยบายสำคัญมี 3 มิติหลัก ได้แก่

- **การจัดการหนี้ในระบบ** มุ่งเน้นการปรับโครงสร้างหนี้ของลูกหนี้รายย่อย เกษตรกร ข้าราชการ และ SMEs โดยใช้กลไกของ สถาบันการเงินเฉพาะกิจของรัฐ และธนาคารพาณิชย์ ในการพักชำระหนี้ ลดอัตราดอกเบี้ย และขยายระยะเวลาผ่อนชำระ เพื่อให้ลูกหนี้กลับมามีศักยภาพในการชำระหนี้และดำรงชีวิตได้อย่างยั่งยืน

- **การจัดการหนี้ในระบบ** เน้นการนำลูกหนี้ในระบบเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย และเข้าสู่ระบบสินเชื่อที่ถูกกฎหมาย โดยมอบหมายให้ กระทรวงมหาดไทย และ กระทรวงยุติธรรม ทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการลงทะเบียนและไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหนี้ พร้อมให้ กระทรวงการคลัง สนับสนุนสินเชื่อทางเลือก เช่น สินเชื่อธนาคารประชาชน (ธนาคารออมสิน) สินเชื่อเพื่อชำระหนี้ในระบบ (ธ.ก.ส.) และสินเชื่อพิโกไฟแนนซ์ (Pico Finance) ภายใต้การกำกับ เพื่อขยายโอกาสการเข้าถึงแหล่งทุนในระบบอย่างเป็นธรรม
- **การยกระดับโครงสร้างระบบสินเชื่อและวินัยทางการเงินของประชาชน** มุ่งสร้างระบบสินเชื่อที่โปร่งใสและเป็นธรรม พร้อมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนมี ความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) และเข้าถึงข้อมูลสินเชื่อในระบบผ่านการเชื่อมโยงฐานข้อมูล เครดิตบูโร สหกรณ์ออมทรัพย์ และ Alternative Data เช่น ข้อมูลรายได้ การชำระค่าสาธารณูปโภค หรือการออม เพื่อประเมินศักยภาพลูกหนี้ อย่างรอบด้านนโยบายดังกล่าวเป็นการขับเคลื่อนในลักษณะ **“Whole-of-Government Approach”** คือการบูรณาการของหน่วยงานภาครัฐทุกกระทรวง สถาบันการเงิน และองค์กรท้องถิ่นเพื่อสร้างระบบการจัดการหนี้ครัวเรือนที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนในระดับประเทศ

2. การขับเคลื่อนเชิงนโยบายในระดับจังหวัดนครราชสีมา

จังหวัดนครราชสีมาได้นำนโยบายระดับชาติมาปรับใช้ในบริบทของพื้นที่ โดยจัดตั้ง ศูนย์อำนวยการแก้ไขปัญหาหนี้สินจังหวัดนครราชสีมา ทำหน้าที่กำหนดทิศทาง นโยบายและบริหารจัดการปัญหานี้สินของประชาชนแบบบูรณาการ โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน และมีหน่วยงานหลักร่วมขับเคลื่อน ได้แก่ สำนักงานคลังจังหวัด ธ.ก.ส. ธนาคารออมสิน สำนักงานยุติธรรมจังหวัด กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา โดยจังหวัดนครราชสีมาได้กำหนดแนวทางเชิงนโยบายไว้ 3 ด้านสำคัญ ดังนี้

- **การบริหารจัดการเชิงโครงสร้าง** จัดให้การแก้หนี้เป็น “วาระจังหวัด” และพัฒนา กลไกบริหารแบบศูนย์กลาง เชื่อมโยงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้ง 32 อำเภอ เพื่อให้การติดตามหนี้ การไกล่เกลี่ย และการปรับโครงสร้างหนี้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน
- **การคุ้มครองสิทธิและสร้างความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ** ส่งเสริมการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในการเจรจาไกล่เกลี่ยหนี้ครัวเรือน โดยมี สำนักงานยุติธรรมจังหวัดและศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนเป็นกลไกหลัก เพื่อให้ลูกหนี้ได้รับความเป็นธรรม และเจ้าหนี้ได้รับความมั่นใจทางกฎหมาย

- การขับเคลื่อนด้วยข้อมูลและองค์ความรู้ ใช้ข้อมูลจากระบบ PPP Connect และ TPMAP ในการคัดกรองกลุ่มเป้าหมาย แยกตามระดับความเปราะบาง “อยู่ลำบาก – อยู่ยาก – อยู่ได้ – อยู่ดี” เพื่อออกแบบมาตรการช่วยเหลือเฉพาะรายที่เหมาะสม พร้อมทั้งพัฒนา “พื้นที่ต้นแบบการจัดการหนี้ครัวเรือน” โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมาเป็นหน่วยสนับสนุนทางวิชาการ เพื่อทดสอบรูปแบบการแก้หนี้ ที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่ก่อนขยายผลในระดับจังหวัด

3. นโยบายการลดหนี้ของจังหวัดนครราชสีมา

จังหวัดนครราชสีมาได้กำหนด “การจัดการหนี้สินครัวเรือน” ให้เป็นวาระสำคัญของจังหวัด ภายใต้นโยบาย “โคราชเมืองปลอดหนี้ สร้างรายได้อย่างยั่งยืน” ซึ่งเป็นการนำนโยบายของรัฐบาลเรื่อง “การปรับโครงสร้างหนี้สินทั้งระบบ” มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่โดยมุ่งสร้างระบบการเงินฐานรากที่มั่นคงและเป็นธรรม เพื่อให้ครัวเรือนสามารถจัดการหนี้ของตนเองได้อย่างยั่งยืน นโยบายดังกล่าวมีหลักการสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

- **บูรณาการความร่วมมือทุกภาคส่วน** จังหวัดนครราชสีมาใช้แนวทางการบริหารจัดการแบบบูรณาการ ระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการเงิน สถาบันการศึกษา และองค์กรชุมชน โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานศูนย์อำนวยการแก้ไขปัญหาหนี้สิน เพื่อกำหนดทิศทางและประสานการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบการทำงานเชิงบูรณาการนี้ช่วยให้การแก้ปัญหาหนี้ไม่กระจกระบายอยู่ในแต่ละหน่วยงาน แต่เชื่อมโยงกันตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ จนถึงตำบลและครัวเรือน

- **ขับเคลื่อนบนฐานข้อมูลและหลักฐานเชิงประจักษ์** จังหวัดนำข้อมูลจากระบบ PPP Connect และ TPMAP มาใช้ในการคัดกรองครัวเรือนที่มีหนี้สินและมีความเปราะบางทางเศรษฐกิจ เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์หนี้เชิงลึก ทั้งระดับรายครัวเรือน รายอาชีพ และรายพื้นที่การทำงานบนฐานข้อมูลจริงทำให้สามารถกำหนดกลุ่มเป้าหมายได้อย่างแม่นยำและออกแบบมาตรการช่วยเหลือที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละครัวเรือน เช่น การปรับโครงสร้างหนี้ การเจรจาไกล่เกลี่ย หรือการพัฒนาอาชีพเสริมหลังการลดหนี้
- **จัดการหนี้ควบคู่กับการสร้างวินัยทางการเงิน** นโยบายของจังหวัดไม่ได้มุ่งเพียงการปลดหนี้ แต่เน้นการสร้างความรู้และทักษะทางการเงินให้แก่ประชาชน เพื่อให้สามารถวางแผนรายรับ-รายจ่าย บันทึกบัญชีครัวเรือน และบริหารหนี้ได้ด้วยตนเอง เป้าหมายระยะยาวคือให้ครัวเรือนมี **“ภูมิคุ้มกันทางการเงิน”** และไม่กลับเข้าสู่วงจรหนี้ซ้ำอีก โดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาและหน่วยงานภาคีทำหน้าที่เป็น ศูนย์กลางการเรียนรู้และที่ปรึกษาทางการเงินของชุมชน

4. กรอบยุทธศาสตร์เชิงนโยบายของจังหวัดนครราชสีมา

จังหวัดนครราชสีมาได้กำหนดกรอบยุทธศาสตร์เชิงนโยบาย 4 ด้าน เพื่อให้การขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนเป็นไปอย่างเป็นระบบ มีทิศทางชัดเจน และสามารถประสานความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 9 กรอบยุทธศาสตร์เชิงนโยบายของจังหวัดนครราชสีมาในการลดหนี้ครัวเรือน

ด้านยุทธศาสตร์	เป้าหมายเชิงนโยบาย	หน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้อง
ด้านที่ 1 การลดหนี้ในระบบ	ปรับโครงสร้างหนี้ของลูกหนี้เกษตรกร ข้าราชการ และประชาชนทั่วไป ผ่าน ธ.ก.ส. ออมสิน กองทุนหมู่บ้าน และ สหกรณ์ออมทรัพย์	ธ.ก.ส. ธนาคารออมสิน สำนักงานคลังจังหวัด สหกรณ์จังหวัด
ด้านที่ 2 การปิดหนี้นอกระบบ	นำลูกหนี้นอกระบบเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และเข้าสู่ระบบสินเชื่อที่ถูกกฎหมาย เช่น พิกัดไฟแนนซ์ หรือสินเชื่อรายย่อยของรัฐ	สำนักงานยุติธรรมจังหวัด กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการคลัง

ด้านยุทธศาสตร์	เป้าหมายเชิงนโยบาย	หน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้อง
ด้านที่ 3 การเสริมสร้างรายได้และความรู้ทางการเงิน	เสริมรายได้และสร้างวินัยทางการเงินแก่ครัวเรือน เพื่อให้สามารถชำระหนี้และพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.)
ด้านที่ 4 การบริหารจัดการข้อมูลและติดตามผล	ใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่จาก PPP Connect และ TPMap ในการติดตามสถานะหนี้และประเมินผลการดำเนินงาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

นโยบายลดหนี้ของจังหวัดนครราชสีมามีความโดดเด่นที่ “การผสมผสานระหว่าง มาตรการทางเศรษฐกิจและกระบวนการทางสังคม” ไม่เพียงมุ่งแก้ไขปัญหาทางการเงิน แต่ยังให้ความสำคัญกับการเสริมพลังชุมชน การคุ้มครองสิทธิ และการสร้างระบบการเรียนรู้ที่ทำให้ประชาชนเป็นเจ้าของการเปลี่ยนแปลง

นโยบายของจังหวัดนครราชสีมา จึงเป็นต้นแบบการจัดการหนี้ครัวเรือนเชิงบูรณาการ ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ พร้อมทั้งตอบสนองแนวนโยบายของรัฐบาลในการสร้าง “ประเทศไทยปลอดหนี้ อย่างยั่งยืน” โดยอาศัยพลังความร่วมมือของทุกภาคส่วนในจังหวัดเป็นฐานสำคัญ ในการขับเคลื่อน

พื้นที่ต้นแบบ “Sandbox แก่หนี้ครัวเรือน” จังหวัดนครราชสีมา

แนวคิด “Sandbox แก่หนี้ครัวเรือน” ของจังหวัดนครราชสีมา พัฒนาและขับเคลื่อนภายใต้หลักการ “พื้นที่ทดลองนโยบาย” ซึ่งมุ่งหมายให้จังหวัดทำหน้าที่เป็นห้องทดลองนโยบายเชิงพื้นที่ เพื่อนำแนวทางการจัดการหนี้ครัวเรือนของรัฐบาลไปสู่การปฏิบัติจริงอย่างเหมาะสม กับบริบทท้องถิ่น โดยเน้นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ มหาวิทยาลัย และ ชุมชน Sandbox ไม่ใช่โครงการเฉพาะกิจ แต่เป็นระบบบริหารจัดการหนี้เชิงบูรณาการ ในพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีบทบาทร่วมกันในการ “ลดหนี้ – เพิ่มรายได้ – เสริม วินัย – สร้างความยั่งยืน” โดยใช้ข้อมูลจริงและหลักฐานเชิงประจักษ์เป็นฐานในการตัดสินใจ

1. วัตถุประสงค์หลักของ Sandbox แก่หนี้ครัวเรือน

- เพื่อพัฒนา “ต้นแบบการจัดการหนี้เชิงระบบ” ที่สามารถนำไปขยายผลในจังหวัดอื่นได้
- เพื่อบูรณาการข้อมูลด้านหนี้ครัวเรือนจากหลายหน่วยงานเข้าสู่ศูนย์ข้อมูลกลางจังหวัด
- เพื่อสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่ในการบริหารหนี้ครัวเรือน
- เพื่อเสริมความรู้ทางการเงินและสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจแก่ครัวเรือนยากจน

2. กลไกการดำเนินงาน

การดำเนินงาน “Sandbox แก่หนี้ครัวเรือน” ของจังหวัดนครราชสีมา อาศัยกรอบแนวคิด “Top-down Integration และ Bottom-up Participation” ซึ่งเป็นการบูรณาการนโยบายจากส่วนกลางลงสู่ระดับพื้นที่ (Top-down) พร้อมกับการเปิดพื้นที่ให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการออกแบบและกำหนดแนวทางปฏิบัติ (Bottom-up) ส่งผลให้เกิด “ระบบการจัดการหนี้แบบบูรณาการ” ที่ตอบสนองทั้งเป้าหมายเชิงนโยบายและความต้องการจริงของครัวเรือนในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ 10 กลไกการดำเนินงานของระบบลดหนี้ครัวเรือนจังหวัดนครราชสีมา

กลไกหลัก	หน่วยงานเจ้าภาพ	บทบาทเชิงนโยบาย
1. กลไกระดับนโยบาย	จังหวัดนครราชสีมา (ผู้ว่าราชการจังหวัด/ศูนย์อำนวยการจังหวัด)	กำหนดทิศทางนโยบาย บูรณาการแผนงาน และกำหนดกรอบการดำเนินงานในทุกอำเภอ
2. กลไกระดับวิชาการและข้อมูล	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา	วิเคราะห์ข้อมูล PPP Connect และ TPMap คัดกรองครัวเรือนเป้าหมาย ส่งเคราะห์สาเหตุหนี้ และออกแบบแนวทางลดหนี้เชิงระบบ
3. กลไกระดับชุมชน	องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มออมทรัพย์ และผู้นำชุมชน	ดำเนินการตามแผน ลดหนี้ สร้างรายได้ เสริมวินัยทางการเงิน และติดตามผลการปรับโครงสร้างหนี้ในพื้นที่

การดำเนินงานของพื้นที่ต้นแบบ **“Sandbox แก้นี้ครัวเรือน”** จังหวัดนครราชสีมา เป็นผลลัพธ์ของการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคการเงิน ภาควิชาการ และภาคประชาชนในระดับจังหวัดอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายหลักในการ **“ลดหนี้ เสริมรายได้ และสร้างวินัยทางการเงิน”** ให้แก่ครัวเรือนในพื้นที่ ผ่านกลไกที่เชื่อมโยงกันตั้งแต่ระดับนโยบายระดับจังหวัดจนถึงระดับหมู่บ้าน

ในระดับนโยบาย จังหวัดนครราชสีมาได้จัดตั้ง ศูนย์อำนวยการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ศจพ.) ทำหน้าที่กำหนดทิศทางและวางยุทธศาสตร์จังหวัดให้สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล โดยมีสำนักงานคลังจังหวัด เป็นหน่วยงานสนับสนุนด้านข้อมูลทางเศรษฐกิจและมาตรการทางการคลังในพื้นที่ ทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลภาระหนี้สินจากหลายแหล่ง เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ธนาคารออมสิน สหกรณ์ออมทรัพย์ และกองทุนหมู่บ้าน เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มสถานการณ์หนี้ครัวเรือนในจังหวัด และรายงานต่อผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อใช้ในการตัดสินใจเชิงนโยบาย

ในส่วนของสถาบันการเงินเฉพาะกิจของรัฐ เช่น ธ.ก.ส. และธนาคารออมสินถือเป็นกลไกหลักด้านการเงินที่สนับสนุนการลดหนี้ในระดับครัวเรือน โดย ธ.ก.ส. เน้นการปรับโครงสร้างหนี้ของเกษตรกรรายย่อยตามศักยภาพในการชำระหนี้ ควบคู่กับการส่งเสริมสินเชื่อเพื่ออาชีพเสริม เช่น เกษตรอินทรีย์และเกษตรแปรรูป ส่วนธนาคารออมสินเป็นช่องทางสินเชื่อทางเลือกสำหรับลูกหนี้รายย่อย โดยเฉพาะผู้ที่หลุดจากระบบการเงินปกติผ่านโครงการสินเชื่อธนาคารประชาชน และสินเชื่อเพื่อชำระหนี้ในระบบที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำและเงื่อนไขที่เป็นธรรม

ด้านกระบวนการยุติธรรม สำนักงานยุติธรรมจังหวัดนครราชสีมา มีบทบาทสำคัญ ในฐานะหน่วยงานหลักของการ “ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน” ตามแนวทางยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) โดยจัดตั้ง ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน เพื่อให้คำปรึกษาทางกฎหมายและเป็นพื้นที่กลางสำหรับการเจรจาระหว่างลูกหนี้ และเจ้าหนี้ทั้งในระบบและนอกระบบ ขณะเดียวกัน ศูนย์ดำรงธรรมอำเภอเฉลิมพระเกียรติ ทำหน้าที่เป็นช่องทางรับเรื่องราวร้องเรียนของประชาชน ประสานงานกับสำนักงานยุติธรรมจังหวัด และติดตามผลการดำเนินงานในพื้นที่อย่างใกล้ชิด เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

ในระดับฐานราก สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเฉลิมพระเกียรติ และกองทุนหมู่บ้าน ทำหน้าที่เป็นกลไกพี่เลี้ยงด้าน “ทุนชุมชน” สนับสนุนการจัดตั้งและพัฒนากลุ่มออมทรัพย์และสถาบันการเงินชุมชนให้ดำเนินงานด้วยหลักธรรมาภิบาลทางการเงิน เป็นแหล่งทุนหมุนเวียนของคนในพื้นที่ และเป็นฐานสำคัญของระบบการออมและสินเชื่อในชุมชน ซึ่งช่วยให้ครัวเรือนสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบ ลดการพึ่งพาเจ้าหนี้นอกระบบ และสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนได้อย่างยั่งยืน

ภายใต้โครงสร้างนี้ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์หมู่ 7 ตำบลพระพุทธ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ได้รับการยอมรับให้เป็นต้นแบบ “การจัดการหนี้โดยชุมชน” ที่สามารถลดหนี้ครัวเรือนได้จริงอย่างเป็นรูปธรรม กลุ่มดังกล่าวก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปี 2560 จากการรวมตัวของชาวบ้านที่ต้องการแก้ปัญหาหนี้สิน และสร้างวินัยทางการเงิน โดยยึดหลัก “ออมก่อนใช้ – ใ้ก่อนรับ – ร่วมรับผิดชอบ” การดำเนินงานของกลุ่มมีลักษณะเป็นระบบและมี

คณะกรรมการบริหารที่มาจากการเลือกตั้งของสมาชิกเอง กลุ่มมีสมาชิกกว่า 100 คนได้พัฒนาเป็นแหล่งทุนหมุนเวียนของชุมชนที่ให้อยู่เพื่อชำระหนี้ทั้งในระบบและนอกระบบ โดยคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าตลาดและมีเงื่อนไขการชำระหนี้ที่เหมาะสมกับรายได้ของแต่ละครัวเรือน

นอกจากนี้ กลุ่มยังดำเนินการร่วมกับ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ในการจัดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลสถานะหนี้รายครัวเรือนผ่านระบบ PPP Connect เพื่อจำแนกประเภทหนี้และวางแผนลดหนี้รายครัวเรือน โดยมีการแต่งตั้ง “**อาสาสมัครแก้หนี้ (ADM)**” ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยประสานงานและให้คำปรึกษาแก่ครัวเรือนที่อยู่ในกระบวนการลดหนี้ ตลอดจนติดตามพฤติกรรมทางการเงินอย่างต่อเนื่อง กลุ่มยังได้ส่งเสริมอาชีพเสริมในชุมชน เช่น การผลิตผักปลอดสาร “**ผักยกแคร่**” และสินค้าทางเกษตรเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่สมาชิกเฉลี่ย 1,000 – 2,500 บาทต่อเดือน

ผลการดำเนินงานภายใต้ความร่วมมือระหว่างกลุ่มชุมชน หน่วยงานรัฐ และมหาวิทยาลัยพบว่า ภายในระยะเวลา 1 ปี ครัวเรือนที่มีหนี้นอกระบบลดลงจากร้อยละ 32 เหลือเพียงร้อยละ 10 ขณะที่จำนวนครัวเรือนที่จัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายเพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 85 และเงินออมในกลุ่มจะเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 27 ต่อปี ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ได้จำกัดอยู่เพียงด้านตัวเลข แต่ยังสะท้อนการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมจาก “**ผู้รอความช่วยเหลือ**” สู่ “**ผู้จัดการหนี้ด้วยตนเอง**”

ขณะเดียวกัน องค์การบริหารส่วนตำบลพระพุทธ (อบต.) ได้มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงแผนพัฒนาท้องถิ่นเข้ากับนโยบายแก้หนี้ของจังหวัด สนับสนุนงบประมาณและบุคลากรในกิจกรรมภาคสนาม เช่น การอบรมความรู้ทางการเงิน การจัดทำบัญชีครัวเรือน และการเผยแพร่ผลการดำเนินงานของกลุ่มสู่ชุมชนหมู่บ้านอื่นในพื้นที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและขยายผลในวงกว้าง

การทำงานร่วมกันของหน่วยงานสะท้อนให้เห็นถึง “**กลไกการจัดการหนี้เชิงบูรณาการ**” ที่ครอบคลุมทั้งด้านข้อมูล การเงิน การยุติธรรม และการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน โดยมี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางข้อมูลและวิชาการในการคัดกรอง วิเคราะห์ และติดตามผล ซึ่งข้อมูลจากทุกหน่วยงานจะถูกส่งเข้าสู่ระบบกลางของมหาวิทยาลัย และรายงานต่อผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อใช้ประกอบการกำหนดนโยบายในระยะต่อไป

การดำเนินงานของ Sandbox แก่หนี้ครัวเรือน จังหวัดนครราชสีมา แสดงให้เห็นถึงกระบวนการจัดการหนี้เชิงระบบที่มีความเชื่อมโยงระหว่างนโยบายส่วนกลางและการปฏิบัติในพื้นที่จริง โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลง ใช้องค์ความรู้และข้อมูลเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ และเสริมสร้างพลังของประชาชนให้สามารถ “**ลดหนี้ด้วยตนเอง**” อย่างมีศักดิ์ศรีและยั่งยืน

3. กลุ่มสัจจะออมทรัพย์หมู่ 7 ตำบลพระพุทธร อำเภอเฉลิมพระเกียรติ

กลุ่มสัจจะออมทรัพย์หมู่ 7 ตำบลพระพุทธร เป็นตัวอย่างของ “การพัฒนาเชิงพื้นที่จากฐานราก” (Inside-out Development) ที่เริ่มต้นจากการตระหนักรู้ของคนในชุมชนต่อปัญหานี้สินเรื้อรัง และต่อยอดเป็นระบบการออมร่วมกันเพื่อคลี่คลายปัญหาทางเศรษฐกิจ โดยไม่พึ่งพาโครงการภายนอกหรือเงินทุนขนาดใหญ่ แต่เน้นพลังของ “วินัย ความซื่อสัตย์ และความไว้วางใจร่วม” ซึ่งเป็นทุนทางสังคม (Social Capital) ที่จับต้องได้ แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นการรู้จักพอ ประมาณ มีเหตุผล และสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ รวมถึงแนวคิด Community-based Finance ที่ให้ชุมชนเป็นเจ้าของระบบการเงินของตนเองอย่างแท้จริง

หลักคิดและปรัชญาการดำเนินงาน

- ออมก่อนกู้ – ใช้ก่อนขอ การออมถือเป็น “สัจจะร่วม” ของสมาชิก ที่ยึดถือเป็นวินัยประจำเดือน โดยเริ่มจากเงินฝากขั้นต่ำ 50 บาทต่อเดือน เพื่อสร้างความเท่าเทียมในการมีส่วนร่วม ไม่ว่าฐานะใดก็สามารถเข้าร่วมได้
- กู้ได้ ต้องคืนได้ สมาชิกสามารถกู้ยืมได้ภายใต้เงื่อนไขที่ชัดเจน เช่น ต้องเป็นสมาชิกไม่น้อยกว่า 3 เดือน มีประวัติการออมต่อเนื่อง และมีผู้ค้ำประกัน ซึ่งสร้างวินัยทางการเงินและความรับผิดชอบร่วมกันในกลุ่ม
- โปร่งใส ตรวจสอบได้ ทุกขั้นตอนของการรับฝาก การกู้ การปันผล และ การประชุมรายเดือนถูกบันทึกเป็นเอกสารอย่างเป็นระบบ และเปิดเผยต่อสมาชิกทุกคน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม
- คืนกำไรสู่ชุมชน ดอกเบี้ยที่ได้จากการปล่อยกู้จะถูกจัดสรรกลับคืนสู่สมาชิกและสาธารณประโยชน์ เช่น ปันผลตามหุ้น สวัสดิการ และกองทุนช่วยเหลือฉุกเฉิน

กระบวนการดำเนินงานเชิงระบบ

การพัฒนาและบริหารจัดการหนี้ครัวเรือนในระดับชุมชนจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการทำงานแบบเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยยึดหลักการ “รวมกลุ่ม-ออมร่วม-บริหารกองทุน-กระจายผลประโยชน์-ตรวจสอบร่วม” เพื่อให้ชุมชนสามารถสร้างกลไกทางการเงินของตนเอง ลดการพึ่งพาหนี้ในระบบ และสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจในระยะยาว กระบวนการดังกล่าวไม่เพียงสร้างวินัยทางการเงินแก่สมาชิก แต่ยังช่วยให้เกิดทุนทางสังคม ความไว้วางใจ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

ตารางที่ 11 กระบวนการดำเนินงานเชิงระบบของกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน

ขั้นตอน	กิจกรรมหลัก	ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น
1. การรวมกลุ่มและสร้างสัจจะ	ดำเนินการจัดเวทีประชาคมเพื่อระดมความคิดเห็นของคนในหมู่บ้าน และสร้างความตระหนักร่วมเกี่ยวกับปัญหาหนี้สิน รวมถึงการกำหนดเจตจำนงร่วมในการแก้ไขปัญหา	เกิด “ทุนทางสังคมและทุนทางใจร่วม” (Collective Social Capital) และเริ่มก่อตั้งกลุ่มด้วยสมาชิกจำนวน 40 คน
2. การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์	จัดทำกติกาการออมและการบริหารกลุ่มอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร (เช่น ขั้นตอนการออม 50 บาท/เดือน) เปิดบัญชีกลาง และแต่งตั้งคณะกรรมการ 7 คน เพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการอย่างเป็นระบบ	เกิดระบบการจัดการเงินกองกลางที่มีความโปร่งใส มีวินัย และสามารถตรวจสอบได้
3. การบริหารกองทุนหมุนเวียน	นำเงินออมของสมาชิกไปใช้เป็นกองทุนหมุนเวียน ปลอยสินเชื่ออัตราดอกเบี้ยต่ำ (ร้อยละ 0.5–1 ต่อเดือน) โดยจำกัดให้เฉพาะสมาชิกของกลุ่ม	ลดการพึ่งพาแหล่งเงินกู้นอกระบบ เพิ่มสภาพคล่องทางการเงินให้ครัวเรือน และสร้างแหล่งทุนหมุนเวียนภายในชุมชน
4. การจัดสรรผลกำไรและสวัสดิการ	การจัดสรรผลกำไรตามสัดส่วนที่กำหนดได้แก่ - ปันผลสมาชิก ร้อยละ 80 - ทุนสำรอง ร้อยละ 5 - ค่าบริหารจัดการ ร้อยละ 9 - เงินสวัสดิการ ร้อยละ 3 - กิจกรรมสาธารณประโยชน์ ร้อยละ 3	ผลกำไรกลับคืนสู่สมาชิกและชุมชน เกิดแรงจูงใจในการออม และสร้างประโยชน์ส่วนรวมในระดับพื้นที่
5. การตรวจสอบและถอดบทเรียน	จัดประชุมใหญ่ประจำปี เปิดเผยบัญชีรายรับ-รายจ่ายต่อสมาชิก พร้อมทั้งร่วมถอดบทเรียนและประเมินผลร่วมกับมหาวิทยาลัยเพื่อพัฒนาระบบต่อเนื่อง	ชุมชนมีระบบตรวจสอบภายในที่โปร่งใส มีความรับผิดชอบร่วมกัน และสามารถพัฒนากระบวนการบริหารกลุ่มได้อย่างยั่งยืน

ลักษณะสำคัญของกระบวนการ

กระบวนการดำเนินงานของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์มีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนหลักการจัดการทางสังคมและการเงินระดับชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยสามารถสรุปลักษณะสำคัญได้ ดังนี้

- สัจจะออมวันเดียวกัน สมาชิกทุกคนต้องนำเงินมาฝากในวันเดียวกันของเดือน (ทุกวันที่ 1 ก่อนเที่ยง) เพื่อสร้างวินัยและความพร้อมเพรียง
- กู้ในดอกเบี้ยต่ำ ปลอดหนี้ดอกเบี้ยสูง เงินออมถูกหมุนเวียนให้กู้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ เพื่อช่วยสมาชิกปลอดหนี้ภายนอก โดยเฉพาะหนี้นอกระบบ
- เงินหมุนในชุมชน – ไม่รั่วไหลออกนอกพื้นที่ ระบบการเงินของกลุ่มออมทรัพย์ ช่วยให้เงินหมุนเวียนอยู่ภายในหมู่บ้าน กลายเป็นทุนหมุนเวียนเพื่อยังชีพและพัฒนาอาชีพ
- การบริหารแบบมีส่วนร่วม คณะกรรมการกลุ่มมาจากการเลือกตั้งของสมาชิก และต้องรายงานผลทุกเดือน ซึ่งส่งเสริมความรับผิดชอบและธรรมาภิบาลชุมชน

ภูมิหลังและบริบทของพื้นที่ (ก่อนเกิดกลุ่มสัจจะฯ)

กลุ่มสัจจะออมทรัพย์หมู่ 7 ตำบลพระพุทธ ถือเป็นกรณีตัวอย่างที่ชัดเจนของการพัฒนาแบบ “คนเป็นศูนย์กลาง” (People-centered Development) ซึ่งใช้ทุนทางสังคม วัฒนธรรม ความผูกพัน และความร่วมมือในพื้นที่เป็นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ กระบวนการดำเนินงานของกลุ่มสะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า “การแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนอย่างยั่งยืน” มิได้เกิดจากการล้างหนี้ หรืออาศัยเงินอุดหนุนจากภายนอกเพียงลำพัง หากแต่เกิดจากการเสริมสร้างความรู้ วินัยทางการเงิน ความเชื่อมั่นระหว่างกัน และความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน ควบคู่กับการสนับสนุนเชิงวิชาการจากหน่วยงานภายนอกอย่างต่อเนื่อง

ก่อนจะมีการจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ หมู่ 7 ชุมชนตำบลพระพุทธประสบกับปัญหาหนี้สินเรื้อรัง ที่หมักหมมมานาน ส่วนใหญ่เกิดจากการกู้ยืมเงินนอกระบบ เพื่อยังชีพ การลงทุนในการทำการเกษตรที่มีความเสี่ยงสูง ต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้นต่อเนื่อง รายได้ผันผวนตามฤดูกาล การขาดทักษะด้านวางแผนทางการเงิน รวมถึงไม่มีกลไกออมเงินหรือกองทุนที่โปร่งใสและเชื่อถือได้ สถานการณ์นี้ทำให้หลายครัวเรือนติดอยู่ใน “วงจรหนี้สิน” โดยไม่สามารถหลุดพ้นได้ ขาดโอกาสในการออม และขาดพื้นที่เรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการจัดการเงินของครอบครัว

ท่ามกลางปัญหานี้ การรวมกลุ่มของชาวบ้านจึงเกิดขึ้นจาก **“ความต้องการหลุดพ้นจากหนี้”** ของคนในหมู่บ้านเอง ไม่ได้เกิดจากนโยบายบนลงล่าง แต่เป็นการรวมตัวแบบฐานราก (Bottom-up) ที่ขับเคลื่อนโดยผู้นำธรรมชาติของชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มสตรี ผู้นำทางวัฒนธรรม และบุคคลที่เห็นปัญหาร่วมกัน พวกเขาเริ่มต้นจากการชวนกันออม ขวนกันตั้งกติกา และสร้างวินัยร่วมกัน การริเริ่มของชุมชนได้รับการเสริมความแข็งแกร่งยิ่งขึ้นจากการหนุนเสริมเชิงวิชาการของ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ซึ่งเข้าไปทำงานเชิงพื้นที่ผ่านการให้ความรู้ด้านการจัดการกลุ่ม การสอนทำบัญชีเบื้องต้น การวิเคราะห์รายรับ-รายจ่ายครัวเรือน การสร้างความรอบรู้ทางการเงิน การใช้ข้อมูลเพื่อวางแผนแก้ไขหนี้เร่งด่วน รวมถึงเชื่อมโยงเข้าสู่โครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจนของจังหวัดนครราชสีมา ทำให้กลุ่มนี้จะออมทรัพย์หมู่ 7 ขยายบทบาทจาก **“การรวมกลุ่มเพื่อออม”** ไปเป็น **“กลไกแก้ไขปัญหานี้ครัวเรือนอย่างเป็นระบบ”** ของตำบลพระพุทธรูปในเวลาต่อมา

ผลลัพธ์และการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่หลังเกิดกลุ่มสัจจะออมทรัพย์

การขับเคลื่อนกลุ่มสัจจะออมทรัพย์หมู่ 7 ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสำคัญในระดับครัวเรือนและชุมชนอย่างชัดเจน สรุปผลลัพธ์หลักที่เกิดขึ้นได้ 4 ด้าน

- ด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน ครัวเรือนสมาชิกมีสภาพคล่องดีขึ้น ลดการพึ่งพาหนี้ในระบบ และมีวินัยทางการเงินมากขึ้นจากการออมอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ครอบครัวสามารถจัดการรายรับ-รายจ่ายได้อย่างเป็นระบบและมีโอกาสสานเงินทุนไปประกอบอาชีพหรือเสริมรายได้ที่มั่นคงกว่าเดิม
- ด้านความเข้มแข็งของสังคมชุมชน การรวมกลุ่มออมอย่างสม่ำเสมอทำให้เกิดความไว้วางใจ ความสามัคคี และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม สมาชิกมีพื้นที่แลกเปลี่ยนปัญหาและช่วยเหลือกัน เกิดทุนทางสังคมที่แข็งแกร่งและเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนระยะยาว
- ด้านการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพคนในพื้นที่ ชุมชนมีโอกาสรเรียนรู้เรื่องการออม การบริหารต้นทุน การทำบัญชี และการวางแผนชีวิตทางการเงิน สมาชิกและคณะกรรมการเกิดทักษะใหม่ ๆ ที่สามารถถ่ายทอดต่อ ทำให้ตำบลพระพุทธรูปกลายเป็นพื้นที่เรียนรู้ด้านการเงินชุมชนที่มีแบบอย่างชัดเจน
- ด้านระบบและการขยายผลเชิงนโยบาย ความสำเร็จของกลุ่มส่งผลให้ตำบลพระพุทธรูปได้รับการยอมรับเป็นพื้นที่ต้นแบบในการจัดการหนี้ครัวเรือน และถูกนำไปต่อยอดสู่แผนพัฒนาระดับตำบล – อำเภอ รวมถึงบูรณาการสู่โมเดลแก้หนี้ของจังหวัดนครราชสีมา ทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับพื้นที่อื่นที่ต้องการพัฒนาระบบออมทรัพย์ชุมชนเช่นเดียวกัน

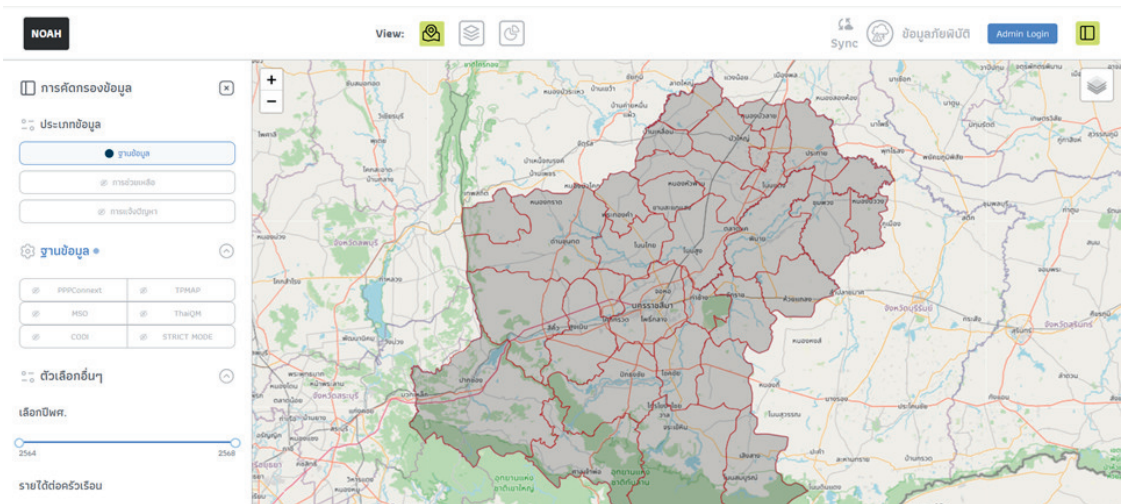
Data Driven ชี้นำนี้สิ้นครวเรือน

การดำเนินงานแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนของจังหวัดนครราชสีมาในกรอบ “Sandbox แก่หนี้ครัวเรือน” มีลักษณะโดดเด่นตรงที่ใช้ “ข้อมูลเชิงประจักษ์” เป็นฐานในการตัดสินใจเชิงนโยบาย หรือที่เรียกว่า Data Driven Decision Making โดยมี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ทำหน้าที่เป็นหน่วยกลางด้านข้อมูลและการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ เพื่อระบุขนาดปัญหา และความรุนแรงของภาระหนี้สินในระดับครัวเรือน รวมถึงจำแนกกลุ่มประชากรเป้าหมายตามความสามารถในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม

1. การใช้ข้อมูลจากระบบข้อมูลเปิดนครราชสีมา (NOAH) ในการวิเคราะห์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาได้นำระบบข้อมูลเปิดนครราชสีมา (NOAH) ซึ่งเป็นฐานข้อมูลขนาดใหญ่ (NRRU Big Data) ที่พัฒนาขึ้นมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการวิเคราะห์สถานการณ์หนี้สินของจังหวัด โดยบูรณาการข้อมูลจากระบบ PPP Connect (Public-Private-People Partnership Platform) และ TPMAP (Thai People Map and Analytics Platform) เข้าด้วยกัน

ระบบ PPP Connect ทำหน้าที่เชื่อมโยงข้อมูลประชาชนกลุ่มเปราะบางในหลายมิติ ทั้งด้านรายได้ การศึกษา สุขภาพ และความมั่นคงทางสังคม เพื่อให้เห็นภาพรวมของปัญหาในระดับบุคคลและครัวเรือนอย่างเป็นระบบ ขณะที่ระบบ TPMAP ใช้ในการจำแนกสถานะครัวเรือนตามระดับความยากจน และความต้องการความช่วยเหลือในแต่ละด้าน

ภาพที่ 7 ระบบข้อมูลเปิดนครราชสีมา (NOAH)

จากนั้นมหาวิทยาลัยได้นำข้อมูลจากทั้งสองระบบมาประมวลผลร่วมกับข้อมูลเชิงพื้นที่ของหน่วยงาน ภาคี ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ธนาคารออมสิน กองทุนหมู่บ้าน และสำนักงานพัฒนาชุมชน เพื่อวิเคราะห์เชิงลึกถึงลักษณะของหนี้ครัวเรือนทั้งในระบบและนอกระบบ โดยพิจารณาองค์ประกอบสำคัญ เช่น จำนวนครัวเรือนที่เป็นหนี้ ยอดหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน แหล่งที่มาของหนี้ และสาเหตุของการกู้ยืม การวิเคราะห์เชิงบูรณาการดังกล่าวช่วยให้สามารถระบุ “จุดร้อนของหนี้” (Debt Hotspot) ในแต่ละพื้นที่ได้อย่างแม่นยำ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการวางแผนแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนเชิงพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การจำแนกกลุ่มเป้าหมายตามศักยภาพทางเศรษฐกิจ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ จำแนกครัวเรือนในจังหวัดออกเป็น 4 กลุ่มหลัก

- กลุ่มอยู่ลำบาก ครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่ามาตรฐานขั้นพื้นฐาน ขาดรายได้ประจำ และมีภาระหนี้สูง ต้องได้รับความช่วยเหลือทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเร่งด่วน
- กลุ่มอยู่ยาก ครัวเรือนที่มีรายได้ไม่แน่นอนและภาระหนี้เกินครึ่งหนึ่งของรายได้ โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรรายย่อยและแรงงานรับจ้าง ต้องได้รับการช่วยเหลือในรูปแบบการปรับโครงสร้างหนี้และการสร้างรายได้เสริม
- กลุ่มอยู่ได้ ครัวเรือนที่มีรายได้พอเพียงแต่ยังขาดวินัยทางการเงิน หรือมีหนี้บริโภคเกินตัว กลุ่มนี้เน้นการส่งเสริม “ความรู้รอบรู้ทางการเงิน (Financial Literacy)” เพื่อป้องกันการกลับเข้าสู่วงจรหนี้ซ้ำ
- กลุ่มอยู่ดี ครัวเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและพร้อมสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน มหาวิทยาลัยใช้กลุ่มนี้เป็น “ภาคีสนับสนุน” เช่น การให้คำปรึกษา การลงทุนร่วม หรือการเป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มเปราะบาง

อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการดำเนินงานจริง เลือกดำเนินการ เฉพาะกับ 2 กลุ่มแรกเป็นหลัก คือ “อยู่ลำบาก” และ “อยู่ยาก” เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ประสบปัญหาหนี้สินรุนแรงและมีความเสี่ยงต่อความยากจนข้ามรุ่น ส่วนกลุ่ม “อยู่ได้” และ “อยู่ดี” ถูกนำมามีส่วนร่วมในลักษณะของ “เครือข่ายสนับสนุน” เช่น การให้ความรู้ การเป็นพี่เลี้ยงทางการเงิน และการร่วมกิจกรรมพัฒนาอาชีพ

การใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ภายใต้การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ถือเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การแก้หนี้ครัวเรือนในจังหวัดนครราชสีมา “ความแม่นยำ และความเป็นธรรม” มากขึ้น เพราะสามารถชี้เป้าได้ถูกต้องว่า “ใครควรได้รับการช่วยเหลือ-แบบใด-และในระยะเวลาใด” กล่าวได้ว่า จังหวัดนครราชสีมาได้ยกระดับ “การแก้หนี้เชิงสังคม” สู่ “การบริหารจัดการหนี้เชิงข้อมูล” ซึ่งไม่เพียงช่วยลดหนี้ในระดับครัวเรือน แต่ยังสร้างระบบการเรียนรู้ทางข้อมูลที่สามารถต่อยอดเป็นนโยบายระดับประเทศได้ในอนาคต

Data Driven ชี้นำนี้สิ้นคร้วเรือน

การบริหารจัดการปัญหาหนี้สิ้นคร้วเรือนในจังหวัดนครราชสีมาภายใต้ “Sandbox แก้นี้คร้วเรือน” มิได้อาศัยเพียงมาตรการทางเศรษฐกิจหรือการพักชำระหนี้เท่านั้น แต่ยังใช้ “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” เข้ามามีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือประชาชนให้สามารถคลี่คลายข้อพิพาททางหนี้สินได้อย่างเป็นธรรม โดยมีสาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาเป็นกลไกหลักในการดำเนินงานผ่าน “คลินิกกฎหมายและศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา” ที่จัดตั้งขึ้นตาม พ.ร.บ.การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ภายใต้การกำกับของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม

1. บทบาทของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ทำหน้าที่เป็นหน่วยกลางทางวิชาการในการขับเคลื่อนกระบวนการยุติธรรมชุมชนโดยได้จัดตั้ง “คลินิกกฎหมายและศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา” เพื่อเป็นพื้นที่กลางในการให้คำปรึกษารับเรื่องร้องเรียน และดำเนินการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งและอาญาบางประเภท โดยเฉพาะข้อพิพาทที่เกี่ยวกับหนี้สิ้นคร้วเรือนที่มีทุนทรัพย์ไม่เกิน 500,000 บาท หรือกรณีที่คู่กรณีสมัครใจตกลงกันได้

2. หลักการสำคัญของการไกล่เกลี่ยแบบสมานฉันท์

คลินิกกฎหมายและศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ใช้แนวคิด “ยุติธรรมที่อยู่ใกล้มือประชาชน” โดยเน้นให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่าง สะดวก รวดเร็ว ประหยัด และเป็นธรรมสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของ พ.ร.บ.การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 หัวใจของกระบวนการคือ “ความสมัครใจ ความเป็นกลาง และความสมานฉันท์” คู่กรณีสามารถเปิดใจพูดคุยภายใต้บรรยากาศที่ปลอดภัย ไม่ต้องเผชิญหน้ากันในเชิงขัดแย้ง ผู้ไกล่เกลี่ยทำหน้าที่เป็น “สะพานเชื่อม” ระหว่างคู่กรณีและเจ้าหน้าที่ เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายกลับมาอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข

การดำเนินงาน ถือเป็นต้นแบบของการบูรณาการ “วิชาการ-ยุติธรรม-ชุมชน” เพื่อการแก้ปัญหานี้สิ้นคร้วเรือนอย่างยั่งยืน โดยมีผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ลดจำนวนคดีฟ้องร้องทางแพ่งที่เกี่ยวกับหนี้สินในพื้นที่ เพิ่มจำนวนคร้วเรือนที่สามารถปรับโครงสร้างหนี้ได้โดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการศาล สร้างเครือข่าย “อาสาสมัครยุติธรรมชุมชน” และ “อาสาสมัครแก้หนี้ (ADM)” ที่มีทักษะด้านกฎหมายและการเจรจา ส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ของการแก้ปัญหาค่าความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

3. บทสรุปแนวทางและขั้นตอนในการดำเนินงาน “ลดหนี้ครัวเรือนจังหวัดนครราชสีมา”

การดำเนินงานลดหนี้ครัวเรือนของจังหวัดนครราชสีมา เป็นกระบวนการบูรณาการนโยบายระดับชาติสู่ระดับพื้นที่ โดยมุ่งสร้างระบบการจัดการหนี้ที่ยั่งยืน ผ่านความร่วมมือระหว่างภาครัฐ สถาบันการเงิน มหาวิทยาลัย และชุมชน โดยมีขั้นตอนสำคัญ 5 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การกำหนดทิศทางและจัดตั้งกลไก

จังหวัดนครราชสีมาได้ประกาศวาระ “โคราชเมืองปลอดหนี้ สร้างรายได้อย่างยั่งยืน” พร้อมจัดตั้ง ศูนย์อำนวยการแก้ไขปัญหาหนี้สินจังหวัดนครราชสีมา มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน และหน่วยงานหลัก เช่น สำนักงานคลังจังหวัด ธ.ก.ส. ธนาคารออมสิน สำนักงานยุติธรรม และมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา เป็นภาคีขับเคลื่อนหลัก โดยกำหนดนโยบาย 3 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านโครงสร้าง – สร้างกลไกระดับอำเภอ-ตำบล (2) ด้านคุ้มครองสิทธิ – ใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และ (3) ด้านความรู้และข้อมูล – พัฒนา Data Center เพื่อการบริหารจัดการหนี้อย่างเป็นระบบ

ระยะที่ 2 การจัดทำฐานข้อมูลและคัดกรองกลุ่มเป้าหมาย

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาเป็นหน่วยงานในการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจาก PPP Connect, TPMap และสถาบันการเงิน เพื่อจำแนกกลุ่มเป้าหมายตามศักยภาพทางเศรษฐกิจ ได้แก่ “อยู่ลำบาก – อยู่ยาก – อยู่ได้ – อยู่ดี” โดยมุ่งช่วยเหลือกลุ่มเปราะบาง พร้อมจัดเวทีประชาคมเพื่อยืนยันข้อมูลและสร้างความเข้าใจร่วมในพื้นที่

ระยะที่ 3 การออกแบบและดำเนินงาน “Sandbox แก่หนี้ครัวเรือน”

เป็นการทดลองแนวทางแก้หนี้เชิงบูรณาการในพื้นที่จริง โดยจัดตั้งกลไกระดับนโยบาย (จังหวัด) กลไกระดับวิชาการ (มหาวิทยาลัย) และกลไกระดับชุมชน (อปท. กลุ่มออมทรัพย์ ผู้นำชุมชน) เพื่อดำเนินกิจกรรมหลัก 4 ด้าน คือ การใช้ข้อมูลติดตามสถานะหนี้ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท การพัฒนาอาชีพเสริม และการอบรมความรู้ทางการเงิน พร้อมแต่งตั้ง “อาสาสมัครแก้หนี้ (ADM)” เป็นผู้ประสานและติดตามครัวเรือนเป้าหมาย

ระยะที่ 4 การเสริมรายได้และสร้างวินัยทางการเงิน

มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินให้ครัวเรือนผ่านหลักสูตรอบรมการเงิน การจัดทำบัญชี ครัวเรือน และการส่งเสริมอาชีพหลังการลดหนี้ โดยใช้กลุ่มออมทรัพย์เป็นฐานทุนหมุนเวียน พร้อมสร้างระบบแรงจูงใจ เช่น การยกย่อง “ครัวเรือนตัวอย่างลดหนี้ได้จริง” เพื่อเป็นแบบอย่างในชุมชน

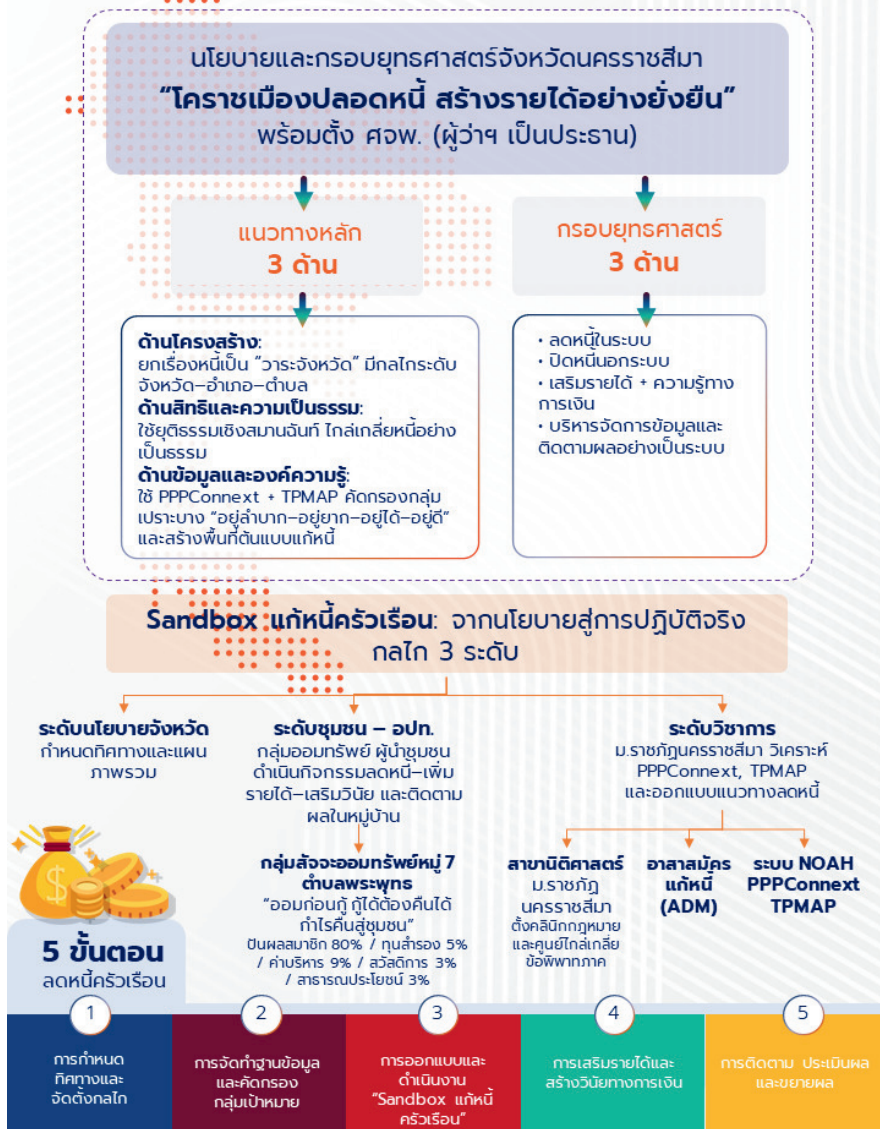
ระยะที่ 5 การติดตาม ประเมินผล และขยายผล

ใช้ระบบข้อมูลจาก ADM และ PPP Connect จัดทำรายงานผลรายไตรมาส จัดเวที ถอดบทเรียนเพื่อพัฒนา “แบบจำลองการแก้หนี้ครัวเรือน” และขยายผลสู่พื้นที่อื่น ภายใต้กรอบนโยบาย “โคราชเมืองปลอดภัย”

สรุป

การดำเนินงาน “ลดหนี้ครัวเรือนจังหวัดนครราชสีมา” เป็นตัวอย่างสำคัญของการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่มีความครบวงจร ตั้งแต่นโยบายระดับจังหวัด การทำงานเชิงข้อมูลของมหาวิทยาลัย การมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐและสถาบันการเงิน ไปจนถึงพลังของชุมชนในระดับหมู่บ้าน กระบวนการทั้งหมดสะท้อนให้เห็นว่า การแก้ไขปัญหาหนี้ต้องอาศัยทั้ง ระบบ กลไก ข้อมูล และความร่วมมือ ไม่ใช่เพียงมาตรการทางการเงินในระยะสั้น ด้วยการจัดตั้งกลไกกลางที่ชัดเจน การใช้ข้อมูลเป็นฐาน การทดลองโมเดลผ่านพื้นที่ Sandbox การเสริมสร้างทักษะทางการเงิน และการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง จังหวัดนครราชสีมา สามารถพัฒนาวิธีการแก้หนี้ที่มีทิศทางชัดเจนและมีประสิทธิภาพ ครอบคลุม ตั้งแต่การคุ้มครองสิทธิ การลดภาระหนี้ การเพิ่มรายได้ ไปจนถึงการสร้างวินัยและภูมิคุ้มกันทางการเงินให้ครัวเรือนที่สุดแล้ว กระบวนการลดหนี้ของจังหวัดนครราชสีมาไม่ใช่เพียงความพยายาม “ปลดภาระ” ของครัวเรือน แต่เป็นการสร้างระบบที่ทำให้ประชาชนสามารถยืนหยัดได้ด้วยตนเอง เกิดวัฒนธรรมการจัดการเงินแบบใหม่ และทำให้ “การพึ่งพากันในชุมชน” กลายเป็นพลังสำคัญในการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน โมเดลนี้พิสูจน์ให้เห็นว่า หากมีข้อมูลที่ถูกต้อง กลไกที่เข้มแข็ง และความร่วมมือจากทุกภาคส่วน การแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนในระดับจังหวัดสามารถทำได้จริง และสามารถนำไปขยายผลเพื่อเป็นต้นแบบให้จังหวัดอื่น ๆ ต่อไป

แนวทางและขั้นตอนการลดหนี้ครัวเรือน จังหวัดนครราชสีมา

ภาพที่ 8 โมเดลกระบวนการลดหนี้ครัวเรือนจังหวัดนครราชสีมา

6.

Empowerment
“ทำงานเชิงรุก ด้วย
การแก้หนี้ครัวเรือน
Plus”

ปัญหาหนี้สินครัวเรือนเป็นประเด็นสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและเสถียรภาพของประเทศในระยะยาว การเพิ่มขึ้นของภาระหนี้สะท้อนถึงความเปราะบางทางการเงินของครัวเรือน โดยเฉพาะกลุ่มรายได้น้อยที่มีขาดความรู้และทักษะด้านการบริหารจัดการทางการเงิน การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นต้องดำเนินการเชิงรุก ผ่านกระบวนการ “เสริมพลัง (Empowerment)” ให้ประชาชนสามารถฟื้นฟูศักยภาพทางเศรษฐกิจของตนเองได้อย่างยั่งยืน

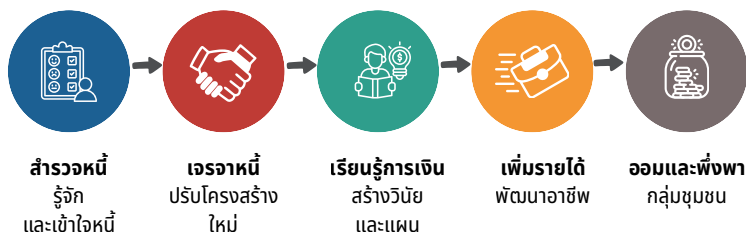
โครงการ “ทำงานเชิงรุกด้วยการแก้หนี้ครัวเรือน Plus” มุ่งเน้นการสร้างความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) และการพัฒนาวินัยทางการเงินในระดับบุคคลและชุมชน โดยจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ได้แก่ ผู้นำชุมชน เยาวชน และครัวเรือนทั่วไป ผ่านหลักสูตร Financial Literacy for Leaders, Financial Literacy for Kids และ Financial for Users เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในเรื่องการออม การจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย และการตัดสินใจทางการเงินอย่างมีเหตุผล

นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาอาสาสมัครยุติธรรมชุมชน (ADM) ให้ทำหน้าที่เป็น “พี่เลี้ยงทางการเงิน” และนักไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ประสบปัญหาหนี้สิน ให้สามารถปรับพฤติกรรมการเงิน ออกแบบแนวทางเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย และสร้างวินัยการออมได้จริงในชีวิตประจำวัน กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดการพัฒนาเชิงบูรณาการที่เน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และการขับเคลื่อนการแก้ไขหนี้สินครัวเรือนบนฐานของการเรียนรู้ การเสริมพลัง และความยั่งยืนทางสังคม โดยมีรายละเอียดแต่ละประเด็นดังนี้

แผนการลดหนี้รายครัวเรือน: กระบวนการสร้างความเข้มแข็งทางการเงินของครัวเรือน

ปัญหาหนี้สินครัวเรือนเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประชาชนไทย โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทที่ประชาชนมีรายได้ไม่แน่นอน และมักพึ่งพาแหล่งเงินกู้นอกระบบเพื่อการดำรงชีพ การแก้ไขปัญหาหนี้สินจึงไม่สามารถดำเนินการเฉพาะในมิติของเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ต้องอาศัยการบูรณาการด้านการเงิน การเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว

แผนการลดหนี้รายครัวเรือน ของโมเดลตำบลพระพรหม อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา จึงถูกออกแบบขึ้นบนแนวคิด “ลดหนี้-เพิ่มรายได้-สร้างวินัยการเงิน” โดยมุ่งเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ประชาชนเข้าใจโครงสร้างหนี้ของตนเอง และร่วมกันกำหนดแนวทางฟื้นฟูทางการเงินของครัวเรือน ผ่านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) สำนักงานยุติธรรมจังหวัด ศูนย์ดำรงธรรม และกลุ่มอาสาสมัครพัฒนาชุมชน (ADM) ผ่าน 5 ขั้นตอน ดังนี้

ภาพที่ 9 กระบวนการสร้างความเข้มแข็งทางการเงินของครัวเรือน

1. การสำรวจและรู้จักหนี้ของตนเอง

การเริ่มต้นกระบวนการจัดทำแผนลดหนี้จำเป็นต้องอาศัย **“การรู้จักหนี้ของตนเอง”** ซึ่งถือเป็นขั้นพื้นฐานในการทำความเข้าใจสถานะทางการเงินของครัวเรือนอย่างรอบด้าน การสำรวจข้อมูลหนี้สินต้องครอบคลุมทั้งหนี้ในระบบและนอกระบบ พร้อมระบุรายละเอียดสำคัญ ได้แก่ แหล่งที่มาของเงินกู้ จำนวนเงินต้น อัตราดอกเบี้ย วงดชำระ ระยะเวลาดังชำระ รวมถึงวัตถุประสงค์ของการกู้ยืม รายละเอียดเหล่านี้เป็นฐานข้อมูลสำคัญสำหรับการวิเคราะห์ความสามารถในการชำระหนี้และวางแผนปรับโครงสร้างหนี้ในระยะต่อไป

เครื่องมือสำคัญที่ใช้ในขั้นตอนนี้ ได้แก่ แบบฟอร์มบันทึกหนี้ (Household Debt Log) ซึ่งสามารถจัดทำร่วมกับอาสาสมัครพัฒนาหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน หรือหน่วยงานสนับสนุนในพื้นที่ นอกจากนี้ ควรตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลผ่านระบบฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ เช่น PPP-Connect และ TPMAP เพื่อยืนยันสถานะหนี้และข้อมูลรายครัวเรือนอย่างเป็นระบบ การตระหนักถึงขนาด โครงสร้าง และที่มาของหนี้ช่วยให้ครัวเรือนมองเห็น **“ภาพรวมภาระทางการเงิน”** และสามารถกำหนดเป้าหมายการปรับลดหนี้ได้อย่างเป็นรูปธรรมและดำเนินการได้จริง

2. การเจรจาและปรับโครงสร้างหนี้

ภายหลังครัวเรือนมีข้อมูลสถานะหนี้ที่ชัดเจนแล้ว ขั้นตอนถัดไปคือ การดำเนินกระบวนการ **“เจรจาไกล่เกลี่ยและปรับโครงสร้างหนี้”** ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการลดภาระหนี้อย่างเป็นระบบ โดยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าทางกฎหมายและลดความตึงเครียดระหว่างลูกหนี้และเจ้าหนี้ กระบวนการนี้เน้นการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์และความร่วมมือ โดยมีผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลาง ได้แก่ อาสาสมัคร ADM และศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในพื้นที่ ทำหน้าที่สนับสนุนข้อมูล ช่วยอธิบายเงื่อนไข และเป็นตัวกลางในการหาข้อยุติที่ทุกฝ่ายยอมรับได้

แนวทางสำคัญของการปรับโครงสร้างหนี้

- การพักชำระหนี้ เพื่อให้ครัวเรือนมีเวลาในการฟื้นฟูฐานะทางการเงินในระยะสั้น และลดแรงกดดันทางเศรษฐกิจ
- การขยายระยะเวลาชำระหนี้หรือลดอัตราดอกเบี้ย เพื่อให้ภาระการชำระเป็นไปตามศักยภาพที่แท้จริงของลูกค้า
- การรวมหนี้ (Debt Consolidation) ให้เป็นหนี้ก้อนเดียว เพื่อให้บริหารจัดการได้ง่ายขึ้น ลดภาระดอกเบี้ยซ้ำซ้อน และเพิ่มความชัดเจนของแผนการชำระ
- การปิดหนี้ในระบบ ผ่านการเข้าถึงสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำจากกองทุนหมู่บ้านหรือกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อเปลี่ยนภาระดอกเบี้ยสูงให้เป็นภาระดอกเบี้ยต่ำที่ชำระได้จริง

ผลการดำเนินงานจากพื้นที่ต้นแบบ

ผลการดำเนินงานสะท้อนประสิทธิภาพของกระบวนการดังกล่าวอย่างชัดเจน โดยมี การปรับโครงสร้างหนี้รวมจำนวน 1.55 ล้านบาท และมีการพักชำระหนี้จำนวน 1.12 ล้านบาท ส่งผลให้ครัวเรือนสามารถลดภาระหนี้ลงได้เฉลี่ย ร้อยละ 25–40 ภายในระยะเวลา 1 ปี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเจรจาและปรับโครงสร้างหนี้เป็นกลไกที่ช่วยเพิ่ม เสถียรภาพทางการเงินแก่ครัวเรือนอย่างเป็นรูปธรรม

หน่วยงานสนับสนุนสำคัญในกระบวนการปรับโครงสร้างหนี้

- ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)
- กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
- ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
- สำนักงานยุติธรรมจังหวัด
- ศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดนครราชสีมา

ทำหน้าที่ด้านข้อมูล การไกล่เกลี่ย การพิจารณาลดดอกเบี้ย หรือสนับสนุนสินเชื่อใหม่ เพื่อชำระปิดหนี้เดิม เป็นโครงสร้างสนับสนุนที่สำคัญในการลดหนี้ครัวเรือนอย่างยั่งยืน

3. การเรียนรู้และสร้างวินัยทางการเงิน

การพัฒนาความรู้และวินัยทางการเงิน (Financial Literacy) ถือเป็นปัจจัยสำคัญของการลดหนี้ที่ยั่งยืน เนื่องจากช่วยให้ครัวเรือนเข้าใจหลักการจัดการการเงินส่วนบุคคล การวางแผนค่าใช้จ่าย และการตัดสินใจทางการเงินที่มีเหตุผลและสอดคล้องกับศักยภาพของตนเอง กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวให้ความสำคัญกับการฝึกปฏิบัติจริง อาทิ การจัดทำบัญชีรายรับ–รายจ่ายอย่างสม่ำเสมอ การจัดทำงบประมาณรายเดือน การกำหนดเป้าหมายการออมอย่างต่อเนื่อง (ตั้งแต่ 50–500 บาทต่อเดือนตามศักยภาพ) รวมถึง การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น การปลูกผักบริโภคในครัวเรือน การประกอบอาหารเองเพื่อลดค่าใช้จ่าย และการหลีกเลี่ยงการก่อหนี้ใหม่ โดยใช้หลักคิด “คิดก่อนกู้” เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาอย่างมีสติ

เครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการสร้างวินัยทางการเงินมีลักษณะเรียบง่าย แต่มีประสิทธิภาพสูง ได้แก่ สมุดบันทึกรายรับ-รายจ่าย (ทั้งในรูปแบบสมุดหรือแอปพลิเคชันบนโทรศัพท์มือถือ) ไฟล์ Excel สำหรับวางแผนภาระหนี้ที่อาสาสมัคร ADM ให้การสนับสนุน รวมทั้งแนวทางการออมแบบ 50/30/20 ซึ่งกำหนดให้รายได้ร้อยละ 50 ใช้สำหรับค่าใช้จ่ายจำเป็น รายได้ร้อยละ 30 สำหรับการชำระหนี้ และร้อยละ 20 สำหรับการออม

ในพื้นที่ตำบลพระพุทธ มีการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และหลักสูตรด้านความรู้ทางการเงินที่จัดโดยมหาวิทยาลัยร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น ผลการดำเนินงานชี้ให้เห็นว่า มากกว่าร้อยละ 90 ของครัวเรือนสามารถจัดทำบัญชีครัวเรือนได้อย่างต่อเนื่อง ลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น และไม่กลับไปพึ่งพาหนี้นอกกรอบอีก ทั้งนี้ การพัฒนาความรู้และวินัยทางการเงินไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในการลดหนี้ แต่ยังทำหน้าที่เป็น **“วัฒนธรรมทางการเงินใหม่”** ที่สร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและเสริมสร้างศักยภาพในการพึ่งตนเองของครัวเรือนในระยะยาว

4. การเพิ่มรายได้และพัฒนาอาชีพ

การลดภาระหนี้ครัวเรือนอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องดำเนินควบคู่กับ **“การเพิ่มรายได้”** เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการชำระหนี้และยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือน การพัฒนาอาชีพจึงต้องยึดโยงกับศักยภาพ ทุนทางสังคม และทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ โดยเน้นการพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน เช่น การเกษตรในครัวเรือน การแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น งานหัตถกรรม หรืองานอาชีพเสริมตามฤดูกาล

ครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและภาคีเครือข่าย ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี หน่วยงานด้านการฝึกอบรมอาชีพ ตลอดจนเครือข่ายตลาดรับซื้อที่เชื่อมโยงโดยมหาวิทยาลัย ส่งผลให้ครัวเรือนสามารถพัฒนาอาชีพใหม่หรือยกระดับอาชีพเดิมให้มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น ผลการติดตามพบว่า รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนเพิ่มขึ้นประมาณ ร้อยละ 15–25 และสามารถนำรายได้ส่วนเกินไปใช้ในการชำระหนี้อย่างเป็นระบบ รวมถึงเพิ่มสัดส่วนการออมในกองทุนสัจจะออมทรัพย์ของชุมชน

ทั้งนี้ การพัฒนาอาชีพไม่ได้มีความหมายเพียงการเพิ่มรายได้เท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการเสริมสร้างศักดิ์ศรี ความภาคภูมิใจ และพลังทางสังคมให้แก่ครัวเรือนและชุมชน การมีอาชีพที่มั่นคงและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่จึงเป็นฐานสำคัญของการลดหนี้ อย่างยั่งยืน และเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน และระดับชุมชน

5. การสร้างกลุ่มออมทรัพย์และเครือข่ายชุมชน

กลไกทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการจัดทำแผนลดหนี้รายครัวเรือน คือ **“กลุ่มออมทรัพย์ชุมชน”** ซึ่งทำหน้าที่ทั้งในฐานะสถาบันการเงินขนาดเล็ก และพื้นที่เรียนรู้ร่วมกันของคนในหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์มิได้เป็นเพียงแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำเท่านั้น หากยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการปลูกฝังวินัยการออม ความโปร่งใส ความรับผิดชอบร่วมกัน และการสร้างทุนทางสังคมภายในชุมชน

ตัวอย่างเชิงประจักษ์ที่โดดเด่นคือ **“กลุ่มออมทรัพย์สังจะ หมู่ 7 ตำบลพระพุทธร”** ซึ่งมีสมาชิกกว่า 200 ครัวเรือน และมีเงินออมรวมมากกว่า 2 ล้านบาท กลุ่มสามารถจัดสรรปันผลให้สมาชิกทุกปี รวมทั้งจัดสวัสดิการช่วยเหลือกรณีเจ็บป่วยหรือประสบภัย เหล่านี้ช่วยให้ชุมชนมีระบบดูแลพิทักษ์กันอย่างเข้มแข็ง ลดการพึ่งพาด้านนอกระบบ และสร้างเสถียรภาพทางการเงินในระดับครัวเรือนอย่างยั่งยืน

หลักการสำคัญของกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนที่ประสบความสำเร็จประกอบด้วย (1) วินัยสมาชิกต้องออมอย่างสม่ำเสมอ (2) ความโปร่งใส การเปิดเผยข้อมูลทางการเงินต่อสมาชิก (3) การตรวจสอบได้ มีระบบกำกับติดตามโดยคณะกรรมการและสมาชิก (4) การแบ่งปันคืนสู่ชุมชน ผลกำไรและสวัสดิการกลับไปสู่สมาชิกและกิจกรรมเพื่อส่วนรวม ด้วยโครงสร้างดังกล่าว กลุ่มออมทรัพย์จึงเป็นแกนกลางในการสร้างทั้ง **“ทุนการเงิน”** และ **“ทุนทางสังคม”** ให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว

ความสำเร็จของการลดหนี้รายครัวเรือนขึ้นอยู่กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมและพลังเครือข่าย ซึ่งสามารถสรุปเป็น **“หลัก 3 อ.”** ได้แก่ (1) อดทน การลดหนี้ต้องใช้เวลา ความสม่ำเสมอ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ไม่อาจสำเร็จในระยะสั้น (2) อดออม การออมแม้เพียง 500–1,000 บาทต่อเดือน เป็นจุดเริ่มต้นของความมั่นคงทางการเงินในระยะยาว (3) อาศัยชุมชน การทำงานแบบเครือข่ายร่วมกับอาสาสมัคร ADM ผู้นำท้องถิ่น และกลุ่มออมทรัพย์ ช่วยให้ครัวเรือนมีผู้ช่วยเหลือให้คำปรึกษาและสนับสนุนทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ปัจจัยเหล่านี้สะท้อนว่า การแก้ไขปัญหานี้ไม่ใช่เพียงการลดตัวเลขหนี้ แต่เป็นกระบวนการสร้างระบบคิดและวัฒนธรรมใหม่ที่มุ่งให้ประชาชน **“พึ่งพาตนเองได้”** บนฐานของการเรียนรู้และพลังของชุมชน

การสร้างความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) และการพัฒนาวินัยทางการเงินในระดับบุคคลและชุมชน

ในยุคที่เศรษฐกิจมีความผันผวนสูงและปัญหาหนี้สินครัวเรือนยังคงเป็นประเด็นสำคัญของประเทศ การสร้างความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) และการพัฒนาวินัยทางการเงินจึงเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจให้กับประชาชนทั้งในระดับบุคคลและชุมชน การมีความรู้พื้นฐานด้านการจัดการเงิน การออม และการวางแผนชีวิตทางการเงินอย่างเป็นระบบจะช่วยให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ลดความเสี่ยงจากการก่อหนี้เกินตัว และส่งเสริมให้เกิดสังคมที่มีวินัยทางการเงินอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาได้พัฒนา 3 หลักสูตรหลัก ภายใต้แนวคิด “รู้-รอด-รวยอย่างพอเพียง” เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางการเงินให้กับประชาชนในทุกช่วงวัย ได้แก่

- Financial Literacy for Leaders มุ่งพัฒนาผู้นำชุมชนให้เป็นต้นแบบด้านการเงินและนักไกล่เกลี่ยหนี้ที่มีธรรมาภิบาล
- Financial for Users มุ่งเน้นการสร้างวินัยทางการเงินแก่ประชาชนทั่วไปและผู้สูงอายุให้สามารถบริหารรายรับ-รายจ่ายและวางแผนชีวิตได้อย่างมั่นคง
- Financial Literacy for Kids ที่ออกแบบสำหรับเยาวชน เพื่อปลูกฝังทัศนคติและนิสัยการใช้เงินอย่างมีเหตุผลตั้งแต่วัยเรียน

โดยทั้ง 3 หลักสูตรดำเนินการในรูปแบบเชิงปฏิบัติการ (Workshop) และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง กรณีศึกษา และการสะท้อนคิด เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นรูปธรรม และนำไปสู่การสร้าง “ชุมชนปลอดภัย มีวินัยทางการเงิน และพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน”

“รู้-รอด-รวย อย่างพอเพียง”

การสร้างความรู้ทางการเงิน

เสริมภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจให้ประชาชนทุกช่วงวัย
สร้างวินัยทางการเงิน ชุมชนปลอดภัย ฟังพาดตนเองได้อย่างยั่งยืน

3 หลักสูตร เพื่อคนทุกช่วงวัย

กลุ่มเป้าหมาย	หลักสูตร	แนวคิดสำคัญ	ผลลัพธ์
 เยาวชน	Financial Literacy for Kids: ฉลาดการเงิน สร้างอนาคต	เข้าใจเงิน เข้าใจหนี้ วางแผน ออม และสร้างอนาคต	เยาวชนต้นแบบทางการเงิน รู้จักวางแผนใช้จ่าย ออม สร้างรายได้
 ครัวเรือน	Financial for Users: การเงินฉบับครัวเรือน ยุคใหม่	เข้าใจหนี้ เข้าใจชีวิต สร้างภูมิคุ้มกันทางการเงิน	เปลี่ยนพฤติกรรมทางการเงิน มีแผนการเงิน ครัวเรือน
 ผู้นำชุมชน	Financial Literacy for Leaders: ผู้นำการเงินชุมชนเพื่อการใกล้ชิดและลดหนี้ด้วยการออม	ผู้นำต้นแบบด้านการเงินและการใกล้ชิดกับหนี้ บริหารกองทุนและสร้างชุมชนปลอดภัย	ผู้นำการเงิน 3 มิติ: Role Model, Manager, Mentor

โครงสร้างการอบรม

- 3 หลักสูตร
- รูปแบบเชิงปฏิบัติการ และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

ผลลัพธ์ที่คาดหวัง

- สร้างวินัยทางการเงิน
- ครัวเรือนปลอดภัย
- เกิดการขยายผลในชุมชน

เป้าหมายสุดท้าย: สร้างสังคมปลอดภัย มีวินัยทางการเงิน

ภาพที่ 10 หลักสูตรการพัฒนาความรู้ทางการเงินสำหรับคนทุกช่วงวัย

1. หลักสูตร Financial Literacy for Kids: ฉลาดการเงิน สร้างอนาคต

ความเป็นมาและความสำคัญของหลักสูตร

ในยุคดิจิทัลที่การเข้าถึงข้อมูลและธุรกรรมทางการเงินทำได้ง่าย เยาวชนไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายใหม่ในด้านการบริหารจัดการทางการเงิน ไม่ว่าจะเป็นการใช้จ่ายเกินตัว การก่อหนี้เพื่อการศึกษา หรือการบริโภคที่ได้รับอิทธิพลจากสื่อออนไลน์ ปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้เยาวชนจำนวนมากเริ่มมีภาระหนี้สินตั้งแต่อายุยังน้อย และขาดความเข้าใจพื้นฐานด้านการวางแผนการเงินที่ถูกต้อง มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ร่วมกับ ศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทภาคประชาชน จึงพัฒนาหลักสูตร “Financial Literacy for Kids: ฉลาดการเงิน สร้างอนาคต” เพื่อสร้าง “ภูมิคุ้มกันทางการเงิน” และปลูกฝังวินัยทางการเงินตั้งแต่วัยเรียน หลักสูตรนี้มุ่งเน้นให้เยาวชนได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงและกิจกรรมเชิงปฏิบัติ เช่น การทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย การวางแผนการออม และการเข้าใจกลไกของหนี้สินในชีวิตประจำวัน อันจะนำไปสู่การสร้างนิสัยทางการเงินที่ดีและความมั่นคงในอนาคต

วัตถุประสงค์ของหลักสูตร

- เพื่อให้เยาวชนมีความรู้พื้นฐานด้านการจัดการเงินส่วนบุคคล และเข้าใจบทบาทของเงินในชีวิตประจำวัน
- เพื่อสร้างทักษะการวางแผนการใช้จ่าย การออม และการบริหารหนี้อย่างมีเหตุผล
- เพื่อให้ตระหนักถึงผลกระทบของหนี้สินและรู้เท่าทันกลยุทธ์ทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการบริโภค
- เพื่อเสริมสร้างเจตคติและวินัยทางการเงินที่พอเพียงและยั่งยืน
- เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็น “พลเมืองการเงินรุ่นใหม่” ที่สามารถถ่ายทอดความรู้สู่ครอบครัวและชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายของหลักสูตรคือ นักเรียนมัธยมปลาย นักศึกษามหาวิทยาลัย และเยาวชนอายุ 15–22 ปี ที่อยู่ระหว่างการเรียนรู้ทักษะชีวิตและการเตรียมพร้อมสู่โลกการทำงาน หลักสูตรนี้เหมาะสำหรับจัดในโรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือศูนย์การเรียนรู้เยาวชน โดยมีกลุ่มผู้เข้าร่วมรุ่นละประมาณ 25–35 คน ใช้เวลาอบรม 2 วัน (รวม 12 ชั่วโมง) ผ่านกิจกรรม Workshop และการเรียนรู้เชิงมีส่วนร่วม (Participatory Learning)

หัวข้อการเรียนรู้

เนื้อหาหลักสูตรถูกออกแบบให้เยาวชนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง แบ่งเป็น 2 หมวดใหญ่ ได้แก่

หมวดที่ 1 “เข้าใจเงิน เข้าใจหนี้”

- ความสำคัญของความรู้ทางการเงิน อธิบายความหมายของเงิน บทบาทของเงิน ในชีวิตประจำวัน และเหตุผลที่ความรู้ทางการเงินเป็นทักษะจำเป็นในศตวรรษที่ 21
- การแยกความต้องการและความจำเป็น พัฒนาทักษะการตัดสินใจทางการเงินอย่างมีเหตุผล ผ่านกิจกรรมสถานการณ์จำลองและเกมวิเคราะห์การใช้จ่าย เพื่อสร้างความตระหนักรู้ต่อพฤติกรรมการบริโภค
- การจัดการรายรับ รายจ่ายในชีวิตประจำวัน ฝึกปฏิบัติการทำบัญชีรายรับ รายจ่าย วิเคราะห์ “จุดรั่วไหลของเงิน” และเรียนรู้การจัดลำดับความสำคัญของค่าใช้จ่าย
- ความเข้าใจเกี่ยวกับหนี้ ทำความเข้าใจความแตกต่างระหว่าง “หนี้ดี” และ “หนี้ร้าย” รวมถึงพื้นฐานเรื่องระบบเครดิต เช่น กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) และข้อมูลเครดิตจากเครดิตบูโร
- การกำหนดเป้าหมายทางการเงินแบบ SMART Goal ฝึกตั้งเป้าหมายทางการเงินที่ชัดเจน วัดผลได้ และปฏิบัติจริง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำกับพฤติกรรมทางการเงินของตนเอง

หมวดที่ 2 “วางแผน ออม และสร้างอนาคต”

- เทคนิคการออมเงินอย่างชาญฉลาด เรียนรู้หลักการจัดสรรรายได้ตามสูตร 50–30–20 รวมถึงแนวคิด “เก็บก่อนใช้” เพื่อสร้างวินัยทางการเงินอย่างเป็นรูปธรรม
- การบริหารหนี้และเครดิตอย่างปลอดภัย ทำความเข้าใจระบบเครดิตบูโร ผลกระทบของการชำระหนี้ไม่ตรงเวลา และวิธีรักษาวินัยทางการเงินเพื่อสร้างเครดิตที่ดี
- การเพิ่มรายได้จากทักษะส่วนบุคคล พัฒนาศักยภาพด้านอาชีพเสริม ผ่านกิจกรรม Mini Project: “อาชีพเล็ก ๆ ของฉัน” เพื่อส่งเสริมการคิดค้นรายได้รูปแบบใหม่ที่เหมาะสมกับศักยภาพของผู้เรียน
- แผน 30 วันแห่งความมั่นคงทางการเงิน สรุบทบทเรียนทั้งหมด พร้อมวางแผนการเงินส่วนบุคคลระยะสั้นที่สามารถปฏิบัติได้จริง และติดตามผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตนเองอย่างเป็นระบบ

ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes)

- เข้าใจหลักพื้นฐานการจัดการเงินส่วนบุคคลและความสำคัญของวินัยทางการเงิน
- แยกแยะความต้องการกับความจำเป็นได้อย่างมีเหตุผล และตัดสินใจใช้จ่ายอย่างเหมาะสม

- จัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายได้อย่างถูกต้องและใช้เป็นเครื่องมือควบคุมการเงินของตนเอง
- วางแผนการออมและบริหารหนี้ได้อย่างมีระบบ รู้เท่าทันความเสี่ยงจากการกู้ยืม
- มีทักษะการสร้างรายได้จากความสามารถของตนเอง และมีเจตคติที่ดีต่อการใช้จ่ายอย่างพอเพียง
- สามารถถ่ายทอดความรู้ทางการเงินต่อให้เพื่อน ครอบครัว หรือชุมชนได้ในฐานะ **“เยาวชนต้นแบบทางการเงิน”**

หลักสูตร Financial Literacy for Kids: ฉลาดเงิน สร้างอนาคต ไม่ได้มุ่งเพียงการสอนให้เยาวชนรู้จักการออมหรือการวางแผนการเงินเท่านั้น แต่ยังเน้นการปลูกฝัง **“คุณค่าทางการเงินเชิงคุณธรรม”** เพื่อให้เยาวชนสามารถอยู่ในระบบเศรษฐกิจยุคใหม่ได้อย่างมั่นคง มีภูมิคุ้มกันต่อแรงจูงใจทางการตลาด และเติบโตเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบทางการเงินต่อสังคมในอนาคต

2. หลักสูตร Financial for Users: การเงินฉบับครัวเรือนยุคใหม่

ความเป็นมาและความสำคัญของหลักสูตร

การเงินได้กลายเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของครัวเรือน โดยเฉพาะในกลุ่มประชาชนรายได้น้อยและผู้สูงอายุที่มีรายได้จำกัด การใช้จ่ายโดยขาดการวางแผนและการก่อหนี้เพื่อบริโภคเกินตัวมักนำไปสู่ความยากลำบากทางการเงินและหนี้สินเรื้อรังหลักสูตร **“Financial for Users: การเงินฉบับครัวเรือนยุคใหม่”** ได้รับการออกแบบขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจ “การจัดการเงินและหนี้สินอย่างเป็นระบบ” เน้นการลงมือปฏิบัติจริง ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงมีส่วนร่วม (Participatory Learning) และเวิร์กช็อปที่ให้ผู้เข้าอบรมได้เรียนรู้จากสถานการณ์ใกล้ตัว ตั้งแต่การสำรวจรายรับ-รายจ่าย การวางแผนงบประมาณ การปรับโครงสร้างหนี้ ไปจนถึงการสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินระยะยาว หลักสูตรนี้ใช้แนวคิด **“รู้-รอด-รวยอย่างพอเพียง”** เพื่อให้ผู้เรียนสามารถบริหารชีวิตทางการเงินของตนเองและครอบครัวได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของหลักสูตร

- เพื่อให้ผู้เข้าอบรมเข้าใจหลักพื้นฐานของการจัดการการเงินส่วนบุคคลและครัวเรือน
- เพื่อให้สามารถวางแผนรายรับ-รายจ่ายและควบคุมหนี้ได้อย่างเป็นระบบและมีวินัย
- เพื่อเสริมสร้างความรู้เท่าทันทางการเงิน ป้องกันกลโกงหรือการกู้หนี้ยืมสินในรูปแบบที่ไม่เหมาะสม
- เพื่อส่งเสริมแนวคิดการออม การลงทุน และการเตรียมพร้อมทางการเงินสำหรับวัยเกษียณ
- เพื่อสร้างเครือข่ายครัวเรือนต้นแบบด้านการบริหารจัดการการเงินในระดับชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ครีวเรือนยากจน ประชาชนทั่วไป และผู้สูงอายุ ที่ต้องการพัฒนาทักษะการจัดการเงินและหนี้สินในชีวิตประจำวัน หลักสูตรนี้เหมาะสำหรับจัดในพื้นที่ชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หรือศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยมีผู้เข้าร่วมอบรมรุ่นละ 25–40 คน ใช้เวลาอบรม 2 วัน (รวม 12 ชั่วโมง) ผ่านการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การระดมความคิดเห็น และการฝึกปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ที่สามารถนำไปใช้ได้ทันที

หัวข้อการเรียนรู้

โครงสร้างหลักสูตรแบ่งเป็น 2 หมวด โดยเน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Interactive Workshop) ดังนี้

หมวดที่ 1 “เข้าใจหนี้ เข้าใจชีวิต”

- สำรวจการเงินของตน – ฝึกทำบัญชีรายรับ–รายจ่าย วิเคราะห์รายได้ จุดรั่วไหล และวางแผนประมาณรายเดือนแบบ 50–30–20
- ปลดหนี้อย่างมีแผน – เรียนรู้ 5 ขั้นตอนปลดหนี้อย่างเป็นระบบ ได้แก่ การสำรวจหนี้ การตั้งงบประมาณ การเลือกกลยุทธ์ การเจรจาหนี้ และการสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงิน พร้อมกรณีศึกษา “ครอบครัวติดหนี้แต่รอดได้เพราะมีแผน”
- Workshop กลุ่มย่อย – การจำลองสถานการณ์การบริหารหนี้จริง เพื่อให้ผู้เข้าอบรมได้ฝึกคิดและวางแผนร่วมกัน

หมวดที่ 2 “สร้างภูมิคุ้มกันทางการเงิน”

- สร้างวินัยและออมอย่างยั่งยืน – การออมเงินอย่างง่ายผ่านเทคนิค “3 กระปุก” (ใช้–เก็บ–ให้) และการจัดตั้งกองทุนฉุกเฉิน
- วางแผนชีวิตทางการเงินระยะยาว – การวางแผนเกษียณ การจัดการรายได้หลังวัยทำงาน และแนวทางสร้างรายได้เสริม
- Workshop ปฏิบัติการ “ชีวิตปลดหนี้–เกษียณมั่นคง” – การเขียนปณิธานทางการเงินของตนเองและครอบครัว พร้อมกำหนดเป้าหมายทางการเงิน 3–5 ปี
- Reflection & Action Plan – สรุปบทเรียนและจัดทำ “แผนการเงินส่วนบุคคล” เพื่อใช้ติดตามผลหลังการอบรม

ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes)

- เข้าใจหลักพื้นฐานของการจัดการเงินส่วนบุคคลและครัวเรือน และสามารถวางแผนรายรับ–รายจ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- ใช้เทคนิคในการควบคุมหนี้ การออมเงิน และการบริหารความเสี่ยงทางการเงินได้จริง

- มีความรู้เท่าทันกลลวงทางการเงิน เช่น สินเชื่อผิดกฎหมาย หนี้นอกระบบ หรือการลงทุนที่มีความเสี่ยงสูง
- จัดทำ “แผนการเงินครัวเรือน” (Household Action Plan) ที่สามารถติดตามและปรับใช้ในชีวิตจริงได้
- มีทัศนคติและพฤติกรรมทางการเงินที่รับผิดชอบมากขึ้น เกิดวินัยทางการเงิน และสามารถถ่ายทอดความรู้ต่อให้กับคนในครอบครัวหรือชุมชน
- เกิดเครือข่าย “ครัวเรือนต้นแบบด้านการเงิน” ที่สามารถเป็นแกนนำขยายองค์ความรู้สู่ระดับชุมชน เพื่อสร้างวัฒนธรรมทางการเงินที่มั่นคงและยั่งยืน

หลักสูตร Financial for Users: การเงินฉบับครัวเรือนยุคใหม่ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเปลี่ยน “พฤติกรรมทางการเงิน” ของประชาชนผ่านการเรียนรู้เชิงปฏิบัติจริง โดยไม่เพียงเพิ่มความรู้ทางการเงิน แต่ยังปลูกฝังทัศนคติ วินัย และความรับผิดชอบต่อการใช้เงิน ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการลดปัญหาหนี้สินของครัวเรือนไทยในระยะยาว

3. หลักสูตร Financial Literacy for Leaders : ผู้นำการเงินชุมชนเพื่อการใกล้เคียงและลดหนี้ด้วยการออม

ความเป็นมาและความสำคัญของหลักสูตร

สถานการณ์หนี้สินครัวเรือนของประเทศไทยในปัจจุบันยังคงอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะในกลุ่มเกษตรกร แรงงานนอกระบบ และประชาชนในชนบท ซึ่งมักประสบปัญหาการบริหารจัดการทางการเงินและขาดช่องทางในการปรึกษาแก้ไขหนี้สินอย่างเป็นระบบ ผู้นำชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกกลางในการให้คำปรึกษา ใกล้เคียง และประสานความร่วมมือระหว่างลูกหนี้-เจ้าหนี้ เพื่อคลี่คลายปัญหาหนี้สินในระดับพื้นที่ หลักสูตร “Financial Literacy for Leaders”

จึงได้รับการพัฒนาขึ้นโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำชุมชนให้มีทั้งความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) และทักษะการใกล้เคียงข้อพิพาทภาคประชาชน (Community Mediation) ตาม พ.ร.บ.การใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 โดยมุ่งให้ผู้สามารถบริหารจัดการกองทุนชุมชนอย่างโปร่งใส เป็นธรรม และนำพาชุมชนสู่เป้าหมาย “ปลอดหนี้-มีวินัย-พึ่งพาตนเองได้”

วัตถุประสงค์ของหลักสูตร

- เพื่อเสริมสร้างความรู้ทางการเงินแก่ผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการเงินส่วนบุคคล และกองทุนชุมชนอย่างมั่นคง
- เพื่อพัฒนาทักษะการใกล้เคียงข้อพิพาทด้านหนี้สินในระดับชุมชนอย่างถูกต้องตามกฎหมายและหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

- เพื่อส่งเสริมธรรมาภิบาลทางการเงิน โปร่งใส ตรวจสอบได้ และสร้างความเชื่อมั่นภายในกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนชุมชน
- เพื่อพัฒนา “ผู้นำต้นแบบ” ที่สามารถเป็นที่ปรึกษาด้านการเงินและการแก้หนี้ให้กับครัวเรือนในพื้นที่
- เพื่อสร้างเครือข่ายผู้นำการเงินชุมชนที่สามารถขับเคลื่อนการลดหนี้และเสริมสร้างวินัยการออมในระดับตำบลและอำเภอได้อย่างยั่งยืน

กลุ่มเป้าหมาย

หลักสูตรนี้มุ่งพัฒนา ผู้นำชุมชนระดับฐานราก เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ประธานกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ คณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้นำกลุ่มอาชีพชุมชนที่มีบทบาทด้านการเงินและการบริหารกองทุน รวมถึงผู้สนใจทั่วไปที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการออมและการแก้ไขปัญหาหนี้สินในพื้นที่ โดยจัดอบรมเป็นระยะเวลา 2 วัน (รวม 12 ชั่วโมง) แบบเชิงปฏิบัติการ (Workshop) และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning)

หัวข้อการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้แบ่งออกเป็น 2 หมวด รวม 7 ประเด็น ครอบคลุมทั้งมิติของความรู้ ทักษะ และเจตคติ

หมวดที่ 1 ผู้นำต้นแบบด้านการเงินและการไกล่เกลี่ยหนี้

- ผู้นำกับธรรมาภิบาลทางการเงิน – บทบาท “ผู้นำการเงิน 3 มิติ” (Role Model, Manager, Mentor)
- บริหารหนี้ส่วนตัวและหนี้ครัวเรือนอย่างมีวินัย – ฝึกปฏิบัติ “บัญชี 7 ช่อง” เพื่อวางแผนรายรับ-รายจ่าย
- เข้าใจกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางหนี้สิน – จำลองสถานการณ์ตาม พ.ร.บ.การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562
- ทักษะการพูดและฟังเพื่อการไกล่เกลี่ย – เทคนิคการสื่อสารเชิงบวก การฟังเชิงลึก และการตั้งคำถามปลายเปิด

หมวดที่ 2 การบริหารกองทุนและสร้างชุมชนปลอดหนี้

- การบริหารกองทุนและกลุ่มออมทรัพย์อย่างโปร่งใส – หลักธรรมาภิบาลทางการเงินในระดับชุมชน
- การสร้างระบบ “ออมแทนหนี้” – แนวคิดลดหนี้ด้วยการออมและการใช้กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เป็นเครื่องมือทางสังคม

- การให้คำปรึกษาถูกหนีในชุมชน
- บทบาทของผู้นำในฐานะที่ปรึกษาและผู้ส่งต่อกรณีไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
หลักสูตรยังมีกิจกรรมเสริม เช่น เวทีแลกเปลี่ยน “ผู้นำต้นแบบชุมชนปลอดภัย”
เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้สรุปบทเรียนร่วมกันและประกาศเจตนารมณ์การเป็นผู้นำ
ต้นแบบทางการเงิน

ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes)

- จัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายส่วนตัวและครัวเรือนได้อย่างเป็นระบบ และวางแผน
การใช้จ่ายได้อย่างมีวินัย
- เข้าใจกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทภาคประชาชน และสามารถดำเนินการไกล่
เกลี่ยเบื้องต้นได้ถูกต้องตามกฎหมาย
- บริหารกองทุนและกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมี
ธรรมาภิบาล
- พัฒนาเป็น “ผู้นำต้นแบบด้านการเงิน” ที่สามารถเป็นที่ปรึกษาแก่ลูกบ้านและ
ชุมชนในการลดหนี้และสร้างการออม
- สร้างเครือข่ายผู้นำการเงินชุมชนที่ร่วมกันขับเคลื่อนเป้าหมาย “ชุมชนปลอดภัย
มีวินัย และพึ่งพาตนเองได้”

หลักสูตร Financial Literacy for Leaders เป็นหลักสูตรเชิงปฏิบัติที่พัฒนา “ผู้นำชุมชน”
ให้มีบทบาททั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยผสมความรู้ทางการเงินเข้ากับกระบวนการ
ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง โปร่งใส และมีวินัยทางการเงิน การเรียนรู้
ภายใต้หลักสูตรนี้ไม่เพียงมุ่งแก้ปัญหาหนี้สินเท่านั้น แต่ยังเสริมสร้างพลังผู้นำเพื่อเป็นแบบ
อย่างของการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนในระดับฐานรากของสังคมไทย

การพัฒนาอาสาสมัครยุติธรรมชุมชน (โดยพัฒนา นักเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนพัฒนา : ADM)

การพัฒนาอาสาสมัครเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานตามโครงการ “การพัฒนาและยก
ระดับแพลตฟอร์มเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งดำเนินการโดย
หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ร่วมกับ
สำนักงานยุติธรรมจังหวัดนครราชสีมา มีเป้าหมายเพื่อสร้างกลไกภาคประชาชนที่สามารถ
ช่วยเหลือ ดูแล และไกล่เกลี่ยปัญหานี้สินของประชาชนในระดับพื้นที่ได้อย่างมี
ประสิทธิภาพและยั่งยืน

1. ขั้นตอนการพัฒนา

กระบวนการพัฒนาอาสาสมัครยุติธรรมชุมชน ADM ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ภาพที่ 11 กระบวนการพัฒนาอาสาสมัครยุติธรรมชุมชน ADM

- การคัดเลือกและเตรียมความพร้อม คัดเลือกผู้นำชุมชนที่มีความน่าเชื่อถือและได้รับการยอมรับจากคนในพื้นที่ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มออมทรัพย์ และอาสาสมัครพัฒนาชุมชน โดยผ่านการกลั่นกรองร่วมระหว่างหน่วยงานท้องถิ่นและสำนักงานยุติธรรมจังหวัด เพื่อให้ได้กลุ่มเป้าหมายที่มีศักยภาพในการเรียนรู้และทำงานร่วมกับชุมชน
- การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ผู้เข้าร่วมได้รับการฝึกอบรมในรูปแบบ **“การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง”** (Experiential Learning) ครอบคลุมองค์ความรู้ด้านกฎหมายพื้นฐาน กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตาม พ.ร.บ.การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ความรู้ทางการเงินส่วนบุคคล และเทคนิคการบริหารจัดการหนี้ในระดับครัวเรือน พร้อมฝึกทักษะการสื่อสาร การฟังเชิงลึก และการสร้างความไว้วางใจระหว่างคู่กรณี เพื่อเตรียมความพร้อมสู่บทบาท **“นักไกล่เกลี่ยภาคประชาชน”**
- การปฏิบัติภาคสนามและการให้คำปรึกษาในพื้นที่ หลังการอบรม ADM เริ่มปฏิบัติหน้าที่จริงในชุมชน โดยทำหน้าที่ให้คำปรึกษาเบื้องต้นแก่ผู้มีปัญหาหนี้สิน วิเคราะห์ประเภทหนี้สิน (หนี้ในระบบ-นอกระบบ) และแนะนำแนวทางการบริหารรายรับ-รายจ่าย รวมถึงการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ธ.ก.ส. ออมสิน และศูนย์ดำรงธรรม เพื่อให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมายและการปรับโครงสร้างหนี้ได้อย่างถูกต้อง

- การเจรจาไกล่เกลี่ยและการสร้างข้อตกลงร่วม ADM ทำหน้าที่เป็น “**นักเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท**” ในลักษณะเป็นกลาง ใช้หลักการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในการจัดเวทีพูดคุยระหว่างลูกหนี้และเจ้าหนี้ เพื่อให้เกิดข้อตกลงร่วมที่เป็นธรรม ลดภาระ ค่าใช้จ่ายและเวลาในการเข้าสู่กระบวนการศาล โดยผลการไกล่เกลี่ยจะถูกบันทึกเป็นข้อตกลงและส่งให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดรับรองตามกฎหมาย
- การติดตาม ประเมินผล และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ADM จะร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้านและสำนักงานยุติธรรมจังหวัดติดตามผลการไกล่เกลี่ย การปฏิบัติตามข้อตกลง และสถานะหนี้สินของครัวเรือน โดยใช้ระบบข้อมูลเชิงพื้นที่ เช่น TP MAP และ PPP-CONNECT เพื่อรายงานผลและสะท้อนปัญหาเชิงระบบกลับไปยังหน่วยงานต้นสังกัด ทั้งยังมีการพัฒนา “**เครือข่ายออนไลน์ ADM นครราชสีมา**” เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และข้อมูลระหว่างอาสาสมัครในพื้นที่ต่าง ๆ

2. หลักสูตร Financial for Users: การเงินฉบับครัวเรือนยุคใหม่

กระบวนการพัฒนา ADM ช่วยเสริมให้เกิด “**อาสาสมัครยุติธรรมชุมชน**” ที่มีทั้งความรู้ ความเข้าใจ และทักษะเชิงปฏิบัติในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน สามารถให้คำปรึกษา วิเคราะห์หนี้ และช่วยเหลือประชาชนได้จริงในระดับพื้นที่ นอกจากนี้ ADM ยังเป็นผู้นำในการสร้างวินัยการออมในชุมชน ส่งเสริมแนวคิด “**ลดหนี้ด้วยการออม**” และเป็นแบบอย่างของการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงรุกเพื่อสร้างสังคมแห่งความเข้าใจ สมานฉันท์ และยั่งยืนในระดับชุมชน

3. บทบาทของอาสาสมัครยุติธรรมชุมชน (ADM)

- บทบาทด้านการให้คำปรึกษาและให้ข้อมูลทางกฎหมาย หลังจากผ่านการอบรม ADM ได้ทำหน้าที่เป็น “**ที่ปรึกษาเบื้องต้น**” ให้กับประชาชนที่ประสบปัญหาหนี้สินในชุมชนโดยใช้ความรู้ที่ได้รับจากการอบรมเพื่อให้คำแนะนำในการจำแนกประเภทของหนี้ การบริหารจัดการรายรับ-รายจ่าย รวมถึงให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิทางกฎหมายของลูกหนี้และเจ้าหนี้ ทั้งในกรณีหนี้ในระบบและหนี้นอกระบบ ADM ยังทำหน้าที่ประสานข้อมูลกับสำนักงานยุติธรรมจังหวัดและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ผู้ที่มีปัญหาหนี้ได้รับความช่วยเหลืออย่างถูกต้องตามขั้นตอน
- บทบาทด้านการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ADM ทำหน้าที่เป็น “**นักเจรจาไกล่เกลี่ยภาคประชาชน**” โดยใช้หลักการเป็นกลาง รับฟังความคิดเห็นของทั้งสองฝ่ายอย่างเท่าเทียม และสร้างพื้นที่พูดคุยเชิงสร้างสรรค์ เพื่อหาทางออกที่เหมาะสมและเป็นธรรมต่อคู่กรณีทั้งสองฝ่าย ในกรณีที่คู่กรณีสามารถตกลงกันได้ ADM จะร่วมกับ

คณะกรรมการใกล้เคียงจัดทำบันทึกข้อตกลงรับข้อพิพาท เพื่อส่งให้สำนักงาน ยุติธรรมจังหวัดรับรองตาม พ.ร.บ.การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ซึ่งช่วยลด ภาระค่าใช้จ่ายและเวลาของประชาชนในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

- บทบาทด้านการประสานงานและส่งต่อข้อมูล ADM ทำหน้าที่เป็น **“กลไกกลาง”** เชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐและสถาบันการเงิน เพื่อให้ประชาชน ที่มีปัญหาหนี้สินได้รับการช่วยเหลืออย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง โดย ADM จะรวบรวม ข้อมูลกรณีปัญหาหนี้สินจากพื้นที่และส่งต่อไปยังสำนักงานยุติธรรมจังหวัด ธนาคาร ออมสิน ธ.ก.ส. รวมถึงหน่วยงานด้านสวัสดิการสังคม เพื่อประสานแนวทางการปรับ โครงสร้างหนี้ การขอสินเชื่อที่เป็นธรรม หรือการเข้าร่วมโครงการลดหนี้ในระดับ จังหวัด
- บทบาทด้านการส่งเสริมการออมและการสร้างวินัยทางการเงิน ADM ได้รับการ อบรมให้เข้าใจแนวคิด **“ลดหนี้ด้วยการออม”** และมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม ให้ประชาชนในพื้นที่เข้าร่วมกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ หรือกองทุนชุมชน โดยเน้น การสร้างวินัยทางการเงิน การเก็บก่อนใช้ และการวางแผนรายรับ-รายจ่ายอย่างเป็น ระบบ ADM ยังเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการเงินแก่ลูกบ้าน โดยจัดเวทีเรียนรู้ การประชุมหมู่บ้าน และกิจกรรมกลุ่มย่อย เพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องการออม การลงทุน และการไม่กลับไปก่อหนี้ซ้ำอีก
- บทบาทด้านการติดตามและรายงานผล ADM ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้านและ สำนักงานยุติธรรมจังหวัดทำหน้าที่ติดตามผลการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและการปฏิบัติ ตามข้อตกลงของคู่กรณี รวมถึงการติดตามสถานะหนี้สินของครัวเรือนในพื้นที่ตำบล พระพุทธ โดยใช้ข้อมูลร่วมกับระบบ TPMAAP และ PPP-CONNECT เพื่อใช้ในการ วิเคราะห์เชิงพื้นที่และจัดทำแผนพัฒนาตำบลปลอดหนี้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ADM ยังทำหน้าที่รายงานความคืบหน้า ปัญหา และข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานต้นสังกัด อย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาแนวทางช่วยเหลือที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
- ผลลัพธ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของ ADM การพัฒนาอาสาสมัคร ยุติธรรมพัฒนา (ADM) ในพื้นที่ตำบลพระพุทธ ส่งผลให้เกิดการขับเคลื่อนการแก้ไข ปัญหาหนี้สินเชิงรุกในระดับชุมชนอย่างเป็นระบบ ผู้นำชุมชนจำนวน 30 คนที่ผ่าน การอบรมมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำทักษะที่ได้รับไปใช้จริงในการให้ คำปรึกษาและไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ทำให้ประชาชนในพื้นที่เข้าถึงกระบวนการยุติธรรม มากขึ้น และลดจำนวนกรณีที่ต้องเข้าสู่กระบวนการศาล พร้อมกันนี้ยังเกิดการรวม กลุ่มออมทรัพย์ใหม่ และการณรงค์วินัยทางการเงินภายในหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง

สรุปภาพรวมบทบาท ADM อาสาสมัครยุติธรรมพัฒนา (ADM) เป็นกลไกสำคัญของกระบวนการยุติธรรมเชิงรุกในระดับพื้นที่ ทำหน้าที่ทั้งในฐานะ “นักไกล่เกลี่ย นักให้คำปรึกษา และนักพัฒนา” ที่เชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน ADM จึงไม่เพียงเป็นผู้ช่วยแก้ไขปัญหานั้นๆ แต่ยังเป็นผู้สร้างสังคมแห่งความเข้าใจ สมานฉันท์ และพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง

4. กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาให้หลุดจากวงจรหนี้สิน

กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาให้หลุดจากวงจรหนี้สิน ด้วยโมเดล “ภาคี พามี” (Partner Model for Income Generation) ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาเชิงบูรณาการที่เกิดจากความร่วมมือของภาคีในพื้นที่ ได้แก่ กลุ่มอาสาสมัครยุติธรรมพัฒนา (ADM) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และหน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่น ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อช่วยให้ครัวเรือนที่มีหนี้สินสามารถหลุดพ้นจากวงจรหนี้สิน ผ่านกระบวนการเพิ่มรายได้ การสร้างตลาดในชุมชน และการฟื้นฟูวินัยทางการเงิน แนวคิดสำคัญของโมเดลนี้ คือ “ลดหนี้ ด้วยการสร้างรายได้ – สร้างรายได้ด้วยการเชื่อมโยงตลาดที่เป็นธรรม”

- การคัดเลือกและวิเคราะห์ครัวเรือนเป้าหมาย กระบวนการเริ่มต้นจากการที่ ADM ในพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานภาคี เช่น สำนักงานยุติธรรมจังหวัด และ อบต. ทำการคัดเลือกครัวเรือนที่มีหนี้สินเรื้อรังจากฐานข้อมูล TPMAP และ PPPCONNECT เพื่อนำมาวิเคราะห์ศักยภาพของแต่ละครัวเรือน เช่น ทักษะอาชีพ พื้นที่เกษตร แรงงาน และทรัพยากรที่มีอยู่ในครัวเรือน เพื่อออกแบบแนวทางการเพิ่มรายได้ที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละบ้าน

- การส่งเสริมการผลิตและสร้างรายได้ในครัวเรือน ครัวเรือนที่ร่วมโครงการได้รับการสนับสนุนการผลิตสินค้าทางการเกษตรขนาดเล็กในครัวเรือน มีการลงทุนต่ำและมีตลาดรองรับ เช่น การเพาะเห็ดนางรม เห็ดอั่งลาร์ การปลูกผักปลอดภัย ผักสลัด ไฮโดรโปนิคส์ และผักพื้นบ้าน รวมทั้งกิจกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์ เช่น กล้วยฉาบ เห็ดทอด และแหนมเห็ด เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิต และสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ เช่น โรงเรือนเพาะเห็ด ก้อนเชื้อ ชุดปลูกผัก และอุปกรณ์แปรรูป เพื่อช่วยลดต้นทุนเริ่มต้น

- การเชื่อมโยงตลาด โดย ADM ทำหน้าที่เป็น “กลไกตลาดกลาง” ในการรวบรวมและจำหน่ายผลผลิตของครัวเรือนในโครงการ โดยรับซื้อในราคาที่เป็นธรรม และนำไปจำหน่ายผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น ตลาดในตำบล ตลาดชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา รวมถึงช่องทางออนไลน์และพรีออร์เดอร์ และยังดูแลการจัดส่งสินค้า การติดฉลากกลุ่ม และการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายกลาง เพื่อให้ระบบตลาดมีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ รายได้จากการจำหน่ายสินค้าจะถูกแบ่งในสัดส่วน ร้อยละ 90 คืนให้ครัวเรือน และร้อยละ 10 เป็นกองทุนหมุนเวียนสำหรับพัฒนากลุ่ม
- การเสริมสร้างศักยภาพและให้กำลังใจ โดย ADM ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงทางจิตใจและที่ปรึกษาด้านการเงิน ลงพื้นที่เยี่ยมบ้านลูกหนี้เป็นระยะ เพื่อพูดคุย ให้กำลังใจ และให้คำแนะนำในการวางแผนการใช้เงิน รวมถึงฝึกทำบัญชีรายรับรายจ่ายประจำวัน นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรม “กลุ่มออมใจ-ออมเงิน” เพื่อสร้างแรงจูงใจและสังคมแห่งการช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในหมู่บ้าน เน้นแนวทางการพึ่งพาตัวเองเข้าใจ ไม่ตัดสิน เพื่อให้ลูกหนี้รู้สึกว่ามีผู้ร่วมทางและพร้อมที่จะเริ่มต้นใหม่อย่างมั่นใจ
- การติดตามผลและพัฒนาต่อเนื่อง ดำเนินการในรูปแบบการเยี่ยมบ้านและเวทีรายเดือน โดย ADM จะเก็บข้อมูลรายได้ การออม และการชำระหนี้ของครัวเรือน เพื่อติดตามความก้าวหน้าและประเมินผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการเงิน ข้อมูลเหล่านี้จะถูกรวบรวมเข้าสู่ระบบ PPP-CONNECT เพื่อใช้วิเคราะห์แนวโน้มและวางแผนการสนับสนุนเพิ่มเติม ในกรณีที่พบว่าครัวเรือนมีศักยภาพสูง จะได้รับการพัฒนาให้เป็น “ครัวเรือนต้นแบบ” เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์แก่ครัวเรือนอื่น

ตารางที่ 12 รายรับจากการจำหน่าย “ภาคี พามี” ปี 2567–2568

เดือน	จำนวนเงินที่ขายได้ ทั้งหมด (บาท)	ทักษะเข้ากลุ่ม ร้อยละ 1 (บาท)	ค่าบริหารจัดการ ร้อยละ 9 (บาท)	รายได้คงเหลือ (ครัวเรือนยากจน) (บาท)
มิถุนายน 2567	17,000	177	1,593	15,930
กรกฎาคม 2567	16,800	168	1,512	15,120
สิงหาคม 2567	19,655	196.6	1,769	17,689.5
กันยายน 2567	15,143	151.4	1,362.9	13,628.7
ตุลาคม 2567	25,355	253.6	2,282	22,819.5
พฤศจิกายน 2567	29,740	297.4	2,646	26,796.6
ธันวาคม 2567	41,123	411.2	3,708	36,983.8
มกราคม 2568	26,770	267.7	2,409.3	24,093
กุมภาพันธ์ 2568	34,200	342	3,078	30,780
มีนาคม 2568	38,040	380.4	3,423.6	34,236
เมษายน 2568	39,978	399.8	3,598	35,980.2
พฤษภาคม 2568	32,700	327	2,943	29,430
รวม	336,941	3,369.4	30,324.7	303,246.9

ผลลัพธ์เชิงรูปธรรมของโมเดล “ภาคี พามี”

- ครีวเรือนที่มีหนี้สินสามารถเพิ่มรายได้เฉลี่ย 7,000–8,000 บาทต่อครัวเรือน ภายใน 9 เดือน
- เกิดระบบตลาดชุมชนที่มีความยั่งยืน โดย ADM ทำหน้าที่เชื่อมโยงการซื้อขาย-จำหน่าย
- เกิดกองทุนหมุนเวียนภายในกลุ่ม เพื่อใช้ซ่อมบำรุงอุปกรณ์และพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่อยอด
- ครีวเรือนต้นแบบลดหนี้ได้จริง และเป็นแรงบันดาลใจให้กับครัวเรือนอื่นในชุมชน
- ผู้มีหนี้สินรู้สึกภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเอง จากการเป็นผู้สร้างรายได้ให้กับผู้อื่นในชุมชน

สรุป - กระบวนการพัฒนาให้หลุดจากวงจรหนี้สินด้วยโมเดล “ภาคี พามี” เป็นตัวอย่างของการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาคีหลายฝ่าย โดยมี ADM เป็นหัวใจสำคัญที่ทำหน้าที่ทั้งผู้ไกล่เกลี่ย ผู้จัดการตลาด และผู้ให้กำลังใจแก่ลูกหนี้ การสร้างรายได้ผ่านกิจกรรมเกษตรขนาดเล็กจึงไม่เพียงช่วยลดหนี้ แต่ยังสร้างคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้กลับคืนสู่ครัวเรือนในชุมชน

5. กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาให้หลุดจากวงจรหนี้สิน

กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาให้หลุดจากวงจรหนี้สิน ด้วยโมเดล **“ภาคี พามี”** (Partner Model for Income Generation) ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาเชิงบูรณาการที่เกิดจากความร่วมมือของภาคีในพื้นที่ ได้แก่ กลุ่มอาสาสมัครยุทธธรรมพัฒนา (ADM) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และหน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่น ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อช่วยให้ครัวเรือนที่มีหนี้สินสามารถหลุดพ้นจากวงจรหนี้สิน ผ่านกระบวนการเพิ่มรายได้ การสร้างตลาดในชุมชน และการฟื้นฟูวินัยทางการเงิน แนวคิดสำคัญของโมเดลนี้ คือ **“ลดหนี้ด้วยการสร้างรายได้ – สร้างรายได้ด้วยการเชื่อมโยงตลาดที่เป็นธรรม”**

- การคัดเลือกและวิเคราะห์ครัวเรือนเป้าหมาย เริ่มต้นจาก ADM ในพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานภาคี เช่น สำนักงานยุติธรรมจังหวัดและ อบต. คัดเลือกครัวเรือนที่มีหนี้สินเรื้อรังจากฐานข้อมูล TPMAF และ PPPCONNECT เพื่อนำมาวิเคราะห์ศักยภาพของแต่ละครัวเรือน เช่น ทักษะอาชีพ พื้นที่เกษตร แรงงาน และทรัพยากรที่มีอยู่ในครัวเรือน เพื่อออกแบบแนวทางการเพิ่มรายได้ที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละบ้าน
- การส่งเสริมการผลิตและสร้างรายได้ในครัวเรือน ครัวเรือนที่ร่วมโครงการได้รับการสนับสนุนการผลิตสินค้าทางการเกษตรขนาดเล็กในครัวเรือน ที่ลงทุนต่ำและมีตลาดรองรับ เช่น การเพาะเห็ดนางรม เห็ดอังกาบ การปลูกผักปลอดภัย ผักสลัดไฮโดรโปนิคส์ และผักพื้นบ้าน รวมทั้งกิจกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์ เช่น กลัวยฉาบ เห็ดทอดและแฮมเห็ด เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิต โครงการยังได้สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ เช่น โรงเรือนเพาะเห็ด ก้อนเชื้อ ชุดปลูกผัก และอุปกรณ์แปรรูป เพื่อช่วยลดต้นทุนเริ่มต้น
- การเชื่อมโยงตลาด โดย ADM ทำหน้าที่เป็น **“กลไกตลาดกลาง”** ในการรวบรวมและจำหน่ายผลผลิตของครัวเรือน รับซื้อในราคาที่เป็นธรรมและนำไปจำหน่ายต่อผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น ตลาดในตำบล ตลาดชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา รวมถึงช่องทางออนไลน์และพริออร์เตอร์ ดูแลการจัดส่งสินค้า การติดฉลากกลุ่ม และการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายกลาง เพื่อให้ระบบตลาดมีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ รายได้จากการจำหน่ายสินค้าจะถูกแบ่งในสัดส่วน ร้อยละ 90 คืนให้ครัวเรือน และร้อยละ 10 เป็นกองทุนหมุนเวียนสำหรับพัฒนากลุ่ม
- การเสริมสร้างศักยภาพและให้กำลังใจ โดย ADM ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงทางจิตใจและที่ปรึกษาด้านการเงิน โดยลงพื้นที่เยี่ยมบ้านลูกหนี้เป็นระยะ เพื่อพูดคุย ให้กำลังใจ และให้คำแนะนำในการวางแผนการใช้จ่ายเงิน รวมถึงฝึกทำบัญชีรายรับรายจ่ายประจำวัน นอกจากนี้ จัดกิจกรรม **“กลุ่มออมใจ-ออมเงิน”** เพื่อสร้างแรงจูงใจและสังคมแห่งการช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในหมู่บ้าน ADM เน้นแนวทางการฟังอย่างเข้าใจ ไม่ตัดสิน เพื่อให้ลูกหนี้รู้สึกว่ามีผู้ร่วมทางและพร้อมที่จะเริ่มต้นใหม่อย่างมั่นใจ

- การติดตามผลและพัฒนาต่อเนื่อง การติดตามผลดำเนินการในรูปแบบการเยี่ยมบ้าน และเวทีรายเดือน โดย ADM จะเก็บข้อมูลรายได้ การออม และการชำระหนี้ของครัวเรือน เพื่อติดตามความก้าวหน้าและประเมินผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการเงิน ข้อมูลเหล่านี้จะถูกรวบรวมเข้าสู่ระบบ PPP-CONNECT เพื่อใช้วิเคราะห์แนวโน้มและวางแผนการสนับสนุนเพิ่มเติม ในกรณีที่พบว่าครัวเรือนมีศักยภาพสูง จะได้รับการพัฒนาให้เป็น **“ครัวเรือนต้นแบบ”** เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์แก่ครัวเรือนอื่น

ผลลัพธ์เชิงรูปธรรมของโมเดล “ภาคี พามี”

- ครัวเรือนที่มีหนี้สินสามารถเพิ่มรายได้เฉลี่ย 7,000–8,000 บาทต่อครัวเรือน ภายใน 9 เดือน
- เกิดระบบตลาดชุมชนที่มีความยั่งยืน โดย ADM ทำหน้าที่เชื่อมโยงการซื้อขาย-จำหน่าย
- เกิดกองทุนหมุนเวียนภายในกลุ่ม เพื่อใช้ซ่อมบำรุงอุปกรณ์และพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่อยอด
- ครัวเรือนต้นแบบลดหนี้ได้จริง และเป็นแรงบันดาลใจให้กับครัวเรือนอื่นในชุมชน
- ผู้มีหนี้สินรู้สึกภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเอง จากการเป็นผู้สร้างรายได้ให้กับผู้อื่นในชุมชน

สรุป - กระบวนการพัฒนาให้หลุดจากวงจรหนี้สินด้วยโมเดล **“ภาคี พามี”** เป็นตัวอย่างของการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาคีหลายฝ่าย โดยมี ADM เป็นหัวใจสำคัญที่ทำหน้าที่ทั้งผู้ไกล่เกลี่ย ผู้จัดการตลาด และผู้ให้กำลังใจแก่ลูกหนี้ การสร้างรายได้ผ่านกิจกรรมเกษตรขนาดเล็กจึงไม่เพียงช่วยลดหนี้ แต่ยังสร้างคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้กลับคืนสู่ครัวเรือนในชุมชน

6. วิธีการติดตามผลการบริหารจัดการหนี้สินครัวเรือน

อาสาสมัครยุติธรรมพัฒนา (ADM) ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาหนี้สินระดับชุมชน โดยมีบทบาททั้งในด้านการให้คำปรึกษา การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และการติดตามผลหลังการไกล่เกลี่ย เพื่อให้ลูกหนี้สามารถปรับตัวและฟื้นฟูกิจการทางการเงินได้อย่างยั่งยืน การติดตามผลโดย ADM ไม่ได้มุ่งเพียงตรวจสอบข้อมูล แต่เน้นการ **“หนุนเสริม สร้างแรงบันดาลใจ และโค้ชชีวิต”** เพื่อให้ผู้ที่มีหนี้สินเกิดความมั่นใจในการจัดการปัญหาของตนเอง

ขั้นตอนและเครื่องมือในการติดตามผล ADM

ขั้นตอนและเครื่องมือในการติดตามผล ADM ใช้แนวทางการติดตามผลแบบมีส่วนร่วม (Participatory Monitoring) โดยดำเนินการเป็นลำดับขั้น ดังนี้

- การจัดทำฐานข้อมูลลูกหนี้ชุมชน: จัดเก็บข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือนที่ผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ย เช่น รายได้ หนี้สิน ค่าครองชีพ และพฤติกรรมทางการเงิน เพื่อใช้ติดตามผลรายเดือน
- การติดตามเชิงกระบวนการ (Process Monitoring): ใช้แบบฟอร์มบันทึกการเยี่ยมบ้านและการชำระหนี้ เพื่อประเมินความคืบหน้าและอุปสรรคของลูกหนี้แต่ละครัวเรือน
- การติดตามเชิงผลลัพธ์ (Outcome Tracking): ประเมินพฤติกรรมการออม การสร้างรายได้เสริม และความสามารถในการบริหารหนี้ของลูกหนี้
- การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้: จัดประชุมรายเดือนของกลุ่มลูกหนี้ เพื่อเปิดพื้นที่ให้แลกเปลี่ยนแนวทางการจัดการหนี้และสร้างกำลังใจร่วมกัน

บทบาทของ ADM ในการหนุนเสริมและให้กำลังใจลูกหนี้

ADM มีบทบาทสำคัญในการทำงานเชิงจิตสังคม (Psycho-Social Support) โดยทำหน้าที่คล้าย “โค้ชชีวิตทางการเงิน” ดังนี้

- เป็นผู้ฟังที่ไม่ตัดสิน (Empathic Listener) ADM รับฟังปัญหาและอารมณ์ของลูกหนี้โดยไม่ตำหนิ เพื่อสร้างความไว้วางใจและลดความเครียดทางจิตใจ
- เป็นเพื่อนร่วมทาง (Mentor) ADM ช่วยตั้งเป้าหมายระยะสั้นและระยะยาวในการลดหนี้ ร่วมกับลูกหนี้ติดตามความคืบหน้าอย่างต่อเนื่อง
- เป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ (Motivator) ใช้กิจกรรมกลุ่ม เช่น “บันทึกความสำเร็จเล็กๆ ๑” หรือ “สัปดาห์แห่งการออม” เพื่อให้ลูกหนี้เห็นความเปลี่ยนแปลงเชิงบวก
- เป็นผู้เชื่อมโยง (Connector) ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคธุรกิจ และกองทุนชุมชน เพื่อให้ลูกหนี้ได้รับโอกาสในการฟื้นฟูอาชีพและเพิ่มรายได้

กลไกการติดตามพร้อม (Collaborative Mechanism)

เพื่อให้การติดตามผลเกิดความต่อเนื่อง ADM ทำงานร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ผ่านกลไกบูรณาการระดับตำบล ดังนี้

- สำนักงานยุติธรรมจังหวัด: รับรองข้อตกลงการไกล่เกลี่ยและให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย
- มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา: สนับสนุนองค์ความรู้และพัฒนาเครื่องมือติดตามผล
- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: ร่วมเก็บข้อมูลและบรรจุแผนฟื้นฟูหนี้ลงในแผนพัฒนาท้องถิ่น
- กลุ่มสัจจะออมทรัพย์และกองทุนชุมชน: เป็นเวทีติดตามการออมรายเดือนของลูกหนี้
- เครือข่าย ADM ระดับอำเภอ: ใช้กลุ่มไลน์/เฟซบุ๊กในการรายงานผลและแลกเปลี่ยนปัญหา

ตัวชี้วัดและผลลัพธ์ของการติดตามผล

ADM ใช้ทั้งตัวชี้วัดเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อประเมินผลลัพธ์ของการบริหารจัดการหนี้ในชุมชน ดังนี้

- ร้อยละของครัวเรือนที่สามารถชำระหนี้ตรงเวลา $\geq$ ร้อยละ 80
- ร้อยละของครัวเรือนที่เริ่มออมเงินหลังการไกล่เกลี่ย $\geq$ ร้อยละ 70
- ระดับความมั่นใจของลูกหนี้ในการบริหารการเงินเพิ่มขึ้นอย่างน้อย ร้อยละ 30
- จำนวนครัวเรือนที่ลดภาระหนี้ลงอย่างต่อเนื่องภายใน 6 เดือนหลังการไกล่เกลี่ย

ผลกระทบเชิงบวกจากการทำงานของ ADM

การดำเนินงานของ ADM ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ จิตใจ และสังคม ดังนี้

- ลูกหนี้มีวินัยทางการเงินมากขึ้นและไม่กลับไปก่อหนี้ซ้ำ
- ชุมชนมีเครือข่ายช่วยเหลือกันเอง เกิด “กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อนปลดหนี้”
- ผู้นำชุมชนกลายเป็นที่ปรึกษาและต้นแบบการจัดการหนี้
- เกิดต้นแบบ “**ตำบลปลอดหนี้**” ที่สามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่นได้

สรุป - ADM ทำหน้าที่มากกว่าผู้ไกล่เกลี่ย แต่คือ “**เพื่อนร่วมทางชีวิต**” ของผู้หนีสิน โดยใช้พลังแห่งการรับฟัง การให้กำลังใจ และการโค้ชชิ่ง เพื่อหนุนเสริมให้ลูกหนี้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง แนวทางการติดตามผลโดย ADM จึงเป็นทั้งกระบวนการเรียนรู้ การเยียวยา และการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน ให้ก้าวพ้นปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน ดังนั้น แนวคิด Empowerment หรือ “**การเสริมพลัง**” ในบริบทของการแก้ไขปัญหาหนี้สินครัวเรือน หมายถึงกระบวนการสร้างความสามารถให้ประชาชนลุกขึ้นมาจัดการปัญหาทางเศรษฐกิจของตนเองอย่างมีศักดิ์ศรีและยั่งยืน โดยการดำเนินงาน “**ทำงานเชิงรุก ด้วยการแก้หนี้ครัวเรือน Plus**” ของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ได้ออกแบบให้เป็น การพัฒนาชุมชนเชิงบูรณาการ ที่ผสมองค์ความรู้ด้านการเงิน กฎหมาย การศึกษา และสังคม ผ่านการเสริมสร้างศักยภาพของคนและเครือข่ายในพื้นที่

แกนสำคัญของการเสริมพลังในโครงการนี้อยู่ที่การพัฒนา ความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) และ วินัยทางการเงิน (Financial Discipline) ในระดับบุคคลและชุมชน โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ (Participatory Learning) และกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง (Experiential Learning) ผ่าน 3 หลักสูตรหลัก ได้แก่ Financial Literacy for Kids – ปลุกฝังเยาวชนให้รู้จักวางแผนการเงิน เข้าใจหนี้ และรู้จักออม, Financial for Users – พัฒนาทักษะการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย และการปลดหนี้อย่างมีแผน, Financial Literacy for Leaders – เสริมบทบาทผู้นำชุมชนให้เป็นนักไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และต้นแบบธรรมาภิบาลทางการเงิน

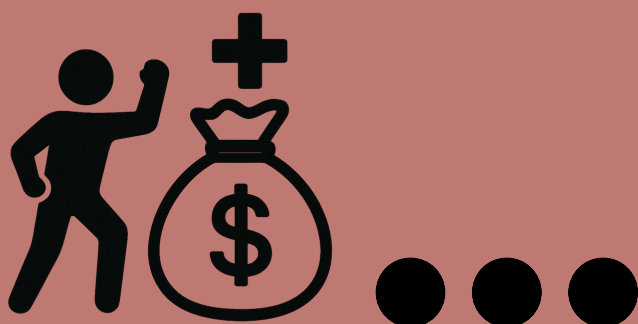
นอกจากนี้ โครงการยังพัฒนา อาสาสมัครยุติธรรมชุมชน (ADM) ให้ทำหน้าที่ “**พี่เลี้ยงทางการเงิน**” และ “**นักไกล่เกลี่ยภาคประชาชน**” โดย ADM ทำงานแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ ตั้งแต่การสำรวจสถานะหนี้ เจรจาปรับโครงสร้างหนี้ ให้คำปรึกษา สร้างวินัยการออม และติดตามผลอย่างต่อเนื่อง การมี ADM ทำให้เกิดกลไก “**ยุติธรรมเชิงรุก**” ที่เข้าถึงประชาชนโดยตรง ช่วยให้ครัวเรือนลดภาระหนี้เฉลี่ย ร้อยละ 25-40 ภายในหนึ่งปี และป้องกันการกลั้วไปก่อหนี้ซ้ำ

ในระดับชุมชน โครงการส่งเสริมการสร้าง กลุ่มออมทรัพย์ และเครือข่ายทางสังคม เพื่อให้ชุมชนกลายเป็นพื้นที่เรียนรู้ร่วมกัน มีวินัย โปร่งใส และตรวจสอบได้ พร้อมขับเคลื่อนแนวคิด “**ลดหนี้ด้วยการออม**” และ “**เพิ่มรายได้ด้วยอาชีพในพื้นที่**” โดยใช้โมเดล “**ภาคี พามี (Partner Model for Income Generation)**” ที่เชื่อมโยงการผลิต การตลาด และการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ เช่น ธ.ก.ส. และสำนักงานยุติธรรมจังหวัด

ในเชิงทฤษฎี การเสริมพลังภายใต้โครงการนี้สอดคล้องกับแนวคิด Empowerment Theory ที่เน้นการพัฒนาศักยภาพ (Capacity Building) การมีส่วนร่วม (Participation) และการพึ่งพาตนเอง (Self-Reliance) ของประชาชน ผลที่เกิดขึ้นจึงไม่เพียงเป็นการ “**ลดตัวเลขหนี้**” แต่ยังสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคมและจิตใจให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น เกิดวัฒนธรรมการออม การช่วยเหลือกัน และความภาคภูมิใจในตนเอง

กล่าวโดยสรุป โครงการ “**ทำงานเชิงรุก ด้วยการแก้หนี้ครัวเรือน Plus**” เป็นตัวอย่างของการใช้แนวทาง Empowerment-Based Development ที่เปลี่ยนการแก้หนี้จาก “**การช่วยเหลือ**” มาเป็น “**การสร้างพลัง**” เพื่อให้ประชาชนไทยก้าวพ้นความเปราะบางทางการเงิน และยืนหยัดได้ด้วยตนเองบนฐานของความรู้ วินัย และความร่วมมือของชุมชนอย่างยั่งยืน

7.

ปัจจัยและเงื่อนไข สู่ความสำเร็จ

ของการลดหนี้ครัวเรือนยากจน:
กรณีศึกษาตำบลพระพุทธร
จังหวัดนครราชสีมา

การแก้ไขปัญหาหนี้สินครัวเรือนของคนจนไม่อาจพึ่งเพียงนโยบายจากส่วนกลางหรือมาตรการทางการเงินเท่านั้น แต่ต้องอาศัย **“พลังของคนในพื้นที่”** ที่รวมตัวกันเพื่อจัดการปัญหาของตนเองอย่างเป็นระบบ กรณีของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์หมู่ 7 ตำบลพระพุทธ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการสร้างทางออกจากหนี้ด้วยพลังของชุมชน ผ่านความร่วมมือ ความไว้วางใจ และการบริหารจัดการที่โปร่งใส

บทเรียนจากพื้นที่ชี้ให้เห็นว่า การลดหนี้ที่ยั่งยืนไม่ได้เกิดจากการปลดหนี้เพียงชั่วคราว แต่เกิดจากการสร้าง **“ระบบชุมชนที่เข้มแข็ง”** และ **“คนที่มีวินัยทางการเงิน”** ซึ่งสามารถจัดการรายได้ รายจ่าย และหนี้สินได้ด้วยตนเอง

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

1. ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งและมีธรรมาภิบาล

ผู้นำถือเป็นหัวใจสำคัญของการเริ่มต้นและรักษากระบวนการแก้หนี้ในระยะยาว ผู้นำชุมชนของหมู่ 7 มีลักษณะเด่นคือความซื่อสัตย์ โปร่งใส และเป็นแบบอย่างของการออมพูดแล้วทำจริง ทำให้สมาชิกเกิดความเชื่อมั่นและกล้าร่วมมือ ในทางปฏิบัติ ผู้นำไม่ได้เพียงทำหน้าที่บริหารเงินกองทุนเท่านั้น แต่ยังเป็น **“ผู้นำการเรียนรู้”** ที่สอนให้สมาชิกเข้าใจเรื่องราวรับรายจ่าย การวางแผนทางการเงิน และการใช้เงินอย่างมีวินัย อีกทั้งยังเป็นคนกลางในการประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น พัฒนาชุมชน ธ.ก.ส. หรือยุติธรรมจังหวัด เพื่อขอความช่วยเหลือหรือสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่ม

2. ความไว้วางใจและความร่วมมือของสมาชิก

ความสำเร็จของกลุ่มออมทรัพย์เกิดจาก **“ความไว้วางใจร่วมกัน”** ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญที่สุด สมาชิกทุกคนฝากเงินในวันเดียวกันทุกเดือน ร่วมประชุม ร่วมตัดสินใจ และตรวจสอบบัญชีได้อย่างเปิดเผย สิ่งนี้ทำให้เกิดความโปร่งใสและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม การออมไม่ใช่แค่การเก็บเงินแต่เป็นการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เมื่อสมาชิกเห็นว่ากลุ่มมีความซื่อสัตย์และตรวจสอบได้ ทุกคนก็พร้อมออมมากขึ้นและรักษาวินัยทางการเงินของตนเอง

3. ระบบบริหารจัดการที่โปร่งใสและตรวจสอบได้

การบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์หมู่ 7 เป็นไปอย่างมีระบบ มีคณะกรรมการที่มาจากการเลือกตั้งของสมาชิก มีการประชุมทุกเดือน เปิดบัญชีรายรับรายจ่ายต่อที่ประชุม และใช้แบบฟอร์มมาตรฐานในการบันทึกข้อมูล กองทุนถูกบริหารอย่างมีวินัย เช่น สมาชิกต้องฝากเงินตรงเวลา การกู้ต้องมีผู้ค้ำประกันและคืนภายในเวลาที่กำหนด มีการจัดสรรผลกำไรที่ชัดเจน เช่น ปันผลสมาชิกร้อยละ 80 และจัดสรรส่วนหนึ่งเป็นกองทุนสวัสดิการ

4. การเสริมพลังชุมชนและการเรียนรู้ทางการเงิน

กระบวนการลดหนี้ไม่ได้จบแค่การออม แต่ต้องทำให้คนรู้จัก “จัดการการเงินของตนเอง” มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาได้เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงทางวิชาการ ถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำบัญชีครัวเรือน การวางแผนรายได้-รายจ่าย และการใช้ข้อมูลจากระบบ PPP-Connect เพื่อติดตามสถานการณ์หนี้ สิ่งนี้ทำให้สมาชิกเข้าใจว่าการลดหนี้ไม่ใช่แค่ “พ้นจากเจ้าหนี้” แต่คือ “รู้จักสร้างภูมิคุ้มกันให้ชีวิต”

เงื่อนไขความสำเร็จที่ควรคำนึง

การลดหนี้ครัวเรือนของกลุ่มเปราะบางให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน ไม่ได้เกิดจากโครงการระยะสั้นหรือความช่วยเหลือเฉพาะกิจเท่านั้น แต่ต้องอาศัย เงื่อนไขเชิงกระบวนการที่หล่อหลอมทั้ง “วินัยชุมชน” และ “การสนับสนุนจากภาคี” ไปพร้อมกัน เงื่อนไขหลักที่ควรคำนึง มีดังนี้

1. ความต่อเนื่อง

ความต่อเนื่องเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างวินัยทางการเงินและความเชื่อมั่นระหว่างสมาชิก การออมที่ดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอทุกเดือน รวมถึงการประชุมประจำเดือนที่ไม่ขาดตอน ทำให้สมาชิกมองเห็นพัฒนาการของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง เกิดความผูกพันและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน

ในทางปฏิบัติ ความต่อเนื่องต้องได้รับการจัดการอย่างมีระบบ เช่น การกำหนด “วันออมประจำเดือน” อย่างชัดเจน เพื่อให้สมาชิกเตรียมพร้อมล่วงหน้า การจัดทำระบบติดตามผลรายเดือน เช่น สมุดออมทรัพย์หรือแอปพลิเคชันชุมชน เพื่อให้ข้อมูลมีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ ตลอดจนวางแผนกิจกรรมประจำปี เช่น เวทีสรุปผลรายไตรมาส หรือประชุมใหญ่ประจำปี เพื่อทบทวนความก้าวหน้าและร่วมกันปรับทิศทางการดำเนินงานของกลุ่ม

กล่าวได้ว่า “ความต่อเนื่อง” ไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมตามปฏิทิน แต่เป็นกระบวนการสร้างความยั่งยืนให้กับวินัยและความสัมพันธ์ของสมาชิกในระยะยาว

2. ความโปร่งใส

ความโปร่งใสในการบริหารจัดการถือเป็นรากฐานของความไว้วางใจในกลุ่มออมทรัพย์ การเปิดเผยข้อมูลทางการเงิน การจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายที่ถูกต้อง และการแสดงผลการดำเนินงานต่อสมาชิกทุกเดือน ทำให้กลุ่มสามารถป้องกันความขัดแย้งและความคลางแคลงใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางที่สำคัญคือ การจัดให้มี “คณะกรรมการตรวจสอบภายใน” ที่มาจากสมาชิก และเชิญหน่วยงานภายนอก เช่น พัฒนาชุมชนหรือมหาวิทยาลัย เข้าร่วมตรวจสอบ ปีละหนึ่งครั้ง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในมาตรฐานการดำเนินงาน นอกจากนี้ การใช้แบบฟอร์มบัญชีมาตรฐาน หรือระบบดิจิทัล เช่น PPP-Connect ช่วยให้การบันทึกข้อมูลเป็นระบบมากขึ้น และง่ายต่อการติดตามผล

เมื่อความโปร่งใสกลายเป็นวัฒนธรรมของกลุ่ม สมาชิกทุกคนจะรู้สึกว่าคุณภาพมีส่วนร่วมในความสำเร็จ และกลุ่มจะสามารถรักษาความเชื่อถือไว้ได้ในระยะยาว

3. การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

ความสำเร็จของการลดหนี้ครัวเรือนเกิดขึ้นได้จากความร่วมมือระหว่าง “ชุมชน – ภาครัฐ – ภาควิชาการ” โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของกระบวนการ และหน่วยงานอื่นทำหน้าที่สนับสนุน การมีส่วนร่วมเช่นนี้ช่วยให้การแก้ไขปัญหามีความเข้าใจบริบทจริงของพื้นที่ และมีความต่อเนื่องมากกว่าโครงการแบบสั่งการจากบนลงล่าง

ในพื้นที่ต้นแบบ มีการจัดตั้ง “คณะกรรมการภาคีแก้หนี้” ระดับตำบล ประกอบด้วยตัวแทนจากผู้นำชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ หน่วยงานราชการ และมหาวิทยาลัย เพื่อร่วมกันวางแผน ติดตาม และถอดบทเรียนการดำเนินงาน ขณะเดียวกัน เวทีประชาคมก็ถูกใช้เป็นพื้นที่สำคัญในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และกำหนดกติกาการดำเนินงานร่วมกัน

ในเชิงแนวทาง การมีส่วนร่วมไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการเข้าร่วมกิจกรรม แต่ต้องหมายถึง “การมีสิทธิ์ตัดสินใจ” และ “การรับผิดชอบร่วมกัน” เพราะการพัฒนาใด ๆ ที่ปราศจากการมีส่วนร่วมของเจ้าของปัญหา ย่อมไม่สามารถยืนหยัดได้อย่างแท้จริง

4. แรงจูงใจเชิงบวก

แรงจูงใจเชิงบวกเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้สมาชิกเกิดความภูมิใจและอยากรักษาวินัยทางการเงินของตนเองอย่างต่อเนื่อง ความสำเร็จของกลุ่มออมทรัพย์หมู่ 7 เกิดจากการสร้างแรงจูงใจในรูปแบบที่จับต้องได้ เช่น การมอบรางวัล “สมาชิกดีเด่นด้านการออม” หรือ “ครอบครัวตัวอย่างลดหนี้สำเร็จ” เพื่อยกย่องความพยายามของสมาชิกในที่ประชาคม

นอกจากนี้ กลุ่มยังนำกำไรส่วนหนึ่งกลับคืนสู่สมาชิกในรูปของสวัสดิการ เช่น ทุนการศึกษา เงินช่วยเหลือฉุกเฉิน หรือกองทุนสุขภาพชุมชน ซึ่งช่วยให้สมาชิกเห็นคุณค่าของการออมในเชิงสังคม ไม่ใช่เพียงทางเศรษฐกิจเท่านั้น

ในมิติการสื่อสาร ยังสามารถใช้กิจกรรมสร้างแรงบันดาลใจ เช่น การจัดเวทีแบ่งปันประสบการณ์ของผู้ที่หลุดจากหนี้ หรือการผลิตสื่อสั้นเล่าเรื่องความสำเร็จของสมาชิก เพื่อสร้างแรงขับเคลื่อนทางจิตใจให้คนในชุมชนเห็นว่า “การออมสามารถเปลี่ยนชีวิตได้จริง”

5. การขยายผลอย่างเป็นระบบ

เมื่อพื้นที่ต้นแบบประสบความสำเร็จ การขยายผลสู่พื้นที่อื่นต้องเป็นไปอย่างมีทิศทาง และรักษาอัตลักษณ์เดิมของกลุ่มไว้ การขยายผลอย่างเป็นระบบหมายถึงการจัดการความรู้จากพื้นที่ต้นแบบให้พร้อมต่อการถ่ายทอด และปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละชุมชน

แนวทางหนึ่งคือการจัดตั้ง **“เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์”** ระหว่างตำบลใกล้เคียง เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และร่วมกันแก้ปัญหา นอกจากนี้ การจัดเวทีเรียนรู้ระดับอำเภอหรือจังหวัด โดยเชิญกลุ่มต้นแบบมาเล่าประสบการณ์จริง จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้แบบข้ามพื้นที่ (Cross-learning) ซึ่งสร้างผลลัพธ์ที่ยั่งยืนมากกว่าการขยายโดยคำสั่งหรือเงินทุนสนับสนุนเพียงอย่างเดียว อีกแนวทางหนึ่งคือการจัดทำ **“คู่มือโมเดลลดหนี้แบบชุมชน”** ซึ่งบันทึกกระบวนการและแนวทางปฏิบัติที่ผ่านการทดลองแล้ว เพื่อให้กลุ่มใหม่สามารถนำไปปรับใช้ตามบริบทของตนเองได้โดยไม่ต้องเริ่มจากศูนย์

กล่าวได้ว่า การขยายผลที่ยั่งยืนไม่ใช่การคัดลอกแบบ แต่คือการ **“เรียนรู้และปรับให้เหมาะสม”** เพื่อให้ชุมชนใหม่สามารถเติบโตได้จากฐานคิดเดียวกัน

บรรณานุกรม

- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2566). รายงานภาวะหนี้ครัวเรือนไทยไตรมาสที่ 4 ปี 2566. กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2567). รายงานเศรษฐกิจและการเงินประจำปี 2567. กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- ไทยพีบีเอส. (2568, 10 มีนาคม). ภัยสร้างครอบครัว “แบกหนี้” มากสุด ที่ทีบี ซี คนไทยมี “รายได้โตไม่ทันรายจ่าย”. สืบค้นเมื่อ 11 พฤศจิกายน 2568 จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/350050>
- สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. (2567). แนวทางการดำเนินงานศูนย์อำนวยการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัย (ศจพ.). กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2566. สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/wordpress/wp-content/uploads/2025/04/article_20241003144258.pdf
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). รายงานสถานการณ์ความยากจนของประเทศไทย พ.ศ. 2566. กรุงเทพฯ: สศช.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2567). รายงานภาพรวมเศรษฐกิจและสังคมประเทศไทย ปี 2567. กรุงเทพฯ: สศช.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2568). ภาวะสังคมไทย ไตรมาสสอง ปี 2568. ปีที่ 24, ฉบับที่ 3 (สิงหาคม 2568). สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/wordpress/wp-content/uploads/2025/08/1-publisher_q2-68.pdf
- หอการค้าไทยและสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย. (2568, 14 พฤศจิกายน). สถานภาพหนี้ครัวเรือนไทย 2568 [บทความออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 11 พฤศจิกายน 2568 จาก <https://www.thaichamber.org/news/view/87/3962/สถานภาพหนี้ครัวเรือนไทย-2568>

ภาคผนวก

ภาคผนวก : บทเรียนจากตำบลพระพุทธ “เมื่อชาวบ้านลุกขึ้นสู้หนี้”

บนผืนดินแห้งแล้งของอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา “หนี้สินครัวเรือน” ไม่ได้เป็นเพียงตัวเลขในสมุดบัญชี แต่คือเรื่องราวของชีวิตจริงของคนเล็ก ๆ ที่ต้องกู้เพื่อใหวันพรุ่งนี้ยังเดินต่อได้ หลายบ้านเป็นหนี้ไม่ไ้เพราะความฟุ่มเฟือย แต่เพราะต้องกู้เพื่อยู่รอด - เพื่อยื้ออุป้ ปลุกพืช ส่งลูกเรียน หรือรักษาคคนในบ้านให้หายป่วย

ในตำบลพระพุทธร มีครัวเรือนยากจนกว่า 190 ครัวเรือน กว่าครึ่งหนึ่งมีภาระหนี้ทั้งในระบบและนอกระบบ บางบ้านเป็นหนี้ซ้อนหนี้จากกองทุนหมู่บ้าน ธ.ก.ส. และเจ้าหนัรายวัน “รายได้เท่าเดิม แต่รายจ่ายเพิ่มขึ้นทุกปี” คือคำที่ชาวบ้านพูดกันจนชินหู และกลายเป็นภาพสะท้อนความเปราะบางของชีวิตชนบท แต่ท่ามกลางความอัดอั้นนั้น ได้มีเสียงหนึ่งดังขึ้นในวงประชุมเล็ก ๆ ของหมู่บ้านเมื่อปี 2555 “เราจะอยู่แบบนี้ไปอีกนานเท่าไร ถ้าไม่เริ่มออมด้วยตัวเอง?” เสียงนั้นมาจากผู้ใหญ่บ้านหมู่ 7 นายเจ็ดชัย ทองโพธิ์ คำถามธรรมดาแต่สะเทือนใจ คำถามที่เปลี่ยนชะตาของทั้งตำบล

หลังคำถามนั้น การพูดคุยเล็ก ๆ ในศาลาหมู่บ้านเริ่มก่อตัวขึ้นอย่างจริงจัง ผู้คนมานั่งล้อมวงกัน - ชาวนา แม่ค้า คนทำสวน - พูดคุยเรื่องหนี้กันอย่างเปิดใจเป็นครั้งแรกในชีวิต ไม่มีใครพูดแทนใคร ไม่มี การตำหนิ แต่มีการรับฟังว่าทำไมถึงต้องกู้ และอยากหลุดจากวงจรนี้ได้อย่างไร

จากวงพูดคุยวันนั้น จึงเกิดแนวคิดเรียบง่ายแต่ทรงพลังว่า “ถ้าเราออมด้วยกัน แม้เพียงคนละห้าสิบบาท มันก็จะเป็นเงินก้อนใหญ่ที่ช่วยกันได้ในยามลำบาก” เดือนธันวาคมปีนั้นเอง กลุ่มเล็ก ๆ 40 คนเริ่มต้นฝากเงินครั้งแรก และตั้งชื่อว่า “กลุ่มออมทรัพย์สัจจะหมู่ 7” คำว่า “สัจจะ” เป็นทั้งสัญญาและศรัทธา - ศรัทธาว่าความซื่อสัตย์ต่อกันจะนำทางให้ทุกคนรอด

กลุ่มออมทรัพย์สัจจะมีหลักง่าย ๆ แต่เข้มแข็ง โดยทุกวันที 1 ของเดือนคือ “วันสัจจะออมร่วมกัน” สมาชิกทุกคนต้องนำเงินมาฝาก - อย่างน้อย 50 บาท มากสุดไม่เกิน 1,000 บาท ใครจะฝากมากฝากน้อยไม่สำคัญ สิ่งสำคัญคือ “อย่าขาดสัจจะ” คณะกรรมการ 7 คนที่ได้รับเลือกจากหมู่บ้าน บริหารงานด้วยความโปร่งใส ทุกเดือนจะอ่านบัญชีรายรับ-รายจ่ายต่อหน้าสมาชิก บัญชีของกลุ่มไม่เคยเป็นความลับ เพราะเงินกองนี้คือเงินของทุกคน

เงินที่ออมไว้ไม่ได้ถูกปล่อยทิ้งเฉย ๆ แต่กลายเป็น **“ทุนหมุนเวียนของชุมชน”** สำหรับสมาชิกที่มีความจำเป็น เช่น ต้องรักษาพยาบาล หรือต้องลงทุนเล็ก ๆ ในครัวเรือน สามารถขอกู้ได้ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 0.5 ต่อเดือน ผลกำไรจากดอกเบี้ยถูกแบ่งปันกลับคืนสู่ชุมชน จากเงินฝากเล็ก ๆ เพียงไม่กี่พันบาทในปีแรก สิบปีผ่านไป กลุ่มออมทรัพย์นี้จะหมู่ 7 มีสมาชิกกว่า 200 คน เงินหมุนเวียนกว่า 700,000 บาท ครัวเรือนกว่า ร้อยละ 90 ไม่มีหนี้นอกระบบ และหลายครอบครัวสามารถปลดหนี้เดิมได้ภายใน 2 ปี

ความสำเร็จของหมู่บ้านแห่งนี้ คือการจับมือกันของหลายภาคส่วน ชณะที่มหาวิทยาลัยฯ เข้ามาทำหน้าที่เป็น **“พี่เลี้ยงทางปัญญา”** ถ่ายทอดความรู้เรื่องบัญชีครัวเรือน วางแผนการเงิน และช่วยเก็บข้อมูลหนี้ผ่านระบบ PPP Connex TPMP และ NOAH Platform

บทเรียนจากตำบลพระพุทธชี้ชัดว่า การแก้หนี้ไม่ใช่เรื่องเงิน แต่คือเรื่อง **“วินัยและความไว้วางใจ”** ความสำเร็จ เกิดจากห้าปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ผู้นำที่ซื่อสัตย์และเป็นแบบอย่าง ระบบบริหารโปร่งใส วินัยร่วมของสมาชิก การเรียนรู้ต่อเนื่อง และทุนทางสังคมที่สร้างความเชื่อใจ วันนี้ หมู่ 7 ตำบลพระพุทธ ไม่ได้เป็นเพียงหมู่บ้านหนึ่งในโคราช แต่กลายเป็นสัญลักษณ์ของ **“การแก้หนี้ด้วยพลังชุมชน”** เพราะพวกเขาพิสูจน์แล้วว่า - การลดหนี้ไม่จำเป็นต้องเริ่มจากนโยบายใหญ่ หรือเงินทุนมหาศาล แต่เริ่มจากวงออมเล็ก ๆ ที่ตั้งอยู่บนความเชื่อใจ “ไม่มีหนี้ใดใหญ่เกินพลังของชุมชน และไม่มีปัญหาใดที่คนเล็ก ๆ จะแก้ไม่ได้ ถ้าเราเริ่มลงมือด้วยกัน”

“... สถานการณ์หนี้สินครัวเรือน ปี 2568/Q1 พบหนี้สินครัวเรือนมีมูลค่ารวม 16.35 ล้านล้านบาท ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาแหล่งให้กู้ยืมของครัวเรือน พบว่าธนาคารพาณิชย์เป็นเจ้าหนี้รายใหญ่ที่สุดของครัวเรือน

หนี้ครัวเรือนปี 2568 ยังคงอยู่ในระดับสูง โดยมีหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน 740,596 บาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 22 จากปีก่อน โดยมีสาเหตุหลักมาจากภาวะเศรษฐกิจชะลอตัว รายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย ค่าครองชีพสูงขึ้น ราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ นอกจากนี้ยังพบว่า หนี้สินครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้นทำให้ผู้คนมีความเครียดและความกดดันเพิ่มขึ้น ซึ่งนำไปสู่ปัญหาด้านสุขภาพจิต เช่น โรคซึมเศร้าและวิตกกังวล แม้ยังไม่มีสถิติการฆ่าตัวตายเนื่องจากหนี้สินครัวเรือนโดยตรงในประเทศไทยอย่างเป็นทางการ แต่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องชี้ว่าปัญหานี้รุนแรง และเป็นปัจจัยสำคัญ ...”

กรณีศึกษา 1 :

นายจันทร์ ดีคันทา (อายุ 70 ปี)

“หนี้ที่ไม่ได้ก่อ แต่ความเป็นพ่อต้องช่วยแก้”

รอยยิ้มที่หายไปของลุงจันทร์ ชายชราวัย 70 ปี และสภาพร่างกายที่อิดโรยจากการทำงานหนัก อารมณ์ที่ยังจมอยู่ในห้วงความทุกข์ของการสูญเสียภรรยา มีชีวิตอยู่ด้วยความเครียดและท้อแท้ ลุงจันทร์บอกเล่าถึงสาเหตุของการเป็นหนี้สินที่เหมือนงูกินหาง **“ไม่รู้จะทำอะไร ลุงเป็นหนี้เพราะลูก ๆ”** แม้ตนเองจะไม่ได้เป็นคนสร้างมัน แต่ด้วยความเป็นพ่อ ที่ต้องการเห็นลูกมีคุณภาพชีวิตที่ดี แม้ชีวิตจะเลี้ยวเลยเถิดเสียไปแล้ว แต่ยังคงต้องทำงานหนักเพื่อหาเงินมาใช้หนี้ครัวเรือน ลุงจันทร์มีลูกชายหญิงรวม 4 คน โดยพบว่า ลูกคนที่ 1 -3 ทำงานก่อสร้างอยู่ กทม. โดยลูกคนที่ 4 ตกงานและมาอาศัยอยู่ด้วยกัน มีหลานอยู่ด้วย ชาย 2 คน หญิง 1 คน รวม 3 คน เหลน 1 คน กำลังเรียน ม.ต้น 2 คน ทุกคนใช้เงินกันเก่ง แต่ก็อยากให้หลาน ๆ ได้เรียนสูง ๆ จึงไม่ได้ให้หลาน ๆ ช่วยทำงาน

สาเหตุของการเป็นหนี้เกิดจากรายได้ไม่พอรายจ่าย ลุงจันทร์ มีค่าเช่าบ้าน ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง มีรายได้จากยังชีพผู้สูงอายุให้เดือนละ 700 บาท และเบี้ยยังชีพผู้พิการอีก 800 บาท อาชีพหลัก คือ ปลูกผัก (แตงกวา) โดยที่ดินปลูกแตงกวาจากเดิมเป็นของตนเองแต่ปัจจุบันได้นำไปจำนองไว้กับผู้ใหญ่บ้าน และขออาศัยที่เพื่อปลูกแตงกวา มีรายได้จากการขายแตงเพียงวันละ 200 บาท ลุงจันทร์ใช้ทั้งความขยันและอดออม โดยหารายได้เสริมด้วยการหาปลา และรับจ้างทั่วไป บางครั้งช่วยงานวัดเพื่อขอแลกข้าว เงินที่หามาได้ลุงจันทร์จะนำไปเก็บออมเพื่อนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและให้ลูก ๆ หลาน ๆ ได้ใช้จ่าย ตนเองไม่เคยได้ใช้หวังเพียงเพื่ออนาคตที่ดีของลูกหลานที่จะไม่ต้องลำบากแบบตนเอง หากได้รับการศึกษาที่ดี วงเวียนหนี้ของ ลุงจันทร์ ยังคงวนลูปอยู่ใน **“วงจรหนี้”** ส่วนใหญ่ เป็นหนี้ที่จำเป็น และหนี้ฟุ่มเฟือย โดยหนี้ที่จำเป็น คือ หนี้เพื่อการผ่อนบ้านและหนี้เพื่อการศึกษา แต่หนี้ฟุ่มเฟือย คือ หนี้ไฟแนนซ์เมืองไทย โดยนำเงินซื้อมอเตอร์ไซค์ให้ลูกจำนวน 4 คัน รวมเป็นเงิน 32,000 บาท รวมถึง หนี้ไฟแนนซ์ผัดแดง (นำรถจักรยานยนต์ไปจำนอง) ทำให้ลุงจันทร์มีค่าใช้จ่ายจากการผ่อนหนี้ทั้งสิ้น เดือนละ $1,070+920+1,400+1,990=5,380$ บาท นอกจากนี้ยังมีหนี้รายวัน โดยยืมเงินจากผู้ใหญ่บ้านและเพื่อนบ้าน หนี้กองทุนหมู่บ้าน 75,000 บาท และหนี้ฉาบปนกิจหมู่บ้าน สาเหตุที่ลุงจันทร์ยังไม่มีหนี้สถาบันการเงินเพิ่มเข้ามาเพราะไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน และไม่ได้เข้ากลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้าน

“บางครั้งให้หลานหยุดเรียน
เพราะไม่มีเงิน
ให้หลานไปโรงเรียน”

คำบอกเล่า ลุงจันทร์

หลังจากที่คู่ชีวิต ภรรยาของลุงจันทรเสียชีวิตไปเมื่อปีที่ผ่านมานี้ ทำให้ภาระเลี้ยงดูหลาน เหลน ตกไปเป็นภาระของลุงจันทรอย่างสมบูรณ์ ในขณะที่หลาน ๆ ยังไม่สามารถหาเงินได้แต่ใช้เงิน เก่ง ลูก ๆ ที่อยู่กรุงเทพฯ ส่งเงินมาให้บ้างแต่ไม่พอ เพราะค่าใช้จ่ายในครัวเรือนมีมากทั้ง ค่าเช่าบ้าน ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่ากินอยู่ ค่าอาหาร ค่าหลานไปโรงเรียน ประมาณเดือนละ 9,000 บาท ต้องจ่ายทุกเดือน ตนได้รับเพียงแค่ค่าเบี้ยชราและเบี้ยคนพิการเท่านั้น

ระดับความรุนแรงของหนี้ครัวเรือน สถานการณ์ของ ลุงจันทร อยู่ในสภาวะ **“เปราะบาง สูงสุด”** คือ เนื่องจากหนี้สินสะสมที่เกิดจากการอุปถัมภ์ลูกหลาน ทำให้มีรายได้น้อยและไม่แน่นอน แต่มีภาระหนี้ที่เป็นค่าใช้จ่ายคงที่ และมีค่าใช้จ่ายครัวเรือนรายวันสูง บางครั้งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานของหลาน โดยบางครั้งนายจันทรต้องให้หลานหยุดเรียน เพราะไม่มีเงินให้ไปโรงเรียน กรณีนี้ไม่สามารถหาแนวทางในการจัดการหนี้สินได้ทั้งหมด เพราะมีหนี้หลายก้อน และทุกคนในครัวเรือนมี **“ภาวะที่เป็นหนี้”** ทุกคน โดยลุงจันทรผู้เป็นพ่อยังคงเก็บงำ ความทุกข์ และความเครียด แม้จะทำทุกวิถีทางเพื่อให้ ประหยัด และอดออมได้ แต่ยังไม่สามารถหลุดพ้นจากวงจรหนี้ 108 ประการนี้ได้เลย กรณีนี้ทุกคนในครัวเรือนมีหนี้พันพัวร่วมกัน และยังไม่ใครที่จะเป็นหลักในการช่วยเหลือหรือเข้ามาช่วยปลดภาวะหนี้ครัวเรือนให้ทุเลาลงได้ แนวทางที่ทีมลดหนี้ครัวเรือนเห็นว่า อาจจะต้องให้ในชุมชนช่วยเหลือ สงเคราะห์ รวมถึงหาวิธีการในการปรับพฤติกรรมลูกหลาน

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงจำเป็นต้องเป็นไปในทิศทางของการ เข้าสู่ระบบ สงเคราะห์ และการแทรกแซงจากภายนอกเพื่อช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน เช่น ให้มีการปรับ พฤติกรรมลูกหลาน ที่เป็นผู้ก่อภาระ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดวงจรหนี้ซ้ำซ้อนในอนาคต โดย ปัจจุบันนายจันทรเข้าร่วม โครงการ อำเภอกำกันเฉลิมพระเกียรติ ตำบลพระพุทธ ภายใต้ โมเดล **“ภาคี พามี”** (Pro-Poor Value Chain) ซึ่งเป็นโครงการช่วยเชื่อมโยงเกษตรกร ผู้ประกอบการ และหน่วยงานรัฐอย่างเป็นระบบ ทำให้เข้าถึงลูกค้ากลุ่มเป้าหมายและจำหน่าย ผักพื้นบ้านได้มากขึ้น และเชื่อมโยงให้ลุงจันทรส่งตรวจราคาให้กับกลุ่มผักปลอดภัย ใบเขียว ในโครงการกำกันของ บพท.

กรณีศึกษา 2 :

นายอุดม คงสนิท (อายุ 72 ปี)

“การพักชำระหนี้ นโยบายช่วยบรรเทาภาระหนี้ชั่วคราว เร่งสร้างวินัยการเงิน และแสวงหารายได้เพิ่มเพื่อปลดหนี้”

ลุงอุดม อาศัยอยู่กับภรรยาอายุ 70 ปี และลูกหลานรวม 7 คน เป็นครอบครัวขยายที่อยู่ร่วมกันหลายรุ่น รายได้หลักมาจากการรับจ้างทั่วไป ซึ่งมีความไม่แน่นอน รายได้เฉลี่ยเพียงเดือนละประมาณ 5,000 บาท หรือวันละ 150–300 บาทเท่านั้น ภรรยาเจ็บป่วยด้วยโรคหัวใจบีบ ต้องได้รับยาละลายลิ่มเลือดอย่างต่อเนื่องและไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาลมหาวิทยาลัย 4 เดือน ทำให้มีค่าใช้จ่ายด้านการรักษาสูง และต้องเตรียมค่ารถเดินทางไกล ลูกชายทั้งสองคนต่างมีครอบครัวและภาระของตนเอง จึงไม่สามารถส่งเงินมาช่วยเหลือพ่อแม่ได้ ส่งผลให้นายอุดมต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายของครัวเรือนด้วยตนเอง ทั้งค่าอาหาร ค่ายา และค่ารักษาพยาบาล เป็นครอบครัวที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงสูง รายได้ไม่เพียงพอ และขาดทุนสำรองทางการเงิน

สาเหตุการเป็นหนี้ มีหนี้ในระบบ คือ หนี้กองทุนหมู่บ้าน และ ธ.ก.ส. รวม 80,000 บาท สาเหตุเกิดจาก บุตรชายของนายอุดมต้องการกู้เงินไปทำงานที่ประเทศไต้หวัน โดยใช้ชื่อของพ่อแม่เป็นผู้กู้กับกองทุนหมู่บ้าน และ ธ.ก.ส. รวมเป็นเงิน 80,000 บาท ต่อมาเมื่อบุตรเสียชีวิตระหว่างทำงานที่ต่างประเทศ หนี้สินทั้งหมดจึงตกเป็นภาระของนายอุดม แม้เจ้าตัวมิได้ใช้เงินนั้นโดยตรง แต่ต้องชำระคืนเอง ขณะที่รายได้ลดลงและสุขภาพไม่แข็งแรง ทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพหนักได้อีก

ปัญหาหนี้สินทำให้ครอบครัวต้องอยู่ในภาวะกดดันทางจิตใจ แม้ไม่มีเจ้าหนี้มาทวงถามบ่อยครั้ง แต่ภาระทางใจจากการที่ลูกเสียชีวิตและต้องชดใช้หนี้แทนลูกเป็นสิ่งที่นายอุดมแบกรับไว้คนเดียว กรอบกับรายได้ไม่พอกับค่าใช้จ่าย ต้องประหยัดทุกบาทเพื่อดูแลภรรยาและค่ารักษาพยาบาลตนเอง การพักชำระหนี้ช่วยบรรเทาภาระชั่วคราว แต่ไม่ได้ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น เพราะไม่มีแหล่งรายได้เพิ่มและขาดแรงงานในครอบครัวที่มาช่วยหารายได้เสริม ครอบครัวอยู่ในกลุ่มเปราะบางทางเศรษฐกิจ มีความเสี่ยงต่อภาวะยากจนซ้ำซ้อน

ระดับความรุนแรงของหนี้ครัวเรือน ปัจจุบันลุงอุดม ได้รับการประเมินว่ามีความรุนแรงของหนี้ครัวเรือนระดับ “ปานกลาง” เนื่องจากได้เข้าสู่กระบวนการ “พักชำระหนี้กับ ธกส. เป็นเวลา 3 ปี” เพื่อบรรเทาภาระชั่วคราว นายอุดมไม่มีหนี้ นอกกรอบ แต่ก็ไม่สามารถสร้างรายได้เพิ่มเติมจากอาชีพหลักได้มากนัก เพราะร่างกายอ่อนแอและมีโรคประจำตัวหลายโรค ได้แก่ ความดันสูงและเคยเป็นมะเร็งลำไส้

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น หลังได้รับการพักชำระหนี้จาก ธกส. นายอุดมมีเวลาดั้งหลักและสามารถหารายได้เพียงเล็กน้อยไปใช้จ่ายในชีวิตประจำวันโดยไม่ต้องกังวลการทวงหนี้มากนัก เขาเริ่มปรับวิถีชีวิตให้เรียบง่าย ใช้จ่ายอย่างระมัดระวังมากขึ้น และพยายามแบ่งเวลาทำงานรับจ้างเล็กน้อยเท่าที่แรงจะไหวเพื่อให้มีรายได้หมุนเวียนประจำวัน แม้ไม่สามารถทำงานหนักได้ แต่ก็ยังคงรักษาความรับผิดชอบต่อหนี้ไว้โดยไม่ละทิ้งภาระ ในเชิงจิตใจ เริ่มยอมรับความเป็นจริงของชีวิต มีความสงบขึ้น และให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพและภรรยามากกว่า การแสวงหารายได้เพิ่ม ในระยะยาว หากได้รับการสนับสนุนเพิ่มเติม เช่น กองทุนช่วยเหลือผู้สูงอายุเปราะบาง หรือการอบรมอาชีพเบา ๆ ที่ทำได้ในบ้าน เช่น งานจักสานหรือเกษตรพอเพียงขนาดเล็ก จะช่วยสร้างรายได้เสริมและลดความเสี่ยงกลับเข้าสู่วงจรหนี้อีกครั้ง

กรณีศึกษา 3 :

นางหล้า มนอยู่พะเนา (อายุ 72 ปี)

“ใช้กลไกครอบครัวและชุมชน เยียวยาหนี้ครัวเรือน”

นางหล้าเป็นผู้สูงอายุ อาศัยอยู่กับสามี และยังคงดำเนินวิถีชีวิตเป็นเกษตรกรอย่างเต็มตัว โดยทำนาเป็นหลักถึง 17 ไร่ ถึงแม้จะมีรายงานว่ารายได้จากการทำนาในรอบปีที่ผ่านมาอยู่ในภาวะขาดทุน แต่ครัวเรือนนี้ยังมีแหล่งรายได้เสริมจากการปลูกผักพื้นบ้าน เช่น กะเพรา มะนาว และมะม่วงขาย ควบคู่ไปกับรายได้ประจำจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ (1,400 บาท ต่อเดือน สำหรับ 2 ท่าน) และความช่วยเหลือทางการเงินจากบุตรบ้างเป็นครั้งคราว อย่างไรก็ตาม ครัวเรือนนี้มีลักษณะของ “ครัวเรือนแห่วงกลาง” คือ ลูก ๆ ไม่ได้อยู่ด้วย

ไปทำงานที่อื่น แต่ส่งลูกมาให้ปู่และย่าเลี้ยงดู ดังนั้นจึงมีภาระพึ่งพิงสูง เนื่องจากต้องดูแลรับผิดชอบหลานในวัยเรียนถึง 3 คน (ชั้น ม.5 ม.2 และ ป.4) ซึ่งเป็นลูกของบุตรคนที่ 3 โดยจุดแข็งของครัวเรือนนี้ คือ มีทรัพย์สิน มีที่ดินทำนา 17 ไร่ เป็นหลักค้ำประกัน และมีเงินออมในกองทุนออมทรัพย์หมู่บ้าน ทำให้ครัวเรือนนี้ถูกจัดอยู่ในกลุ่มที่พอจะพึ่งพิงศักยภาพของตนเองได้

สาเหตุการเป็นหนี้ ปัจจุบันมีหนี้ในระบบ คือ หนี้กองทุนหมู่บ้าน 40,000 บาท สาเหตุเกิดจากการกู้ยืมตามสิทธิ โดยมีทัศนคติว่าเป็นการกู้ยืมเป็นงบที่ถูกจัดสรรให้กับสมาชิกมากกว่าความจำเป็นเร่งด่วน ก่อนหน้านั้นเคยมีหนี้ ธ.ก.ส. ทั้งที่เกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวและการซื้อที่ดิน แต่หนี้ก้อนใหญ่ได้ถูกบุตรสาวที่มีรายได้มั่นคงเข้ามาช่วยปิดไปแล้ว 200,000 บาท หนี้ที่คงเหลือจึงเป็นหนี้ขนาดเล็กที่เกิดจากกิจกรรมชุมชนและการใช้สิทธิกู้ยืม แนวทางการแก้ไข เนื่องจากนางหล่าอายุเกิน 70 ปี และแจ้งความจำนงค์ไม่ต้องการสร้างภาระหนี้สินเพิ่ม แนวทางที่วางไว้คือ การส่งต่อภาระหนี้ ก่อนที่เหลือนให้บุตรเป็นผู้รับผิดชอบดูแลชำระต่อไป ถือเป็นการใช้กลไกรอบครัวในการแก้ไขหนี้สินอย่างเป็นรูปธรรม

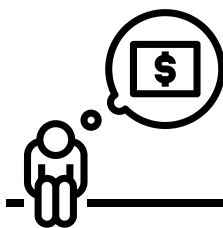
ระดับความรุนแรงของหนี้ครัวเรือน สถานการณ์ของนางหล่าถูกประเมินว่ามีความรุนแรงของหนี้ครัวเรือนระดับ “น้อย” ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยบวกด้านความมั่นคงของทรัพย์สิน (ที่ดินทำกิน) และการที่บุตรหลานมีสถานะทางการเงินที่ดีและพร้อมที่จะเข้ามาช่วยเหลือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดในกรณีนี้คือการ ถ่ายโอนความรับผิดชอบทางการเงิน จากผู้สูงอายุไปยังทายาทอย่างเป็นทางการ นอกจากนี้ แนวทางการแก้ไขยังเน้นไปที่การ เสริมสร้างรายได้จากการปลูกผักพื้นบ้าน โดยนางหล่า เข้าร่วมโครงการ อำเภอกำจนเฉลิมพระเกียรติ ต.พระพุทธ ภายใต้โมเดล “ภาคี พามี” (Pro-Poor Value Chain) ช่วยเชื่อมโยงเกษตรกร ผู้ประกอบการ ทำให้เข้าถึงตลาดโดยตรงผ่านช่องทางออฟไลน์และออนไลน์ นอกเหนือจากการทำนาที่ขาดทุน ทำให้สามารถดูแลภาระการเลี้ยงดูหลาน 3 คนได้อย่างยั่งยืน และลดความเสี่ยงในการกลับไปก่อหนี้ใหม่จากความจำเป็นในชีวิตประจำวัน

จากกรณีศึกษาพบว่า ปัญหาหนี้สินของในพื้นที่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา ซึ่ง คนเป็นหนี้ คือ คนวัยหลังเกษียณ ผู้สูงอายุ ที่ไม่ใช่กลุ่มคนในวัยทำงาน โดยมีลักษณะร่วมที่สะท้อนถึง **“วงจรหนี้จากภาระหนี้ของคนในครอบครัวและการขาดรายได้ที่มั่นคง”** โดยกรณีของ นายจันทร์ ดีคันทา แสดงให้เห็นถึงภาวะเปราะบางสูงสุด ผู้สูงอายุวัย 70 ปี ต้องรับผิดชอบสมาชิกในครัวเรือนหลายคนแต่ไม่มีทรัพย์สินหรือรายได้ประจำ นำไปสู่การก่อหนี้ในระบบเพื่อเลี้ยงดูบุตรหลาน จนเกิดความเครียดและสูญเสียความสามารถในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง ขณะที่กรณีของ นางหล้า มนอยู่พะเนา แม้จะเป็นผู้สูงอายุวัยเดียวกัน แต่มีทรัพย์สินเป็นที่ดินทำนาและมีลูกหลานที่พร้อมช่วยเหลือ ทำให้สามารถจ่ายโอนภาระหนี้และบริหารจัดการได้อย่างยั่งยืนมากกว่า ส่วนกรณีของ นายอุดม คงสนิท สะท้อนปัญหาหนี้สินที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางครอบครัว เมื่อบุตรนำชื่อบิดาไปกู้เงินและเสียชีวิตลง ภาระหนี้ตกอยู่กับผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำและสุขภาพไม่แข็งแรง

“ภาระพึ่งพิงและการขาดกลไกทางสังคมรองรับ” เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ผู้สูงอายุเข้าสู่ภาวะหนี้สินเรื้อรัง แม้บางครอบครัวมีทรัพย์สิน แต่ก็ยังมีความเสี่ยงต่อความยากจนซ้ำซ้อน หากไม่มีรายได้เสริมอย่างต่อเนื่อง การแทรกแซงจากภายนอก เช่น โครงการ **“อำเภอแก้จนเฉลิมพระเกียรติ ภายใต้โมเดลภาคี พามี (Pro-Poor Value Chain)”** จึงมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงผู้สูงอายุสู่ตลาดการผลิต การจำหน่าย และการสร้างรายได้ในรูปแบบที่เหมาะสมกับศักยภาพของตนเอง

กรณีศึกษาทั้งหมดสะท้อนภาพความเป็นจริงของผู้สูงอายุไทยในชนบท ที่ต้องเผชิญทั้งภาระครอบครัว หนี้สิน และข้อจำกัดด้านสุขภาพ การแก้ไขจึงต้องอาศัย **“ระบบสนับสนุนแบบบูรณาการ”** ทั้งจากภาครัฐ ภาคประชาสังคม และครอบครัว เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี ลดหนี้สิน และสร้างคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนในระยะยาว

แบบสอบถามข้อมูลครัวเรือน (เชิงลึก)
เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางการลดหนี้สินในชุมชน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือน

1. ชื่อ-สกุล ผู้ตอบแบบสอบถาม
2. อายุ _____ ปี เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
3. สถานภาพสมรส ☐ โสด ☐ สมรส ☐ หม้าย / หย่า
4. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน _____ คน
 - 4.1 ความสัมพันธ์..... อายุ.....ปี การศึกษา..... อาชีพ.....เงินเดือน.....
 - 4.2 ความสัมพันธ์..... อายุ.....ปี การศึกษา..... อาชีพ.....เงินเดือน.....
 - 4.3 ความสัมพันธ์..... อายุ.....ปี การศึกษา..... อาชีพ.....เงินเดือน.....
 - 4.4 ความสัมพันธ์..... อายุ.....ปี การศึกษา..... อาชีพ.....เงินเดือน.....
 - 4.5 ความสัมพันธ์..... อายุ.....ปี การศึกษา..... อาชีพ.....เงินเดือน.....
 - 4.6 ความสัมพันธ์..... อายุ.....ปี การศึกษา..... อาชีพ.....เงินเดือน.....
 - 4.7 ความสัมพันธ์..... อายุ.....ปี การศึกษา..... อาชีพ.....เงินเดือน.....
5. จำนวนผู้มีรายได้ประจำในครัวเรือน _____ คน
6. การศึกษา ☐ ไม่ได้เรียน ☐ ประถม ☐ มัธยม ☐ อาชีววะ ☐ปริญญาตรี ☐ สูงกว่า
7. อาชีพหลักของครัวเรือน
8. อาชีพเสริม (ถ้ามี)
9. รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน _____ บาท
10. รายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน _____ บาท

ตอนที่ 2 พฤติกรรมการใช้จ่ายและการออม

1. ลักษณะการใช้จ่ายของครัวเรือน
 - ☐ ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น ☐ ใช้จ่ายเกินรายได้ ☐ มีการวางแผนรายเดือน
2. รายการค่าใช้จ่ายหลักในแต่ละเดือน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 - ☐ อาหาร ☐ การศึกษา ☐ สุขภาพ ☐ หอย / พนัน ☐ ของใช้ส่วนตัว
 - ☐ อื่น ๆ
3. การออมของครัวเรือน
 - ☐ มีการออมเงินประจำทุกเดือน ☐ ออมไม่แน่นอน ☐ ไม่มีเงินออม
4. แหล่งการออมที่ใช้
 - ☐ กองทุนหมู่บ้าน ☐ ออมทรัพย์ ธกส. ☐ ธนาคารอื่น ☐ เก็บเงินสดที่บ้าน
5. เหตุผลที่ไม่สามารถออมได้ (ถ้ามี) ☐ รายได้ไม่พอรายจ่าย ☐ ภาระหนี้มาก ☐ ขาดวินัยการเงิน
 - ☐ อื่น ๆ

ตอนที่ 3 สถานะหนี้สินของครัวเรือน

1. ปัจจุบันมีหนี้สินหรือไม่
 - ☐ ไม่มีหนี้ ☐ มีหนี้ (ระบุจำนวนรวม) บาท
2. แหล่งเงินกู้
 - ☐ ธกส. จำนวนเงิน บาท
 - ☐ กองทุนหมู่บ้าน จำนวนเงิน บาท
 - ☐ สถาบันการเงินอื่น จำนวนเงิน บาท
 - ☐ หนี้นอกระบบ / เพื่อนบ้าน จำนวนเงิน บาท

3. วัตถุประสงค์ในการกู้ ☐ เพื่อการเกษตร ☐ เพื่อบริโภค ☐ เพื่อการศึกษา ☐ เพื่อชำระหนี้เดิม
☐ อื่น ๆ
4. ระดับความรุนแรงของภาระหนี้ (ประเมินตนเอง)
☐ ไม่รุนแรง ☐ ปานกลาง ☐ รุนแรงมาก
5. การชำระหนี้ปัจจุบัน
☐ ชำระตรงเวลา ☐ ค้างชำระบางงวด ☐ เข้าสู่กระบวนการพักหนี้

ตอนที่ 4 แนวทางการจัดการหนี้และรายได้

1. มีการปรับโครงสร้างหนี้หรือไม่
☐ เคยปรับแล้ว ☐ อยู่ระหว่างดำเนินการ ☐ ยังไม่เคย
2. เคยได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานใดหรือไม่
☐ ธกส. ☐ พอช. ☐ กองทุนหมู่บ้าน ☐ อบต. ☐ อื่นๆ.....
3. วิธีการจัดการรายได้เมื่อขาดสภาพคล่อง
☐ กู้ยืมเพิ่ม ☐ ขายทรัพย์สิน ☐ ลดรายจ่าย ☐ ขอความช่วยเหลือจากญาติ
4. ความสนใจในการเข้าร่วมโครงการลดหนี้ / เพิ่มรายได้ของชุมชน
☐ สนใจมาก ☐ สนใจปานกลาง ☐ ไม่สนใจ
5. ต้องการให้หน่วยงานรัฐหรือมหาวิทยาลัยช่วยด้านใดมากที่สุด
☐ การวางแผนหนี้ ☐ การอาชีพเสริม ☐ ความรู้ด้านการออม ☐ การตลาดสินค้า ☐ อื่น ๆ.....

ตอนที่ 5 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

1. ปัญหาหลักของหนี้สินในครัวเรือนคืออะไร
2. คิดว่าแนวทางใดช่วยให้ครัวเรือนหลุดพ้นจากหนี้ได้
3. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

หมายเหตุ : ข้อมูลจะถูกเก็บเป็นความลับใช้เพื่อการวิเคราะห์ทางวิชาการเท่านั้น

รายชื่อคณะผู้เขียนและคณะทำงาน

คณะที่ปรึกษา:

ดร.กิตติ สัจจาวัฒนา ผู้อำนวยการ หน่วย บพท.

รศ. ดร.อดิศร เนาวนนท์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

ผศ. ดร.ทวี วังระเกียรติศักดิ์

จิริกา นุตาลัย

ดร.อโศก พลบำรุง

คณะผู้แต่งหลัก/ผู้เขียน:

ผศ. ดร.กนกพร ธิมพลี

ผศ. ดร.นุชจรี ภักดีจ่อหอ

ผศ. รัตติกร ศรีชัยชนะ

ดร.ทิพย์มล ไตรยุทธ

จารุกิตต์ ไชยรอด

ปนัดดา คำจะโปะ

ปัทสรา ไทกระโทก

อารีรัตน์ ประเมศรี

นักวิจัยศูนย์ศึกษาและพัฒนาโคราช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

บรรณาธิการ: ผศ. ดร.บุษกร จันท์เทวณูมาส

ผู้ออกแบบรูปเล่ม: ปิยะรัตน์ โสตา และ พวงผกา ขาวกระโทก

ผู้สนับสนุน:

หน่วยบริหารจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.)

สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ

